

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАЦОЛА Ігор Володимирович

УДК 351:304.4]:351.862.4

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПУБЛІЧНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування
Галузь знань 28 – Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Мацола Ігор Володимирович

Науковий керівник:

кандидат наук з державного управління, доцент

Родченко Ігор Юрійович

Київ - 2023

АНОТАЦІЯ

Мацола І.В. – Публічна соціальна політика України як фактор забезпечення національної безпеки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі Публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 - Публічне управління та адміністрування. – Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2023.

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання в галузі знань Публічне управління та адміністрування, що полягає в обґрунтуванні теоретичних та методологічних засад публічної соціальної політики та розроблення науково-практичних пропозицій щодо вдосконалення її змісту в контексті забезпечення національної безпеки.

Ступінь соціальної захищеності людини є яскравим показником розвитку якості життя та цивілізованості конкретного суспільства, рівня розвитку самої держави як гаранта задоволення потреб своїх громадян. Таким чином, соціальний захист населення є головним пріоритетом державної політики. Водночас, важливою передумовою успішної європейської інтеграції України є адаптація її політики соціального захисту населення у відповідність до міжнародно-правових стандартів, у тому числі європейських. Важливо, щоб система соціального захисту відповідала не тільки за захист населення від соціальних ризиків, але і за забезпечення добробуту суспільства.

Виокремлено основні підходи до поняття соціальної політики, у межах яких означене поняття розуміється як: 1) сукупність заходів, що спрямовані на задоволення державою соціальних потреб населення, підтримку прийняттого рівня життя, надання населенню соціальних послуг та забезпечення соціальних гарантій; 2) складова частина внутрішньої політики держави, що втілюється у державних соціальних програмах, практиці та врегульованих відносинах у суспільстві задля інтересів й за допомогою інтересів основних

соціальних груп населення; 3) одна з ключових сфер діяльності будь-якої держави, що розглядається як інструмент управління соціально-економічним розвитком суспільства.

Запропоновано авторське визначення поняття «публічна соціальна політика». Наголошено, що інституційну систему публічної соціальної політики складає чотири групи суб'єктів управління: а) держава через органи публічної влади різних рівнів; б) суспільно-правові інститути (організації; рухи; об'єднання; партії), недержавні організації з надання соціальної підтримки, у тому числі профспілки, благодійні організації, приватні страхові компанії та пенсійні фонди тощо; в) роботодавці; г) громадяни.

Результативна публічна соціальна політика закладає основи внутрішньої безпеки держави. Основними засадами публічної соціальної політики, що мають безпекове значення є: соціальний захист населення; соціальна справедливість; соціальна відповідальність; соціальні гарантії; спадковість; соціальна рівноправність; соціальне партнерство.

Змістовне наповнення публічної соціальної політики, цілі та завдання розкриваються через систему її функцій: виявлення, захист й узгодження інтересів соціальних груп суспільства, окремих його членів; оптимальне вирішення суспільних протиріч у соціальній сфері, здійснення діалогу між громадянами та державою; зближення різних верств населення, гармонізація їх інтересів, підтримання цілісної суспільної системи, стабільності та порядку; соціальний захист населення; управління соціальними процесами.

Публічна соціальна політика ґрунтується на економічних засадах та на державному регулюванні соціальних благ суспільства (наприклад, соціальна допомога та соціальний захист, соціальна справедливість і соціальна безпека). Основні пріоритети публічної соціальної політики зумовлені своєрідним показником розвитку суспільства для зниження соціального напруження і досягнення в суспільстві стабільності та рівноваги, зростання добробуту громадян; потребою забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян; постають невід'ємною частиною макроекономічного

планування та регулювання, оскільки реалізація заходів публічної соціальної політики впливає на низку економічних параметрів. Суттєвою перешкодою для ефективної реалізації соціальної політики в Україні є недостатній рівень її фінансового забезпечення у поєднанні з нераціональним плануванням, розподілом та неефективним використанням наявних фінансових ресурсів. Ефективно вирішувати соціальні завдання можна лише тоді, коли держава має сильну та ефективну економічну систему.

Ключовою метою публічної соціальної політики є врегулювання відносин між суспільством й окремими соціальним суб'єктами, соціальними групами, суспільством загалом для досягнення сталого зростання якості та високого рівня життя населення (громадян), підвищення добробуту населення, що можна охарактеризувати такими категоріями як освіта, здоров'я, зайнятість, екологія, житло, культура; створення сприятливих соціальних умов для населення, що відповідають інтересам та економічній діяльності, забезпеченню національної безпеки. Досягнення цих цілей сприятиме підвищенню стійкості держави. Ключові завдання публічної соціальної політики полягають у: забезпеченні раціонального розподілу економічних благ та ресурсів, що задовольняли більшу частину населення країни; розбудова суспільства, що було б соціально стійким, зменшення соціальної нерівності і несправедливості шляхом досягнення компромісу інтересів різних класів/верств; створення державою умов, за яких кожна соціальна група була б соціально захищеною на належному рівні.

Ключовими принципами публічної соціальної політики є: а) принцип соціальної справедливості; б) принцип соціальних гарантій; в) покращення умов роботи; в) доступність охоплення для різних верств населення охорони здоров'я, соціального страхування, системи освіти тощо; г) розвиток соціальної активності усіх членів суспільства, соціалізація індивідів, соціальна реабілітація, а також захист, охорона та відновлення порушених прав та свобод; д) рівність можливостей у досягненні необхідного рівня добробуту.

Методи ефективної публічної соціальної політики, відповідно до сфери їх застосування, поділяються на: 1) загальні (універсальні): організаційно-адміністративні (директивні); економічні; соціально-психологічні методи морального стимулювання; 2) галузеві (специфічні), що застосовуються в публічній соціальній політиці, де істотну роль відіграє програмно-цільовий метод, що дозволяє об'єднати в єдиний комплекс кошти та ресурси фінансового, матеріального, організаційного й іншого напрямку для «точкового» вирішення актуальних соціальних завдань.

Визначено, що для забезпечення нормального функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки та успішного створення ефективного механізму соціального захисту в Україні необхідно оновити нормативно-правове забезпечення в частині спрямування на підвищення зайнятості й забезпечення державою соціальної підтримки населення. Запропоновано прийняти законодавчий акт про засади публічної соціальної політики, де мають бути чітко зафіксовані основні поняття, суб'єкт та об'єкт публічної соціальної політики, визначено мету, ключові принципи на яких має будуватися публічна соціальна політика, зафіксувати завдання, функції, механізми й засоби впровадження означеної публічної політики. Впровадження цього законодавчого акту має сприяти: а) підвищенню ефективності публічного управління; б) зростанню якості та умов надання адміністративних/соціальних послуг; в) створенню умов й стимулюванню розвитку людського капіталу; г) вдосконалення інфраструктури; д) забезпечення конкурентоспроможності економічних показників.

Визначено, що надавачів соціальних послуг недержавного сектору можна залучати до роботи через соціальне замовлення та державно-приватне партнерство, соціальну відповідальність бізнесу, конкурс соціальних проєктів та соціальних програм. Загалом необхідно побудувати чітку систему інформаційного та соціального капіталу, яка допоможе мінімізувати розпорошеність заходів соціального характеру, які не стосуються сталого

розвитку і, водночас, максимізувати соціальний ефект від реалізації спільних проєктів та програм.

Наголошено, що зростання масштабів соціальних проблем та негативні тенденції в соціально-економічній сфері формують загрози національній безпеці держави та подальшому суспільному розвитку. Врахування сучасного стану розвитку країни потребує оцінки її соціальної безпеки з метою визначення заходів щодо їх запобігання та усунення. Оскільки соціальна безпека країни тісно пов'язана з національною безпекою, тому необхідно розробити та впровадити систему соціального моніторингу для її забезпечення. Для цього необхідно проводити соціологічні опитування населення, а проаналізовані результати надавати органам влади.

Підкреслено, що впровадження гуманістичного принципу в сучасних демократичних країнах та країнах перехідного типу, до яких входить й Україна, вважається гарантією розв'язання існуючих проблемних питань в соціальній сфері. Ключовим прагненням реформування повинна стати зміна політики щодо доходів, яка пророкує соціальний захист працюючої частини громадян. Означений підхід надасть змогу підвищити не лише загальний рівень життя, але буде спрямований на стимулювання економічної активності й зайнятості, формування потрібних надходжень до фондів соціального страхування і бюджетів на всіх рівнях. Розвиток системи соціального захисту країни повинен сприяти подальшому підвищенню якості й адресності соціальної допомоги.

Обґрунтовано те, що публічна соціальна політика держави у сфері зайнятості має передбачати збалансований комплекс заходів, що спрямований на регулювання ринку праці – забезпечити ефективну зайнятість громадян, усунути диспропорції на ринку праці, розробити соціальну підтримку щодо безробітних, здійснити підтримку малого й середнього бізнесу, регулювати питання міграційних процесів. Нові реалії зобов'язують розширювати соціальне партнерство в сфері регулювання оплати праці, шляхом застосування системи договорів, зважаючи на фінансово-економічні

спроможності підприємств, встановлення мінімального порогу заробітної плати й величини доплат та інші питання щодо оплати праці з метою захисту інтересів працівників.

Ключові слова: публічне управління, публічна соціальна політика, соціальний розвиток, публічний інтерес, механізми публічного управління, соціальна держава, соціальний захист, механізми державного управління, національна безпека, асиметричні загрози, колективні ідентичності, соціальні цінності, належне врядування, соціальний маркетинг, соціальні блага, захист сім'ї, державна сімейна політика, суспільство, громадянське суспільство, суспільний розвиток, економічні процеси, культурна сфера, соціальна сфера, трансформаційний процес, суспільно-економічне життя, якість життя, економічне зростання, соціо-економічна стабільність, державна безпека, соціо-економічний розвиток.

ABSTRACT

Matsola I.V. - Public social policy of Ukraine as a factor of ensuring national security. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of public management and administration, specialty 281 - Public Management and Administration. – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2023.

The dissertation presents the theoretical generalization and solution of an actual scientific and practical task in the field of knowledge of Public Management and Administration, which consists in substantiating the theoretical and methodological foundations of public social policy and developing scientific and practical proposals for substantiating the improvement of its content in the context of ensuring national security.

The degree of social protection of a person is a vivid indicator of the development of the quality of life and civilization of a particular society, the level of development of the state itself as a guarantor of meeting the needs of its citizens. Thus, social protection of the population should remain the main priority of state policy. At the same time, an important prerequisite for the successful European integration of Ukraine is bringing its policy of social protection of the population into compliance with international legal standards, including European ones. It is important that the social protection system is responsible not only for protecting the population from social risks, but also for ensuring the well-being of society.

The main approaches to the concept of social policy are singled out, within which the defined concept is understood as: 1) a set of measures aimed at the state meeting the social needs of the population, maintaining an acceptable standard of living, providing the population with social services and providing social guarantees; 2) a constituent part of the internal policy of the state, which is embodied in state social programs, practice and regulated relations in society for the interests and with the help of the interests of the main social groups of the population; 3) one of the

key spheres of activity of any state, which is considered as a tool for managing the socio-economic development of society.

The author's definition of the concept of "public social policy" is proposed. It is emphasized that the institutional system of public social policy consists of four groups of management subjects: a) the state through public authorities of various levels; b) socio-legal institutions (organizations; movements; associations; parties), non-governmental organizations providing social support, including trade unions, charitable organizations, private insurance companies and pension funds, etc.; c) employers; d) citizens.

An effective public social policy lays the foundations for the internal security of the state. The main principles of public social policy, which have security significance, are: social protection of people; social justice; social responsibility; social guarantees; heredity; social equality; social partnership.

The meaningful content of public social policy, goals and tasks are revealed through the system of its functions: identification, protection and coordination of the interests of social groups of society, its individual members; optimal resolution of social contradictions in the social sphere, implementation of dialogue between citizens and the state; convergence of different layers of the population, harmonization of their interests, maintenance of a coherent social system, stability and order; prognostic; social protection of the population; management of social processes.

Public social policy is based on economic principles and on the state regulation of the social goods of society (for example, social assistance and social protection, social justice and social security). The main priorities of public social policy are determined by a unique indicator of the development of society, contributing to the reduction of social tension and the achievement of stability and balance in society, the growth of the well-being of citizens; the need to ensure the rights and freedoms of citizens guaranteed by the Constitution of Ukraine; is an integral part of macroeconomic planning and regulation, as the implementation of public social policy measures affects a number of economic parameters. A significant obstacle to

the effective implementation of social policy in our country is the insufficient level of its financial provision in combination with irrational planning, distribution and inefficient use of available financial resources. It is possible to effectively solve social problems only when the state has a strong and efficient economic system.

The key goal of public social policy is to regulate relations between society and individual social subjects, social groups, society in general to achieve sustainable growth in the quality and high standard of living of the population (citizens), increase the welfare of the population, which can be characterized by such categories as education, health I, employment, ecology, housing, culture; creation of favorable social conditions for the population, corresponding to the interests and economic activity, ensuring national security. Achieving these goals will contribute to increasing the stability of the state. The key tasks of public social policy are: ensuring a rational distribution of economic benefits and resources that satisfied the majority of the state's population; building a society that would be socially sustainable, i.e. reduce (balance) social inequality and injustice by reaching compromises the existence of interests of different classes/layers; creation by the state of conditions under which each social group of its population would be socially protected.

Accordingly, the key principles of public social policy include: a) the principle of social justice; b) the principle of social guarantees; c) improvement of working conditions; c) availability of coverage for different segments of the population of health care, social insurance, education system, etc.; d) development of social activity of all members of society, socialization of individuals, social rehabilitation, as well as protection, protection and restoration of violated rights and freedoms; e) equality of opportunities in achieving the required level of well-being.

Along with the principles, the leading role in the implementation of effective public social policy is given to the components of its content, in particular, management methods. Methods, according to the scope of their application, are divided into: 1) general (universal): organizational and administrative (directive); economic; socio-psychological methods of moral stimulation; 2) sectoral (specific)

used in public social policy, where the program-target method plays an important role, which allows to combine funds and resources of financial, material, organizational and other directions into a single complex for the "point" solution of urgent social tasks .

It was determined that in order to ensure the normal functioning of a socially oriented market economy and the successful creation of an effective social protection mechanism in Ukraine, it is necessary to immediately adopt and implement legal acts that will be aimed at increasing employment and providing the state with social support for the population. It is proposed to adopt a general legislative act on the principles of public social policy, where the main concepts, subject and object of public social policy should be clearly defined, the goal, key principles on which public social policy should be built, tasks, functions, mechanisms and means of implementing the specified public policy. The implementation of this legislative act should contribute to: a) increasing the efficiency of public administration; b) increasing the quality and conditions of providing administrative/social services; c) creation of conditions and stimulation of human capital development; d) infrastructure improvement; e) ensuring the competitiveness of economic indicators.

It was determined that social service providers of the non-state sector can be involved in work through social order and public-private partnership, social responsibility of business, competition of social projects and social programs. In general, it is necessary to build a clear system of information and social capital, which will help minimize the dispersion of measures of a social nature that are not at all related to sustainable development, and at the same time, maximize the social effect of the implementation of joint projects and programs.

It was emphasized that the growing scale of social problems and negative trends in the socio-economic sphere pose threats to the state's national security and further social development. Taking into account the current state of the country's development requires an assessment of its social security in order to determine measures for their prevention and elimination. Since the country's social security is

closely related to national security, it is necessary to develop and implement a social monitoring system to ensure it. For this, it is necessary to conduct sociological surveys of the population, and to transfer the analyzed results to the authorities.

It is emphasized that the implementation of the humanistic principle in modern democratic and transitional countries, which includes Ukraine, is considered a guarantee of solving existing problematic issues in the social sphere. The key goal of the reform should be a change in income policy, which predicts social protection for the working part of citizens. The defined approach will make it possible to raise not only the general standard of living, but will be aimed at stimulating economic activity and employment, generating the necessary income for social insurance funds and budgets at all levels. The development of the country's social protection system should contribute to the further improvement of the quality and targeting of social assistance.

It is substantiated that the public social policy of the state in the field of employment should provide for a balanced set of measures aimed at regulating the labor market - to ensure effective employment of citizens, eliminate disparities in the labor market, develop social support for the unemployed, provide support for small and medium-sized businesses, regulate issues migration processes. New realities oblige us to expand social partnership in the sphere of wage regulation, by applying a system of contracts, taking into account the financial and economic capabilities of the enterprise, establishing the minimum wage threshold and the amount of additional payments and other issues related to wages, protecting the interests of employees.

Keywords: public administration, public social policy, social development, public interest, mechanisms of public administration, welfare state, social protection, mechanisms of state administration, national security, asymmetric threats, collective identities, social values, good governance, social marketing, social goods, family protection , state family policy, society, civil society, social development, economic processes, cultural sphere, social sphere, transformation process, socio-economic

life, quality of life, economic growth, socio-economic stability, state security, socio-economic development.

Список публікацій здобувача, в яких опубліковані результати дисертації:

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мацола І. В. Міжнародний та вітчизняний рівень забезпечення публічної соціальної політики: нормативна база. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2022, 6 (66), 38-45. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-5).

2. Мацола І. В. Інституційний механізм публічного управління розвитком соціальної сфери в сучасній Україні. *Публічне урядування*, 2022, 3 (31), 46-52. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3\(31\)-6](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3(31)-6).

3. Мацола І. В. Проблеми забезпечення громадської участі в контексті реалізації публічної соціальної політики в Україні. *Публічне урядування*, 2022, 4 (32), 23-30. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4\(32\)-3](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4(32)-3).

Б. Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Мацола І. В. Розвиток публічної соціальної політики в Україні, *Проблеми модернізації України: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності”* (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 25 травня 2023 р.). Вип. 16. С. 439-441. https://maup.com.ua/assets/files/science/conf/problemi-modernizacii_vipusk-16.pdf.

5. Мацола І. В. Проблеми системи соціального забезпечення в сучасній Україні, *Проблеми модернізації України: матеріали VI Всеукраїнської звітної науково-практичної конференції “Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі”* (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 8 грудня 2022 р.). Вип. 15. С. 360-363. https://maup.com.ua/assets/files/science/conf/problemi-modernizacii_vipusk-15.pdf.

6. Мацола І. В. Міжнародний та вітчизняний досвід забезпечення

публічної соціальної політики, *“Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах”*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дніпро, 20 квітня 2023 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2023. Т. 1. С. 84-86. <https://drive.google.com/file/d/1fEicFLUnFTZKLb6sei5eioxTmJldx0B0/view>.

7. Мацола І. В. Сучасні проблеми забезпечення публічної соціальної політики, *“Економіко-правові аспекти формування моделі інвестиційної привабливості територіальних громад”*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 11 квітня 2023 року). Чернігів, 2023. С. 280-283. http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2023/04/sbornik-2023-maup_3.pdf.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	26
1.1. Публічна соціальна політика як предмет наукового пізнання	26
1.2. Поняття та сутність публічної соціальної політики як фактор національної безпеки	41
1.3. Цілі, завдання, функції, принципи та методи публічної соціальної політики ...	65
Висновки до першого розділу	82
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	87
2.1. Нормативно-правова база забезпечення ефективності публічної соціальної політики України	87
2.2. Інституційні засади публічної соціальної політики держави	102
Недержавні суб'єкти соціальної політики.....	102
2.3. Сучасний стан забезпечення громадської участі в контексті реалізації публічної соціальної політики України	117
Висновки до другого розділу	137
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	141
3.1. Світовий досвід публічної соціальної політики та можливість його використання в Україні	141
3.2. Ключові вектори реформування публічної соціальної політики як фактор національної безпеки в Україні.....	163
3.3. Напрями формування ефективної моделі функціонування публічної соціальної політики в Україні	184
Висновки до третього розділу	203
ВИСНОВКИ.....	208
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТКИ.....	236

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальна сфера, ключовим регулятором якої виступає публічна соціальна політика, безпосередньо впливає на якість та відтворення людського капіталу, є фактором сталого інноваційного розвитку. Соціальна політика, що відповідає актуальним завданням розвитку українського суспільства, є передумовою зміцнення політичної стабільності та національної безпеки. У контексті нових викликів Українська держава здійснює трансформацію інститутів, зокрема у сфері соціальної політики. Відтак, виникає потреба оцінки такого процесу, виявлення співвідношення традицій та інновацій, успіхів та проблем.

Соціальна політика - один із найважливіших напрямів внутрішньої політики держави, що спрямовується на створення умов для гідного життя та вільного розвитку людини. За останні роки в Україні здійснено низку важливих кроків у галузі розвитку соціальної сфери, у тому числі щодо реалізації пріоритетних національних проектів у сфері охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства, агропромислового комплексу, демографічної політики. Однак, варто відмітити недостатнє використання реальних можливостей та умов для забезпечення гідного рівня життя більшості громадян, а також наявність потенціалу для розбудови сучасної соціальної держави. Це пов'язано з високою інерційністю соціальних змін, неефективністю низки соціальних програм, зокрема у сфері демографічної політики, а, відтак, потребою проведення соціального аудиту, аналізу ефективності актуальних соціальних програм, перевірку їх відповідності обраним стандартам (наприклад, за показниками: середня очікувана тривалість життя при народженні; величина прожиткового мінімуму; мінімальний розмір оплати праці; середня величина пенсії та її відповідність до прожиткового мінімуму, середньої заробітної плати; охоплення населення вищою та середньою освітою; частка населення, що проживає в місцях із неблагополучною екологічною обстановкою; середній рівень забезпеченості

житлом; рівні народжуваності та смертності; кореляція величини та динаміки інвестицій у соціальну сферу зі зростанням ВВП та ін.).

Реалізація ефективної соціальної політики, спрямованої на здійснення соціальних програм, підтримку доходів, рівня життя населення, забезпечення зайнятості, підтримки галузей соціальної сфери, запобігання соціальним конфліктам (соціальна політика в галузі освіти, охорони здоров'я, зайнятості та соціально-трудових відносин, а також культурна, житлова, сімейна, пенсійна, молодіжна соціальна політика), визначає можливості реагування держави на внутрішні та зовнішні загрози сучасності.

Бойові дії на Сході України, повномасштабне вторгнення РФ посилює міграційні процеси з виникненням нових соціальних груп, вимушено переміщених осіб, а також великої групи учасників бойових дій. У контексті соціально-економічних проблем воєнні події призвели до збільшення кількості людей у стані гострого та хронічного стресу, що також, у свою чергу, суттєво погіршує стан здоров'я й активізує ризиковану поведінку. Зростає поляризація суспільства, ймовірність спалахів агресії, злочинності та масштаб інших проблем, що потребують оперативного вирішення (руйнування інфраструктури та територій, появу нових проблем зі здоров'ям українців, пов'язаних як із бойовими пораненнями, так і з проблемами психічного здоров'я та ін.). Насьогодні більше, ніж будь-коли, існує потреба у вирішенні питань збереження і поліпшення життєздатності та перспективного розвитку України, забезпечення соціогуманітарної й економічної стабільності, аби нація могла розвиватися. Це суттєво потребує збільшення ресурсовитрат (фінансових, матеріальних, природних, технічних, людських).

У контексті реалізації євроінтеграційного вектору України актуальним є вирішення завдання формування єдиної соціальної політики ЄС, створення для цього концептуальної стратегії, адаптованої для країн-членів Євросоюзу, що відображатиме синтез індивідуальної економічної свободи, високого рівня добробуту населення, соціальної відповідальності та активної участі трудового населення в економіці своєї країни. Така стратегія можлива на

основі перерозподілу відповідальності за добробут суспільства між державою, бізнесом та населенням. Отже, суспільне значення публічної соціальної політики зробило цю сферу в Україні головною площиною для широкомасштабних реформ.

Підходи, що скалися на сьогодні до сутності соціальної політики були сконцентровані в переважній більшості в рамках наукової парадигми, що інтерпретує соціальну політику як систему заходів щодо захисту соціально незахищених верст населення. Однак світові глобалізаційні виклики показали вузький формат такого підходу та вироблення принципово нових підходів до модернізації діючих моделей публічної соціальної політики. Означена ситуація знову активізує проблему сутності соціальної політики, оновлення дискусій щодо її суспільного призначення. Це потребує мобілізації зусиль у напрямку теоретичної концептуалізації публічної соціальної політики на системному рівні.

Соціальна політика є одним із пріоритетних видів публічної політики. Її елементами виступають певні інституції публічної влади, які планують певні заходи та впроваджують їх, а також цілі (стратегічні, середньострокові, поточні), принципи, методи та ресурси політики. Саме публічна соціальна політика за допомогою тільки їй властивих механізмів покликана вирішувати завдання, які інші соціальні інститути вирішити не в змозі. Головна її риса полягає в тому, що по відношенню до суспільства держава виконує функцію обслуговування життєво важливих потреб, забезпечуючи суспільні блага додатково до приватних, призначених для особистого та суспільного споживання.

На даному етапі розвитку України надзвичайно складним вирішенням питання національної безпеки вважається процес трансформації публічного управління соціальною сферою, побудова порівняно нових відносин в ній, що в кінцевому результаті надасть можливість окреслити оптимальне поєднання методів управління для гарантування системи безпеки. Пошук означеної моделі вимагає подальших наукових теоретичних й практичних пошуків щодо

дієвих механізмів у соціальній сфері та ефективних напрямків її розвитку із врахуванням тих обставин, які відбуваються в той чи інший період у країні.

Тому на сьогодні нагальною є необхідність активізувати роль держави, розробляти та впроваджувати інноваційні механізми в системі соціального захисту, працювати над створенням нової моделі публічної соціальної політики, яка відповідала б сучасним викликам часу в умовах забезпечення національної безпеки.

Аналіз вітчизняної джерельної бази підтверджує, що здійснені на сьогодні дослідження з питань публічної соціальної політики О.Амоши та О.Новікової [1], Б.О.Балика [3], С.М.Бондаренка й Н.В.Бугаса [9], І.В.Жеребило [25], Л.І.Ільчука [46], Г.С.Лопушняка [54], В.В.Малікова і О.А.Дегтяр [56], В.А.Медяник [58], У.І.Моторнюк [63], В.А.Оверчука [67], В.А.Скуратівського [82], Г.Чанишевої [110], П.І.Шевчука [112] присвячені висвітленню змісту й значенню окремих засад у сфері публічної соціальної політики.

Питання сучасних механізмів стосовно формування й реалізації публічної соціальної політики в Україні досліджували А.Баланда [2], Н.А.Балтачєєва [4], Д.Баюра [6], В.Воробей та І.Журовська [14], Г.Г.Козоріз [49], О.Б.Коротич [53], Г.С.Лопушняк [54], О.В.Макарова [90], О.Мельник [22], С. Мельник [59], О.В.Москаленко [24], О.Ф.Новікова, О.Г.Сидорчук, О.В.Панькова [93], І.С.Пирог та С.С.Пирог [69], О.Піщуліна [27], В.П.Трощинський, М.В.Кравченко, О.М.Петроє, Н.П.Ярош [89], О.Тулай [101], Ю.О.Чалюк [109], В.О.Шлапак [113] та інші.

На підставах аналізу існуючих наукових праць та публікацій з питань формування нової публічної соціальної політики слід визнати, що рівень розробленості цієї теми є недостатнім, що зазначають й перелічені автори. Також не розроблено єдиного цілісного підходу до організаційно-економічних механізмів у публічній соціальній політиці, оскільки існує багато підходів і поглядів на те, якою має бути нова публічна соціальна політика держави, недостатньо опрацьованим є питання інструментів реалізації публічної

соціальної політики у вимірі національної безпеки. Усі ці проблемні питання потребують продовження наукової роботи, що й зумовило потребу в його науковому переосмисленні та розробці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота висвітлює результати наукових розробок, що були отримані автором під час виконання науково-дослідної роботи у межах комплексного наукового проєкту Міжрегіональної Академії управління персоналом, зокрема за темою «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (ДР 0119U100491), у межах якої автором розроблено науково-практичні рекомендації органам державної влади та місцевого самоврядування щодо розвитку публічної соціальної політики в Україні.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні змісту публічної соціальної політики в сучасній Україні й, на цій основі, розробці науково-практичних рекомендацій щодо її удосконалення в контексті забезпечення національної безпеки.

Виходячи з поставленої мети визначено такі *завдання*:

- узагальнити та систематизувати наукові розробки щодо публічної соціальної політики;
- уточнити зміст поняття «публічна соціальна політика» в контексті національної безпеки;
- визначити мету, завдання, функції, принципи й методи публічної соціальної політики;
- охарактеризувати стан нормативно-правового забезпечення публічної соціальної політики;
- розкрити зміст інституційної складової та забезпечення громадської участі в аспекті реалізації публічної соціальної політики;
- проаналізувати й узагальнити світовий досвід публічної соціальної політики для використання його в Україні;

- надати пропозиції щодо вдосконалення публічної соціальної політики для забезпечення національної безпеки.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі розробки та імплементації публічної соціальної політики.

Предмет дослідження – публічна соціальна політика у вимірі забезпечення національної безпеки.

Методи дослідження. У процесі підготовки дисертаційної роботи застосовувалися як загальнонаукові методи пізнання, застосування яких надало змогу забезпечити достовірність та обґрунтованість наукового пошуку, так й спеціальні методи наукового пізнання. На засадах діалектичного методу визначено й обґрунтовано зміст складових публічної соціальної політики як чинника національної безпеки та його взаємозв'язку із іншими групами елементів державної політики України. Метод систематизації надав змогу згрупувати наукові підходи до визначення поняття та структури публічної соціальної політики. Методи аналізу і синтезу застосовувалися під час розгляду інституційної складової публічної соціальної політики Української держави. Із спеціальних методів у дослідженні використовувалися порівняльний метод із ціллю здійснення аналізу положень законодавства ЄС, окремих зарубіжних держав із питань щодо застосування моделі публічної соціальної політики; метод моделювання було застосовано під час формулювання пропозицій з удосконалення публічної соціальної політики.

Емпіричну та фактичну базу дослідження склали національні нормативно-правові акти України, міжнародні акти, наукові розробки та праці учених.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукові положення, які найбільшою мірою розкривають новизну дослідження, полягають у тому, що:
уперше:

– обґрунтовано сучасну модель публічної соціальної політики в Україні на засадах еволюційного підходу (в процесі формування таких її складових елементів: мета, стратегія, завдання, функції, принципи, методи та основні

пріоритети), що орієнтована на сталий розвиток та забезпечення високого рівня соціальної безпеки в умовах нестабільного контексту;

удосконалено:

– підходи реалізації публічної соціальної політики у напрямі взаємодії із громадськістю та дотриманням принципів: а) максимального залучення всіх зацікавлених сторін на засадах рівності; б) загальної доступності усієї публічної інформації; в) прозорості процесу прийняття державно-управлінських рішень; г) удосконалення і впровадження ефективної системи державної соціальної допомоги; д) надання допомоги (правової, фінансової, матеріальної) найбільш вразливим верствам населення з одночасними належними соціальними гарантіями для економічно активних громадян; е) створення ефективного правового механізму розпорядження бюджетними коштами; є) реалізація публічної соціальної політики щодо боротьби з маргінальними настроями серед суспільства для підвищення рівня соціальної справедливості;

– теоретичні підходи до визначення мети, завдань, функцій, принципів та методів публічної соціальної політики, зокрема з метою досягнення сталого зростання якості та високого рівня життя, підвищення добробуту населення, створення сприятливих соціальних умов для громадян, що відповідають їх інтересам та економічній діяльності;

– теоретичне обґрунтування можливостей розвитку громадської участі в контексті реалізації публічної соціальної політики в Україні;

дістали подальшого розвитку:

– понятійно-категорійна база у галузі публічного управління та адміністрування, зокрема розвинуто авторське визначення поняття «публічна соціальна політика» (у широкому розумінні) як складової системи цілеспрямованої діяльності суб'єктів публічного управління, що вибудовується у сукупності цілей, завдань, принципів, норм, взаємозв'язків й взаємообумовленостей, які спрямовані на забезпечення ефективного функціонування й підвищення якості життя населення (формування й

реалізацію потреб людини та суспільства), а також гарантування їх соціальної безпеки, та (у вузькому розумінні) як системи цінностей, цілей, рішень, дій, програм та механізмів їх реалізації, що спрямовані на досягнення поставлених цілей соціального розвитку;

– перелік рекомендацій щодо розвитку соціальної сфери на основі кращого світового досвіду реалізації публічної соціальної політики. Зокрема, створення гнучких та адаптивних у сучасних економічних умовах програм соціального забезпечення; зміни політики щодо доходів, яка визначає характер соціального захисту працюючої частини громадян; формування нової системи публічної соціальної політики на основі поєднання соціальної солідарності та економічної ефективності;

– визначення та характеристика напрямів удосконалення публічної соціальної політики: оновлення законодавства з метою підвищення рівня зайнятості й забезпечення державою соціальної підтримки населення; адаптація мінімальних стандартів, нормативів та гарантій соціального захисту громадян у відповідності до актуальної економічної ситуації; здійснення модернізації інститутів соціального захисту, розробка методів їх інноваційного фінансового, інвестиційного, науково-інформаційного забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх актуальністю, новизною та сформульованими висновками. Цінність положень дисертації полягає в тому, що вони є внеском у поглиблене вивчення проблем розбудови систем соціального захисту та публічної соціальної політики в Україні та світі.

Результати дослідження також можуть бути використані у процесі викладання курсів «Соціальна та гуманітарна політика», «Механізми публічного управління», «Публічне адміністрування», а також у процесі практичного вдосконалення системи державного управління в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення та рекомендації дисертаційної роботи можуть бути використані в

науково-дослідній роботі, у роботі управлінь соціального захисту органів виконавчої влади. Основні висновки, висвітлені в дисертаційній роботі, були використані: Міжрегіональною Академією управління персоналом під час виконання науково-дослідної роботи «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (ДР 0119U100491) (№6598/1 від 08 червня 2023 р.) та у практичній діяльності ГО «РеСУРС» (довідка № 01/27-30 від 27.12.2022 р.).

Апробація результатів дисертації. Отримані результати, висновки та пропозиції наукового дослідження доповідались й обговорювались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема на: VIII Міжнародній науково-практичній конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, 25 травня 2023 р.), VI Всеукраїнській звітній науково-практичній конференції “Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 8 грудня 2022 р.), III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах” (Дніпро, 20 квітня 2023 р.), XIV Міжнародній науково-практичній конференції (Чернігів, 11 квітня 2023 року).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 7 наукових працях, зокрема в: 3 статтях в наукових фахових виданнях України з напрямку, з якого підготовлено дисертацію; 4 тезах за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 241 сторінок. Обсяг основного тексту становить 218 сторінок. Робота містить 5 рисунків, 5 таблиць, 1 додаток, список використаних джерел налічує 119 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Публічна соціальна політика як предмет наукового пізнання

Через великий масив наукових доктрин та теорій, що надають сутнісне поняття та роль соціальної політики на сучасному етапі суспільного розвитку, в наукових доробках донині не сформовано єдиної цілісної позиції щодо досліджуваного змісту поняття «публічна соціальна політика». З огляду на здійснений аналіз встановлено, що існує велика кількість наукових підходів до тлумачення цієї категорії через її складність, багатоаспектність, а інколи й абстрактний характер.

Вітчизняні дослідники Б.О.Балика [3], С.М.Бондаренко та Н.В.Бугас [9], І.В.Жеребило [25], Л.І.Ільчук [46], Г.С.Лопушняк [54], В.В.Маліков та О.А.Дегтяр [56], В.А.Медяник [58], У.І.Моторнюк [63], В.А.Скуратівський [82], Г.Чанишева [110] та інші в своїх наукових доробках розглядали загальні концептуальні основи в сфері публічної соціальної політики.

Зокрема Б.О.Балика розглянув теоретичну сторону публічного управління щодо соціальної політики держави, передусім розкрито сутність соціальної політики, завдання, її об'єкти й суб'єкти. У праці зазначеного автора окреслено методологію стосовно формування публічного управління соціальної політики, представлено дефініцію публічного управління та його напрямки впровадження, функції, частини управлінського процесу. Важливими вбачається в роботі представлені напрямки оцінки ефективності: а) боротьба із корупцією; б) гарантування міжвідомчої взаємодії й зворотного зв'язку; в) застосування нових технологій в сфері управління (проектне управління та smart-технологій); г) формування моніторингу системи управління публічною соціальною політикою; д) методичний інструментарій

оцінки щодо її ефективності на різних рівнях; е) вдосконалення підготовки фахівців й їх постійне підвищення кваліфікації [3, с.67-70].

На загальнонаціональному рівні соціальну політику В.А.Медяник визначає як один із найважливіших напрямків внутрішньої політики країни, що пов'язаний із відтворенням соціальних ресурсів та гарантуванням як соціальної системи, так, відповідно, й динамічності її розвитку. Автор надає головні складові напрямки щодо сучасної моделі соціальної політики виділяючи при цьому такі два складники зазначеної політики як: 1) активна; 2) пасивна. У роботі акцентовано увагу на тому, що державну соціальну політику потрібно визначати із позиції діяльності держави й органів публічної влади, що впроваджуються у програмних документах та через державний механізм, що націлений на впровадження ідеології, принципів, мети, відповідних заходів в соціальній сфері суспільства [58, с.528-531].

Подібну позицію щодо тлумачення соціальної політики як складової внутрішньої політики держави визначають С.М.Бондаренко й Н.В.Бугас [9]. Зазначені автори наголошують на тому, що соціальна політика має свої специфічні особливості: а) гуманістичне спрямування; б) орієнтованість на розвиток людини. Соціальна політика держави має бути націлена як на соціальне забезпечення, житлові програми, соціальну допомогу, освіту, охорону здоров'я, так й на відповідну підтримку соціально орієнтованих сфер щодо діяльності (зокрема харчову й легку промисловість). Актуальним завданням вважається цифровізація діяльності соціальних служб із ціллю створення комфортних умов для отримання соціальної допомоги громадянам, що її потребують.

Ільчук Л. І. надає тлумачення поняття «державна соціальна політика», визначає головні суб'єкти означеної політики, називає ключові показники ефективності соціальної політики, зокрема: а) рівень добробуту; б) освіти; в) здоров'я населення; г) соціальної стабільності; д) конструктивності відносин соціальних груп. Враховуючи багатовекторність соціальної політики в період її впровадження важливим є враховувати всі її тенденції, не

захоплюючись одними та не ігноруючи інші. Автор дослідження наголошує на важливому місці для досягнення поставленої цілі саме стратегії соціальної політики, що представляє собою відповідний план розв'язання соціальних проблем держави на кожному конкретному історичному етапі [46].

У дослідженні І.В.Жеребило [25, с.283-289] поглибила теоретико-методологічні основи соціальної політики держави як своєрідного регулятора розвитку соціальної сфери у контексті соціально-економічного поступу. Автором розкрито сутність категорії соціальної політики, окреслено методи її впровадження, структурні елементи й запропоновано власне бачення означеного поняття. Доцільним вбачається акцентування уваги автора на практичному аспекті впровадження соціальної політики, що передбачає застосування як методів ринкового саморегулювання, так й відповідних методів прямого/опосередкованого державного втручання. В дослідженні показано, що головним завданням соціальної політики в системі охорони здоров'я, що включає соціальну згуртованість, є також підтримка взаємовідносин між громадянами та установами.

Інший автор [63, с.23-26] розглянув проблеми сутності соціальної політики та акцентував увагу на питанні ієрархії функцій соціальної держави у рамках проміжних етапів щодо її становлення, принципи систематизації, головні критерії виділення особливих функцій, які є системоутворюючими. Також доречним в роботі вбачається характеристика головних завдань соціальної політики: (а) довгострокові (перспективні); (б) короткострокові (поточні); визначення змісту принципів соціальної політики, головні її об'єкти й принципи. Автор робить висновок, що саме розвиток структури соціальних функцій держави вважається фундаментальною основою структуризації її соціальної політики та доводить, що саме функціонування соціальної держави впроваджується в соціальній політиці.

Визначення поняття й цілей соціальної політики з позиції аналізу міжнародно-правових актів, а також актів чинного вітчизняного законодавства й спеціальної літератури досліджувала Г.Чанишева. Ця дослідниця анкетує

увагу на тому, що соціальна політика охоплює різноманітні сфери суспільних відносин, що пов'язані із здійсненням соціальної функції держави (мова йде про широкий спектр відносин в сферах соціального й гуманітарного суспільного життя). Особливу увагу приділено співвідношенню таких понять як «соціальна політика» й «соціальний захист», передусім останнє пов'язується з системою відповідних заходів стосовно убезпечення громадян від несприятливих наслідків соціальних ризиків та вважається складником соціальної політики [110, с.80-85].

Науковець В.А.Скуратівський надає тлумачення дефініції поняття «публічна соціальна політика» та надає визначення соціальної політики у вузькому розумінні та широкому значенні [82, с.142].

Таким чином, науковий аналіз засвідчує, що серед наукових досліджень існує безліч дефініцій соціальної політики. Зокрема, переважна більшість науковців дотримуються системного, об'єктно-суб'єктного, організаційно-цільового, процесного, історичного підходу, характеризуючи соціальну політику як відносно складну цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів (частин, підсистем), який окреслює генеральний напрям соціальної роботи та вважається важливим доповненням до економічної політики держави (політики добробуту) [25, с.287].

А.Л.Баланда займалася питанням дослідження соціальної складової національної безпеки, що включає: 1) оцінку соціального напруження, яка може призвести до потужних соціальних вибухів; 2) ступінь незадоволеності населення (громадян) рівнем соціального й економічного розвитку держави й власним добробутом; 3) готовність та можливість щодо кожного індивіду займатися продуктивною працею. Дослідниця робить висновок про те, соціальна складова національної безпеки на протязі останніх років стала засадничою категорією та є більш важливою й актуальною, на відміну від традиційних політичних, військових або інші аспектів національної безпеки Української держави, адже без соціуму поняття «безпеки» втрачає будь-який сенс [2, с.166-172].

Зважаючи на предмет нашого дослідження, цікавим вбачається науковий доробок І.І.Білоус, де при дослідженні поняття «соціальна безпека» визначено суть та ціль ключових категорій, що утворюють зміст цієї дефініції: а) безпека; б) соціальна держава; в) соціальна функція держави та запропоновано авторське визначення «соціальна безпека». Також з'ясовано роль соціальної безпеки у системі національної безпеки країни. Важливим вбачається визначені головні загрози національній безпеці держави у соціальній сфері, а також здійснений аналіз ключових індикаторів загроз соціальної безпеки (високий рівень бідності; соціальна нерівність; висока диференціація доходів громадян (населення); бідність працюючого населення; погіршення стану фізичного здоров'я людей; погіршення демографічного стану країни) [8].

Окремі аспекти питання дослідження мети, завдань, ключових функцій, методів й принципів публічної соціальної політики досліджено в наукових працях О.Амоша й О.Новікова [1], С.М.Бондаренко й Н.В.Бугас [9], Л.І.Ільчук [46], А.В.Квітки [48], В.А.Медяник [58], У.І.Моторнюк [63], В.А.Оверчука [67], Ю.А.Романовської, Л.В.Страпачук та М.А.Макаренко [86], Г.Чанишевої [110], П.І.Шевчука [112] й інших.

У своєму дослідженні В.А.Оверчук наголошує на виокремленні стійких підходів щодо формулювання цілей соціальної політики, які впроваджені у термінах теорії національної безпеки, політології й соціології, а також фінансів, економіки. У даному дослідженні автором сформовано основні напрями соціальної політики України на основі економічних підходів теорії державного управління й національної безпеки, а також врахуванням передісторії суспільного розвитку, культурних особливостей суспільства, світогляду та цінностей громадян у аналізований період часу [67].

Низка науковців [86, с.129-133] у науковому доробку визначили мету, принципи (соціальна справедливість; соціальне партнерство; соціальна солідарність; індивідуальна соціальна відповідальність) й головні засадничі основи соціальної політики, а також надали аналіз соціальної обстановки у

державі. Вказано компоненти, що фахівці включають до атрибутів державної соціальної політики й які, відповідно, надають змогу чітко окреслити, що саме вважається державною соціальною політикою. У роботі авторами здійснено дослідження пенсійної системи Української держави як складової соціальної політики держави та окреслено два головних підходи щодо реалізації соціальної політики держави: 1) державний патерналізм; 2) ліберальна модель.

А.В.Квітка визначила соціальну політику у широкому й вузькому сенсі, а також ключові принципи здійснення соціальної політики, охарактеризовано характер соціальних й економічних програм в Україні. Зроблено висновок про те, що державна соціально-економічна політика має бути націлена на розвиток таких компонентів людського потенціалу як: а) освіта; б) правильний спосіб життя; в) духовний й культурний розвиток [48].

Дослідження сучасних механізмів щодо формування та реалізація ефективної публічної соціальної політики для України досліджували А.Баланда [2], Н.А.Балтачєєва [4], Д.Баюра [6], В.Воробей та І.Журовська [14], Г.Г.Козоріз [49], О.Б.Коротич [53], Г.С.Лопушняк [54], О.В.Макарова [90], О.Мельник [22], С. Мельник [59], О.В.Москаленко [24], О.Ф.Новікова, О.Г.Сидорчук, О.В.Панькова [93], І.С.Пирог та С.С.Пирог [69], О.Піщуліна [27], В.П.Трощинський, М.В.Кравченко, О.М.Петроє, Н.П.Ярош [89], О.Тулай [101], Ю.О.Чалюк [109], В.О.Шлапак [113] та інші.

Зокрема, низка науковців [89, с.32-44] здійснили аналіз особливостей соціального й гуманітарного розвитку українського суспільства щодо викликів та загроз в сучасних умовах, що викликані анексією Криму й гібридною війною, яку спричинила рф на Сході України. Авторами праці з'ясовані реальні й потенційні ризики щодо розвитку Української держави, її соціогуманітарної безпеки, а також механізми протидії сучасним викликам та загрозам у досліджуваній сфері, надано управлінські рішення для соціального захисту й допомоги відповідним групам населення

Для нашого дослідження важливим вбачається науковий доробок О.Мельник стосовно фундаментальних, головних аспектів, зв'язаних із дією на території нашої країни Європейської соціальної хартії. Авторка цілком слушно акцентує увагу на важливості й актуальності урахування європейського досвіду, практики щодо розвитку сучасної моделі соціального забезпечення; головних напрямках розвитку законодавства стосовно соціального гарантування в умовах євроінтеграційних процесів [22, с.90-95].

О.В.Москаленко зазначила, що головними європейськими стандартами обов'язкового соціального страхування вважаються: а) взаємозалежність економічного та соціального розвитку; б) рівність й заборона дискримінації; в) солідарність; г) соціальне партнерство; д) гарантованість прав; е) заборона перевищення повноважень державами; є) наявність мінімальних соціальних стандартів [24].

У монографії О.В.Макарової «Соціальна політика в Україні» (2015 р.) [90] окреслено основи впровадження соціальної політики в Україні, а також потребі у врахування детермінант глобального порядку й вітчизняних особливостей соціально-економічного розвитку. Авторка багато уваги приділила у зазначеній праці методологічним питанням розроблення, оцінювання державних соціальних програм, а також їхньому інформаційному забезпеченню. Важливим вбачається презентовані можливості застосування результатів оцінки щодо регіонального людського розвитку стосовно розроблення соціальної політики як на національному так й на регіональному рівнях.

У іншому доробку І.С.Пирог й С.С.Пирог [69, с.97-100] обґрунтували сутнісне наповнення соціальних стандартів як ключової засади соціальних й економічних перетворень, що направлені на досягнення соціального добробуту й підвищення якості життя людей держави. А інший дослідник В.О.Шлапак у своїй роботі розглянув соціальний захист Української держави за відповідних умов ринкової економіки, надано загальну характеристику стану соціального захисту громадян [113].

У монографічному дослідженні «Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України» Г.С.Лопушняк [54] здійснив дослідженнях теоретико-методологічні засад державної соціальної політики, встановив її пріоритетність поміж інших тенденцій державної політики. У праці з'ясовано особливі специфічні ознаки досліджуваної політики як досить важливого середовища щодо формування й впровадження соціальної доктрини країни в умовах ринкових трансформацій, а також узагальнено теоретичні й практичні течії до державного управління системою соціального захисту людей, визначено тенденції реформування пенсійного забезпечення у державі.

Доцільним вбачається звернути увагу на монографічне дослідження «Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки» (2018 р.) [93], де низки науковців здійснили аналіз становища й проблем соціальної безпеки за оцінками експертів. Так, було здійснено: 1) оцінку протиріч у досягненні соціальної й економічної безпеки за умов вирішенні проблем щодо соціальної орієнтації економіки; 2) визначено перешкоди й пріоритети щодо досягнення соціальної безпеки країни; 3) емпіричні виміри соціальної безпеки нашого суспільства; 4) проаналізовано зовнішні/внутрішні детермінанти формування соціальної безпеки особистості; 5) визначено тенденції трансформації державного управління у контексті гарантування соціальної безпеки тощо.

О.Б.Коротич розкрив особливості щодо реформування системи публічної влади України, які є важливим чинником, що має безпосередній вплив на механізм впровадження державної соціальної політики шляхом перорозподіл повноважень між органами державної владними й запровадження змін в фінансуванні соціальної сфери бюджетами на різних рівнях [53, с.17-22].

В сьогоdnішніх умовах стану війни нашої держави проти рф важливою вбачається робота Ю.О.Чалюк [109], в якій розкрито наступні моменти: глобальні соціальні й економічні наслідки збройної військової агресії рф;

вплив російського вторгнення в Україну для найменш розвинених держав світу й держав із відносно низьким рівнем доходу (мають дефіцит продовольства), покладаються на українські продовольчі товари для задоволення своїх споживчих потреб; вплив війни на міграційну ситуацію в Українській державі й державах ЄС; ідентифікованого основні порушення рф норм й принципів Міжнародного гуманітарного права; надано прогноз майбутнім геополітичним трансформаціям.

У аналітичні записці «Загальний огляд гуманітарної ситуації в Україні» (2022 р.) [27] визначаються гуманітарні потреби людей на непідконтрольній уряду нашої країни території у період до лютого 2022 року; чинники, які посилюють гуманітарні потреби для України; надано оцінка потреб щодо гуманітарної допомоги; окреслено обмеженість рівня надання послуг населенню; визначено відповідні пріоритетні заходи стосовно подолання гуманітарної кризи

Доречно згадати про дослідження сучасних напрямків та домінант фінансового забезпечення державних соціальних програм О.Тулай, що проведене в контексті стосовно досягнення Цілей сталого розвитку України [101, с.8-22]. Зазначений автор акцентує увагу на тому, що фінансове гарантування державних соціальних програм потрібно розглядати як сукупність форм та методів, що використовуються при розподілі, перерозподілі й застосуванні фонду фінансових ресурсів, які формується шляхом коштів Державного бюджету України та інших джерел, що передбачених діючим національним законодавством, націлені на вирішення проблемних питань підвищення рівня й якості життя, а також зменшення обсягів безробіття, створення сучасного соціального захисту громадян, покращення їхніх умов праці, розвиток освіти й охорони здоров'я, які спрямовані для досягненню Цілей сталого розвитку.

Однак, не дивлячись на достатньо велику кількість наукових праць, зважаючи на динамічні процеси досліджуваної проблематики, що постійно виникають та вимагають невідкладного розв'язання у цій сфері, означена

проблематика вимагає постійної прискіпливої уваги зі сторони як науковців, так й управлінців-практиків.

Питання вивчення зарубіжного досвіду стосовно впровадження публічної соціальної політики, характеристики моделей світового досвіду й можливостей його застосовування для України в умовах сьогодення приділено значну увагу в працях О.О.Бутник [10], З.Г.Гонтар [17], І.А.Горбатенко [18], О.І.Грициняк [19], Л.І.Ільчук [46], М.М.Любецької [55], Л.В.Плоткої [71], А.Л.Пономаренко [72], І.Серватинської [87], Л.О.Чорної й С.В.Кудлаєнко [111] та інших науковців.

У науковій праці І.А.Горбатенко досліджено поняття, головні параметри соціальної політики, а також зроблено аналіз світового досвіду щодо її ефективного впровадження, зокрема виявлено ключові характеристики консервативної, ліберальної та соціал-демократичної моделей практичного впровадження соціальної політики. Автором здійснено характеристику специфічних особливостей її стратегії, виходячи із досвіду західних розвинутих держав та окреслено особливості гуманістичної концепції соціальної політики, що спрямована на зближення соціальних відносин держави як суб'єкта й людини та суспільства як її об'єкта. Також зазначено про головні проблемні питання та першочергові тенденції втілення соціальної політики в Українській державі [18, с.80-85].

Л.В.Плотка проаналізувала практику іноземних держав стосовно впровадження публічної соціальної політики та окреслила головні моделі соціальної політики (ліберальна; соціал-демократична; корпоративна). Дослідником визначено головні ознаки, що є властиві наявним моделям, а також важливим вбачається надана оцінка щодо можливості адаптації зазначених моделей для українських національних реалій [71, с.133-136]. А А.Л.Пономаренко дослідила стан щодо забезпечення державою соціального розвитку, а також регіональної безпеки у європейській державах. Автор визначає головні напрями щодо подальшого соціального розвитку України у рамках її безпеки [72, с.1-6].

Цікавим вбачається дослідження О.І.Грициняк, що розглядає ключові моделі соціального забезпечення. Також автором робиться аналіз моделей соціальної політики європейських сучасних держав та висновки про те, що ніде в світі їх не застосовують у чистому вигляді, а для України важливим має стати запозичений досвід підходів щодо надання соціальної допомоги, що повинна бути справедливою, адресною, законною та вибудовуватися на індивідуальному підході стосовно кожного окремого випадку [19, с.98].

Л.І.Ільчук розкриває запропоновані в зарубіжній соціальній площині три загальновизнані й запропоновані (1990 р.) Г.Еспинг-Андерсеном моделі соціальної держави, й зокрема соціальної політики: 1) ліберальна (чи англосаксонська); 2) континентально-європейська (консервативна); 3) скандинавська (чи соціально-демократична) [46].

Проаналізувала європейську й національну моделі соціальної політики І.Серватинська [87, с.163-172] та визначила переваги й недоліки щодо функціонування систем соціального страхування у межах окреслених моделей. У роботі оцінено передумови стосовно соціального страхування у європейських моделях соціальної політики із використанням макроекономічних індикаторів. Автором запропоновано напрями вдосконалення національної моделі соціальної політики, а також покращення ефективності соціального страхування для нашої держави на засадах здійсненого аналізу світового досвіду.

У науковій праці М.М.Любецької окреслено зарубіжний досвід становлення, організації й нормативно-правового забезпечення системи соціального захисту. Основну увагу акцентовано на особливостях соціального захисту сімей/осіб, що перебувають в досить складних життєвих обставинах в державах Європи й США. Підкреслено, що за умов реформування системи державного управління, соціального захисту громадян (населення), надзвичайного значення набуває питання стосовно вивчення та здійснення аналізу закордонного досвіду із ціллю удосконалення системи надання соціальних послуг для України. У науковій роботі зазначений дослідник

наголошує, що у розвинених державах світу соціальна сфера вважається однією з ключових та пріоритетних напрямків державної політики, а значущим проявом якої постає надання громадянам, що потребують соціальної підтримки, найбільшого сприяння, гарантування соціальними послугами [55, с.109-116].

Класифікацію моделей соціальної політики здійснила О.О.Бутник та виокремила головні критерії «бісмарковської» та «беверіджської». Автор наголошує, що на засадах формування того або іншого типу соціальної політики можна вести мову про два головних варіанта: 1) консервативної політики (обґрунтовують представники класичної макроекономічної теорії та вважають ринковий механізм ідеальним та досить досконалим, тому країні не варто робити широкомасштабне втручання поділ доходів із ціллю надмірного вирівнювання доходів різних верств населення); 2) політики «соціального ринкового господарства» (ця система передбачає створення державою відповідних умов щодо функціонування ринку, гарантування відбору найбільш ефективних форм щодо відтворення, контролю розвитку вільної конкуренції й підприємництва). Також досліджено особливості консервативної, католицької, соціал-демократичної й ліберальної моделей та зроблено висновок про необхідність становлення в Українській державі ефективної/результативної незмінної моделі соціального розвитку, щоб базувалася на високих стандартах рівня життя громадян [10].

У іншому науковому доробку [17, с.36-41] здійснено дослідження сучасного стану, напрямків й головних концептуальних основ державної соціальної політики Європейського Союзу, окреслено їхні притаманні особливості. Актуальним вбачається наданий аналіз щодо: а) рівня соціального розвитку країн-членів Європейського Союзу; б) ключові рушійні напрями державної підтримки розвитку; в) особливості й потреби соціальної сфери Української держави до євроінтеграції; г) глобальні цілі їх врегулювання. Надзвичайну увагу приділено імплементації європейського досвіду щодо вдосконалення соціальної моделі розвитку, а також

регулюванню політичної стабільності в Україні. Приділено увагу стосовно пріоритетності активної/ефективної публічної соціальної політики, результатом якої вважається створення умов щодо розбудови соціальної держави, гарантування соціальної орієнтації економіки, забезпечення та захисту соціальних інтересів людини, суспільства й держави. Автором здійснено аналіз умов функціонування діючої системи соціального захисту громадян (населення) України; досліджено досвід основних «соціальних держав» стосовно формування моделей соціальної політики; охарактеризовано слабкі місця й напрямки вдосконалення української системи соціального захисту; запропоновано підходи щодо розв'язання проблем фінансового спрямування в сфері соціального захисту громадян.

Проте охарактеризована проблематика стосовно аналізу світового досвіду соціальної сфери зокрема, й публічної соціальної політики загалом й досі залишається не достатньо вивченою та потребує подальшого дослідження з огляду на динамічність суспільних змін.

Питання подальших напрямів удосконалення соціальної політики в її публічному вимірі в різних аспектах досліджували В.Є.Валенков [11], О.Г.Гупало й О.Б.Жук [20], А.Васькович [12], І.А.Горбатенко [18], У.І.Моторнюк [63], І.Павленко, В.Нагірний, В.Потапенко та Є.Маляревський [68], А.Л.Пономаренко [72], С.В.Тютюнникова й І.А.Шпак [102], Г.Чанишева [110], Л.О.Чорна й С.В.Кудлаєнко [111], А.Ю.Якимчук, О.Л.Кардаш, О.П.Постельжук, [115] та інші науковці.

У науковій праці Л.О.Чорної та С.В.Кудлаєнко надано характеристику вітчизняної соціальної політики, й визначено напрямів її розвитку. Надаючи характеристику моделі соціальної політики Української держави автори окреслюють сильні й слабкі її сторони та пропонують новітню модель, яка заснована на впровадженні концепції всебічного розвитку особистості. [111, с.16-20]. Інші науковці [86, с.129-133] наводять перспективну модель соціальної політики для України при цьому виділяючи її складові елементи. Також у праці цих авторів окреслено досвід здійснення соціальної політики у

державих Центральної і Східної Європи й вичерпно описано два ключові етапи, які вважаються притаманними для соціальної політики цих держав

Ряд науковців [115, с.75-80] у своїй праці розробили цілісний комплекс заходів щодо зміцнення системи публічного управління соціальною безпекою на засадах таксономічного аналізу відповідно до концепції сталого розвитку. Запропонована авторами нова система у структурі національної безпеки має будуватися на врахуванні висунутих фундаментальних основ досягнення соціо-еколого-економічної безпеки в період гібридної війни.

Фахівці з Національного інституту стратегічних досліджень [68] на підставі проведеного експертного опитування в межах впровадження дослідницького проєкту «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики» визначено «точок вразливості» суспільства України й системи управління, а також оцінка ризиків щодо їх застосування РФ із ціллю дестабілізації обстановки в державі. В межах цього проєкту проводилося двоетапне експертне опитування.

На думку С.В.Тютюнникової та І.А.Шпак [102, с.20-25] лише за умов інклюзивного інституційного режиму активної, гнучкої й всеосяжної соціальної політики можливим вбачається накопичувати національний потенціал щодо рівня, якості життя населення. У роботі надано характеристику головних існуючих моделей соціальної політики та наголошують на необхідності вибудовування своєї власної моделі соціальної політики, що б враховувала національні особливості розвитку (політичні, економічні й демографічні) і ментальну специфічну особливість населення держави. Акцентується увага, що лише за тих обставин соціальна політика стає складовою економічного розвитку. Зазначені автори узагальнили напрямки щодо удосконалення соціальної політики в Україні.

На підставі аналізу головних особливостей світових моделей соціальної політики держави О.Г.Гупало й О.Б.Жук окреслили підхід щодо побудови оптимальної моделі соціальної політики для України, що відповідала б реаліям сучасності. У праці зазначено, що модель соціально орієнтованої економіки в

Україні повинна бути синтезом консервативно-корпоративної, соціал-демократичної й ліберальної моделей, вона буде автентичною, за таких умов буде орієнтуватиметься на ознаки, що властиві зазначеним моделям [20, с.211-218].

В.Є.Валенковим систематизовано головні напрямки економічних реформ в аспекті гарантування нормального функціонування соціальної сфери. Також автор наводить базові наукові положення щодо забезпечення ефективності вітчизняної моделі соціальної політики [11, с.197-208].

Однак, сучасний стан дослідження теоретичних питань публічної соціальної сфери не завжди надає можливість розробити дієві рекомендації стосовно ефективного формування публічної соціальної політики в умовах безперервного розвитку економічної системи. Створення оптимальної публічної соціальної політики вбачається особливо важливим для держав перехідного типу, до яких в деякій мірі належить й Україна. Відсутність чіткої концепції публічної соціальної політики в Україні на протязі протягом тривалого часу призвело до поглиблення соціальних протиріч й зростання соціальної напруги. З огляду на зазначене, проблема формування ефективної й чітко скоординованої публічної соціальної політики на сьогодні є досить актуальною та важливою.

Науковцями сформовано теоретичні засадничі основи щодо оцінки соціальної безпеки держави, обґрунтовано окремі інструменти та механізми щодо управління безпекою, визначено рушійні тенденції розвитку системи соціальної безпеки країни. Однак, зважаючи на значні наукові здобутки, є нагальна необхідність для подальших наукових досліджень у напрямку визначення нової моделі публічної соціальної політики, що на сьогодні в умовах збройної агресії й нестабільної економічної обстановки в Україні є вкрай важливою.

Одночасно систематизація наукових досліджень із обраної проблематики засвідчує наступне, що теоретичні аспекти публічної соціальної

політики як регулятора розвитку соціальної сфери потребують додаткового наукового дослідження.

1.2 Поняття та сутність публічної соціальної політики як фактор національної безпеки

Публічна соціальна політика вважається один із найважливіших напрямів діяльності держави. Світоглядні засади соціальної політики були закладені в уявленнях античних мислителів про ідеальну державу. Саме соціальна політика зачіпає суспільно важливі сфери суспільства та людини – охорона здоров'я, освіта, сім'я, пенсійне та соціальне забезпечення, загалом, все те, що є необхідним для забезпечення гідного рівня та якості життя населення. Соціальна політика безпосередньо впливає на населення, тому без ефективної та успішної соціальної політики не може бути й успішної держави.

Внутрішня політика держави поділяється за різними напрямами в залежності від сфери суспільних відносин, до якої вона відноситься.

У цьому аспекті виділяють політику економічну, соціальну, національну, демографічну, екологічну тощо. Однією із найважливіших частин/елементів внутрішньої політики є соціальна політика, що втілена в її соціальних програмах та практиці, яка регулює соціально-економічні відносини в суспільстві в інтересах та через інтереси основних соціальних груп населення.

Тематика досліджуваної проблеми публічної соціальної політики на сьогодні без сумніву, зачіпає інтереси всіх та кожного й вже в силу цього виступає актуальною для всебічного розгляду.

В нашій роботі для дослідження такого феномену як «публічна соціальна політика» вбачається доречним дослідити поняття таких категорій як «політика», «публічна політика», «соціальна політика», «державна соціальна політика», здійснити аналіз їх властивих характеристик. Це надасть

змогу узагальнити наукові підходи та надати авторське визначення поняття «публічна соціальна політика».

У термінологічному словнику з публічного управління термін «політика» тлумачиться як курс чи система цілей, засобів, заходів й узгоджених дій; відповідним чином скерована діяльність щодо досягнення цілей в відповідній сфері чи/або галузі [82, с.116].

Таким чином, поняття «політика» можна охарактеризувати як систему діяльності в різних галузях суспільного життя: у сфері економіки, у соціальній сфері, духовному житті, військовій галузі тощо; практична діяльність з реалізації політичного курсу, досягнення політичних цілей; участь у владних відносинах громадян, політичних діячів, громадських організацій, вміння роботи з людьми, вираховування та відображення їхніх інтересів, можливостей, психологічні, професійні та інші якості. Центральним суб'єктом політики є держава. Невід'ємний атрибут держави □ система влади, що забезпечує йому можливість й здатність надавати визначальний вплив та вплив на життєдіяльність людей, на їх поведінка в суспільстві у вигляді авторитету, права. Найважливішою суттєвою ознакою політики є те, що вона постає як форма інтеграції, узагальнення інтересів та волі соціальних груп чи суспільства загалом.

Можна виокремити головну сутнісну характеристику публічної політики, що полягає у значній ролі неурядового сектору суспільного життя, яку він відіграє у ініціюванні, а також розробленні й прийнятті політичного рішення при цьому враховуючи як інтереси окремих громадян або ж груп населення, так, відповідно, й цілих регіонів або усієї нації загалом. У результаті зазначеного інститути офіційної/державної політики не є одноосібними розробниками щодо суспільно важливих рішень, які роблять неможливими у відповідній мірі тенденцію стосовно монополізації влади й, відповідно, зловживання службовим становищем [106, с.30].

У словнику з публічного управління поняття «публічна політика» визначено «як курс дій органів публічного управління й суспільних інститутів,

які будуються на узгодженні й зближенні позицій заінтересованих сторін та націлений на досягнення суспільно значимих цілей і виконання пов'язаних із ними завдань» [82, с.138].

У науковій дослідженні визначення поняття публічної політики здійснюється в різних аспектах, що відповідно можуть бути критеріями її класифікації. Так, за рівнями управління визначають публічну політику державну, суспільну, із позиції прийняття політичних рішень, у сенсі «politics». Відповідно, публічна політика: а) у сенсі «державна» у своєму розумінні містить положення, що саме держава у політичному сучасному світі представляє собою головний (ключовий) публічний інститут, який покликаний об'єднати всі між собою розрізнені інтереси соціальних груп; б) у сенсі «суспільна» виокремлює формування й реалізацію цієї політики щодо інтересів суспільства, й також окремих соціальних груп, що вимагають (потребують) громадської підтримки; в) публічна політика із позиції процедури прийняття політичних рішень вважається прозорою і відкритою для громадян (людей); г) публічна політика у розумінні «politics», тобто ціленаправленого здійснення владним органом відповідного політичного курсу, що націлений на досягнення відповідного соціального ефекту, потребує обов'язкової вказівки чи на конкретного/індивідуального політичного актора, що цю політику здійснює, чи ж на конкретну соціальну сферу, в якій вона здійснює свою реалізацію [57, с.208].

Досліджуючи питання публічної політики з позиції політичного дискурсу І.Харченко пропонує публічну політику розуміти як організовану, легітимну, узгоджену й взаємодоповнюючу діяльність органів державної влади й інститутів громадянського суспільства, за якої рішення стосовно будь-якої сфери життєдіяльності населення (громадян) приймається у результаті публічних консультацій й із максимальним врахуванням колективних та індивідуальних інтересів [106, с.33].

Ряд науковців, зокрема С.О.Телешун, І.В.Рейтерович та С.В.Ситник [97] виокремлюють головні особливості публічної політики в контексті публічного управління й політики в цілому:

1) в основі публічної політики перебуває публічна сфера, що формується тоді, коли утворюються умови щодо публічного дискурсу. Публічна сфера набуває значення як платформа взаємодій і вироблення суспільних інтересів, а також формулювання суспільних цілей, завдань. За таких умов, саме публічна сфера (поряд із розвиненістю й демократичністю суспільства) вважається головними критеріями стосовно оцінки публічної політики;

2) публічна політика націлена на забезпечення суспільного інтересу (на противагу таким варіантам як «державний інтерес», «приватний інтерес» та «корпоративний інтерес»). Завданням публічної політики є саме те, щоб створити механізми щодо виявлення й забезпечення суспільного інтересу;

3) механізми публічної політики, на противагу державній політиці, гарантують можливість представлення й узгодження позицій різних заінтересованих сторін в прийнятті політичних чи ж політико-управлінських рішень.

Цілком слушною є висловлена думка Т.Малоголової про те, що всі узагальнення та напрями стосовно визначення сутності поняття «публічної політики» поєднує єдиний цілісний концепт публічного простору як відповідної арени, де здійснюється погодження інтересів: а) публіки – як сукупності незалежних й зацікавлених громадян, що здатні до участі в виробленні й впровадженні (реалізації) політичних рішень; б) узгодження інтересів як цілі політики; в) власне управління, яке розуміється як певне колективне рішення загальнозначущих проблем; г) відкритість публічного простору стосовно зацікавлених учасників та ставка на узгодження як відповідний принцип щодо прийняття рішень натомість тиску [57, с.211].

Як цілком слушно підкреслюють у своєму дослідженні О.Г.Пухкал, О.В.Гомоляко, публічна політика □ це є політика органів державного управління, що заснована (побудована) на механізмах публічного узгодження

інтересів усіх заінтересованих сторін й націлена на досягнення суспільно значимих цілей (мети), а також на вирішення суспільно важливих завдань. Науковці наголошують на тому, що такі дві категорії як публічна політика й публічне управління є нероздільними, оскільки публічна політика представлена досить складним переплетінням політичних й управлінських процесів, в результаті взаємодії яких здійснюється прийняття політичних й політико-управлінських рішень. Відповідно, в методологічному вимірі публічна політика виступає своєрідною, особливою інституційною матрицею публічного управління [83, с.111].

Слід звернути увагу й на те, що державна політика припиняє бути державною як такою й відповідно набуває певних ознак публічності у тому розумінні, що сама держава визнається актором, яка діє й будує свою політику, здійснює управління у публічній сфері. Як цілком слушно зазначається [83, с.111], поняття публічна політика є більш ширшим, адже вона охоплює не тільки державну політику, але і політику, що здійснюють/чи можуть здійснювати недержавні організації, об'єднання громадських й державних органів чи ж навіть приватні структури та агенції.

Концепція публічної політики вибудовується на відкритості влади, узгодженості інтересів членів суспільства, а також його інститутів. З огляду на зазначене, виявляється, що суб'єктами публічної політики є не тільки державні органи, але також сюди входять інститути громадянського суспільства, прості, звичайні громадяни, органи самоорганізації. Відповідно, як результат, рішення публічної політики є максимально наближеними до суспільства, сприяють удосконаленню політичної системи й усіх сфер життєдіяльності громадян [106, с.33].

Отже, вбачається доречним у визначенні сутності такого явища як публічна політика розширити дослідницький контекст через звернення до феномену (виняткового) публічності як такого, який охоплює не лише сферу державної влади, але й також безпосередньо впроваджується в державі на засадах синтезування різних типів влади, що наявні в суспільстві, в рамках

вироблення публічної політики. Зазначений підхід надає можливість вказати на відповідні механізми вироблення та реалізації публічної політики, яка представлена не лише інститутами державної влади, а також й інститутами громадянського суспільства, як невід'ємні й надважливі елементи (частини) структури управління суспільним розвитком [57, с.219].

Таким чином, на даний час як зазначається в наукових дослідженнях, в певній мірі публічну політику можна розглядати з таких позицій: а) як явище; б) як засіб; в) як інструмент; г) як механізм.

Соціальні питання в історичному вимірі набули завершеного та цілісного вигляду у системі державного управління наприкінці XIX ст. тоді, коли цивілізоване суспільство досягнуло роль й значення людського розвитку щодо формування економічних позицій країн. Проте, саме поняття «соціальна політика» у науковий обіг було впроваджено лише у 70-х рр. XX ст. французьким дослідником Ш.Фур'є. Так, на засадах його ідей створилася одна із ранніх теорій соціальної держави – це фур'єризм, що заснований на ідеї соціальної гармонії, що є можливою лише в тому суспільстві, яке побудоване на фундаментальних основах справедливості та рівності [105, с. 695].

Першою європейською країною, що розпочала ефективно запроваджувати соціальні гарантії для працівників (їх сімей), стала Федеративна Республіка Німеччина, але, разом з тим, соціальні заходи розглядались винятково у аспекті економічної політики. Теорії соціальної політики розпочали більш активно розвиватись в середині XX ст., зокрема у рамках різних міждисциплінарних зв'язків. З огляду на це, в політології й соціології (теорія еліт та теорія конфлікту) зазначена політика вважається механізмом впровадження спільних інтересів та розв'язання соціальних конфліктів, що зумовлені прагненням одних груп суспільства створити поліпшення своєї ситуації спільно з іншими групами [119, с.50].

За ознакою ідеологічного спрямування історично виділяють цілі групи щодо наукових теорій соціальної політики, в тому числі ті, які розвивались у рамках демократизму, марксизму, консерватизму, соціалізму, лібералізму та

інші. Всі відмінності ідеологічного напрямку в тлумаченні питань соціального характеру зводяться до ролі держави стосовно забезпечення та гарантування добробуту населення (громадян), межі її втручання, а також підходах щодо здійснення соціальної функції (змішані форми, індивідуалізм, колективізм). Також теорії різняться за відповідним відношенням з приводу стратифікації суспільства й вирівнювання чи/або зменшення соціальної нерівності [25, с.285].

Сучасні наукові доктрини соціальної політики вибудовуються на ідейних засадах побудови громадянського суспільства із досить високим рівнем добробуту, а також вільним розвитком особистості. Найбільш поширеними та популярними серед них вважається теорія соціальної держави та теорія держави загального добробуту, у рамках яких виділяються та конкретизуються окремі напрями, течії наукової думки. Вітчизняні наукові дослідники поняття «держава загального добробуту» розкривають із позиції справедливого розподілу, а також забезпечення й гарантування добробуту кожного члена суспільства. З огляду на зазначене, сутність поняття «соціальна держава» визначають як правову демократичну державу, яка здійснює сильну соціальну політику, займається розвитком національної соціальної ринкової економіки, що направлена на стабільне забезпечення досить високого рівня життєдіяльності й зайнятості населення/громадян, реальне впровадження прав та свобод громадян, а також створення сучасних, доступних усім громадянам систем охорони здоров'я, соціального забезпечення та обслуговування, освіти, культури, підтримки незаможних груп населення [56, с.28].

Складно не погодитися щодо такого дискурсу поміж зазначених теорій, але, як цілком слушно підкреслює І.В.Жеребило, відмінні ознаки між ними містять мінімалістичний характер, що виключно полягає в методах й інструментах щодо досягнення ключової мети – це соціальної справедливості, безпеки, а також можливостей розвитку стосовно кожного члена суспільства. Ключовий акцент потрібно робити не стільки на певному різноманітті теорій, скільки на зміні відповідної парадигми соціальної політики, яка полягає в

переміщенні фокусу із ідеології економічного зростання на так звану ідеологію соціального добробуту [25, с.285].

Для визначення поняття «соціальна політика» слід включати ту групу проблем, що дозволяє з'ясувати наступне: зв'язок соціальної політики та загальної політики; її специфіку як напрямку політичного керівництва суспільством; характеристику тих суспільних явищ та процесів, що виступають об'єктом впливу соціальної політики; функції, типи соціальної політики та тенденції їх розвитку в сучасному світі.

Об'єктом публічної соціальної політики є соціальна сфера життя суспільства, яку можна розглядати як процес функціонування та розвитку людини та суспільства. Усі складові елементи суспільства, чи то соціальна група чи індивід, по-своєму включені до соціальної сфери, що займають у суспільстві своє особливе місце. Члени суспільства, соціальні групи та спільноти постійно в різноманітних формах взаємодіють між собою, тобто, перебувають у відносинах з приводу їх становища, ролі в суспільстві, умов життєдіяльності, образу та способу життя. Ці суспільні відносини й складають змістовну складову соціальної сфери.

Таким чином, якщо об'єктом публічної соціальної політики є соціальна сфера, то суб'єктом її виступають насамперед інститути політичної системи – держава (загальнодержавний, регіональний рівні), громадянське суспільство, приватні корпорації.

В цьому аспекті слід навести позицію дослідниці І.В.Жеребило про те, що інституційну систему щодо забезпечення соціальної політики формують наступні чотири групи суб'єктів управління, зокрема: а) держава через органи публічної влади різних рівнів; б) громадсько-політичні інститути (організації; рухи; об'єднання; партії); в) роботодавці; г) громадяни [25, с.287].

Соціальна політика визначається як система заходів чи дій, що здійснюється її суб'єктами (органами державного управління, окремими особами, іншими суспільно-політичними структурами), що направлена на формування соціальної стратегії країни із ціллю розвитку суспільства,

створення прийнятних суспільно соціальних умов щодо реалізації можливостей й потреб членів суспільства, а також підвищення рівня й якості їхнього життя [цит. за: 3, с.68].

Як відзначається [58, с.530] термінологічне поняття «соціальна політика» включає наступні елементи:

а) систему взаємодії державної влади, яка постійно встановлюється, а також недержавних структур, самої особливості стосовно забезпечення й розвитку людини;

б) систему цілеспрямованої діяльності суб'єктів положень, норм, рішень, дій, правил, що спрямовані на гарантування ефективного й оптимального функціонування держави;

в) комплекс заходів, які здійснюються державними інститутами й недержавними суб'єктами із ціллю виявлення, задоволення, узгодження потреб й інтересів громадян.

С.М.Бондаренко та Н.В.Бугас визначають, по-перше, соціальну політику складовою внутрішньої політики держави (вона націлена на забезпечення добробуту громадян, зокрема, через надання можливості їм отримати необхідні культурні, матеріальні, духовні блага); по-друге, соціальна політика вважається методом державного регулювання ринкової економіки через розподіл й перерозподіл суспільних благ, а також розбудови відносин між працівниками за умов їх створення (вона має свої специфічні особливості, зокрема як: гуманістичне спрямування та орієнтованість на розвиток людини); по-третє, соціальна політика держави впроваджується через відповідні соціальні програми, що базуються на законодавчо-нормативній базі держави [9].

Під державною соціальною політикою Г.С.Лопушняк пропонує розуміти діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, і також діяльність громадських об'єднань, партій, державних установ, організацій, яке регламентується певними законодавчими й нормативними актами, відбиває суспільний устрій та регулює

взаємовідносини у суспільстві щодо забезпечення/гарантування достойного рівня життя населення (людей) та визначається їх інтересами й цілями [54, с.292-293].

Існує й інше тлумачення поняття «державна соціальна політика» під яким Л.І.Ільчук пропонує розуміти дії держави у соціальній сфері, які переслідують певні (відповідні) цілі, що співвіднесені із конкретно-історичними обставинами та підсилені необхідними організаційними та пропагандистськими зусиллями, а також фінансовими ресурсами та розраховані на відповідні етапні соціальні результати [46].

Соціальну політику держави у наукових дослідженнях [25, с.287-288] запропоновано розуміти як сукупність заходів (соціально-економічного, організаційного, нормативно-правового, культурно-духовного спрямування), націлених на розв'язання проблем соціальної сфери та створення життєвого сприятливого середовища щодо збалансування людського розвитку за обставин (умов) обмежених ресурсів, а також нерівних соціальних можливостей. Відповідно, обрання моделі публічної соціальної політики окреслюється у відповідності до її соціальних, економічних та політичних механізмів, що створюють та надають підтримку соціальні чинники, передусім, ринок праці, системою освіти, культурні й суспільні цінності та політичні інститути. Поміж контекстуальних складників (елементів), що найбільшою мірою мають вплив на публічну соціальну політику держави, вважаються система охорони здоров'я, а також добробут та рівень життя громадян/населення. Структурні механізми публічної соціальної політики відповідальні за: стратифікацію доходів населення; відповідний поділ на соціальні класи (групи) у суспільстві; окреслюють індивідуальне соціально-економічне твердження у рамках ієрархії влади й доступу до ресурсів. Так, структурні механізми переважають в головних інститутах, соціальних, економічних, політичних та економічних процесах.

Сучасну соціальну політику У.І.Моторнюк пропонує розглядати як системну єдність двох між собою взаємозалежних та взаємодоповнюючих

напрямів дій, зокрема: соціального розвитку та соціального захисту. Науковець наголошує, що теоретичну посилку концепції захисної функції соціальної політики доречним вбачається будувати на фундаментальних засадах досягнення соціально прийняттого життєвого рівня, а також врегулювання його гарантій у відповідності із соціальними стандартами й нормативами [63, с.26].

Дослідження та аналіз підходів до поняття соціальної політики надає змогу розглядати її крізь призму діяльності держави, що націлена на стабілізацію, врегулювання та розвиток соціальних відносин в суспільстві та, відповідно, характеризувати соціальну політику через особливі соціальні відносини, тобто мається на увазі ті відносини, які вона повинна регулювати.

В.А.Скуратівський розкриває сутність поняття «публічна соціальна політика» та пропонує розмітити зазначене поняттям як систему цілеспрямованої діяльності суб'єктів органів публічного управління, що ґрунтується/базується на сукупності загальних принципів і принципів публічної діяльності, правил, норм, дій, рішень націлених на забезпечення (гарантування) ефективного функціонування та розвитку процесів соціального буття, в першу чергу формування й реалізацію потреб людини й суспільства, а також забезпечення їхньої соціальної безпеки [82, с.142].

Зазначений науковець пропонує розуміти соціальну політику у вузькому та широкому значення. Так, у вузькому розумінні соціальну політику визначено як цілеспрямовану діяльність, яка має за ціль здійснення соціального захисту, створення відповідних умов щодо створення (формування) безпечного соціального середовища людини та забезпечення соціальної безпеки. Таким чином, соціальна політика в цьому аспекті представляє собою відповідний комплекс заходів відносно створення системи соціальних амортизаторів суспільних, в тому числі ринкових ризиків, а також формування соціальних стандартів із гарантуванням соціальної безпеки людини і суспільства. Відповідно, в широкому значенні соціальну політику окреслено як систему інституційних та надінституційних, державних та

публічних, суспільних (громадських) й особистих, приватних, індивідуальних форм й способів діяльності, що спрямовані на соціальний розвиток, створення умов щодо всебічної самореалізації соціального потенціалу людини, а також її сутнісних сил [82, с.142].

На основі проведених наукових досліджень слід констатувати про те, що в переважній більшості науковці надають визначення поняття «публічна політика», «державна соціальна політика», «соціальна політика держави», акцентують увагу на соціальній функції держави.

Отже, в наукових доробках існує безліч варіантів дефініції соціальної політики. Переважна більшість науковців-дослідників притримуються наступних підходів: 1) системного; 2) об'єктно-суб'єктного; 3) організаційно-цільового; 4) процесного; 5) історичного. За таких умов надаючи характеристику поняття «соціальна політика» як складної сукупності взаємопов'язаних елементів/підсистем, який окреслює генеральний напрям (тенденцію) соціальної роботи та вважається важливим доповненням до економічної політики держави (політики добробуту) [25, с.287].

Таким чином, на підставі узагальнених наукових підходів можемо виокремити наступні сутнісні характеристики поняття «публічна соціальна політика», що розміщені на рис. 1.1.

Рис.1.1. Сутнісна характеристика дефініції «публічна соціальна політика» [складено автором]

На засадах аналізу різноманітних наукових підходів до розуміння поняття публічної соціальної політики, а також враховуючи сучасну наукову парадигму, у якій впроваджується означена політика, можливим вбачається скласти відповідне уявлення щодо структури публічної соціальної політики у контексті ключових її підсистем. Відповідно, як поліструктурний комплекс публічну соціальну політику визначають/характеризують наступні складові:

- політика доходів населення (рівень життя; матеріальний добробут; базовий споживчий кошик);
- політика в сфері соціально-трудова відносин та праці (оплати праці; умови зайнятості; соціальне страхування й охорони праці);

–соціальний захист малозабезпечених, непрацездатних верств населення (надання соціальних гарантій; пенсійне забезпечення; соціальна допомога та інше);

–галузі соціальної сфери (науки й освіти; охорони здоров'я; спорту; культури й інших складників);

–соціоекологічна політика (створення сприятливих й здорових умов для життя, дозвілля, праці);

–соціальна інфраструктура (транспорт; житлово-комунальне господарство; зв'язок; дороги; побутове й торговельне обслуговування);

–міграційна політика (зовнішню й внутрішню міграцію; захист прав й інтересів людей за кордоном; вимушені переміщення);

–політика стосовно окремих верств населення/людей (сімейна; політика стосовно літніх людей; молодіжна; недієздатних та інша) [25, с.287].

В актуальному значенні тенденції публічної соціальної політики зорієнтовані на розвиток стратегії та пріоритетних напрямків. Здійснення конкретних заходів передбачає формування соціальних взаємовідносин у мікропланах економічних та політичних прагнень суспільства. Специфіка публічної соціальної політики полягає в поєднанні управлінських впливів держави та численних інститутів громадянського суспільства (об'єктом є соціальна сфера). З одного боку, мова йдеться про політику владних органів щодо соціального життя громадян, з іншої сторони «соціальна» складова переважає над «політикою», коли суспільно важливим завданням є досягнення реального благополуччя та зміцнення соціального самопочуття населення. Це передбачає залучення до суспільних процесів нових суб'єктів, формування спільності інтересів соціальних груп та верств, реалізація консолідованого стану життя соціуму.

Функціональне поле публічної соціальної політики набагато ширше – це соціальний контроль, впорядкування, регулювання, оптимізація відтворення,

розвиток громадської спільноти як суб'єктів та об'єктів суспільної життєдіяльності.

На цих засадах можуть бути визначені напрямки здійснення публічної соціальної політики: регулювання доходів населення, забезпечення його добробуту, керівництво сферою охорони здоров'я, управління житлово-комунальним господарством, здійснення суспільного забезпечення та соціального захисту (включаючи непрацездатне населення та пенсіонерів), регулювання зайнятості та контроль за умовами праці найманих працівників, керівництво системою освіти та соціокультурною сферою, здійснення соціальної підтримки сім'ї тощо.

Діяльність держави у публічній соціальній сфері безпосередньо пов'язана з ефективністю існуючих інститутів публічної влади. Система інститутів, що становлять державу, займає особливе місце серед інших громадських інститутів через те, що держава позиціонує себе в як гарант дотримання прав, захисника правових інститутів.

Державна діяльність у соціальній сфері спрямована на попередження або зняття соціальної напруги. По відношенню до соціальної системи держава виконує роль постійно діючого стабілізатора, що забезпечує створення та дію захисних механізмів за допомогою підконтрольної йому ієрархії управління. У цьому полягає його відмінність від приватного сектора, основною метою якого є отримання прибутку.

Таким чином, найважливішим напрямом діяльності сучасної Української держави є публічна соціальна політика, що вважається практичною діяльністю сучасної соціальної правової демократичної держави у соціальній сфері щодо забезпечення єдності прав, свободи та гідності особистості, соціальної справедливості, соціальної солідарності шляхом створення умов для гідного життя та вільного розвитку окремої людини та всіх членів суспільства. У сучасному індустріальному та майбутньому постіндустріальному суспільстві з ринковою економікою публічна соціальна політика виконує посередницькі функції між приватною сферою, ринком та

державою. Вона спрямована на вирішення так званого соціального питання, яке охоплює такі сфери, як праця, житло, рівень життя, охорона здоров'я, тривалість життя, освіта, відпочинок, сім'я, пенсійне забезпечення та різні види соціального захисту. Це пов'язано з тим, що значна частина людей з різних причин не має можливості повноцінно працювати, харчуватися, мати житло, здобувати освіту тощо. Водночас, як свідчить історія розвитку людства, у суспільстві через об'єктивні та суб'єктивні обставини має місце значна соціальна нерівність, яка постійно зростає, особливо в сучасному суспільстві, що базується на приватній власності, ринкових економічних відносинах та конкуренції. Все це загрожує серйозними соціальними протиріччями та конфліктами, які суттєво дестабілізують соціум та створюють об'єктивні передумови для соціальних криз, катаклізмів та революцій. Рациональна ефективна публічна соціальна політика здатна дещо пом'якшити та нівелювати соціальну нерівність, внести в соціальне життя елементи соціальної справедливості та суспільну солідарність.

Публічна соціальна політика регулює добробут населення, підтримує його на відповідному рівні, що вважається прийнятним як для людини, так і для суспільства, сприяючи тим самим зростанню відповідальності за дотримання основних прав людини та забезпечення гарантованого мінімуму матеріальних умов життя, надаючи соціальну підтримку.

Фундаментом публічної соціальної політики є соціальний захист – діяльність державних та громадських структур, що забезпечує індивіду, соціальній групі, в цілому населенню комплексне, різностороннє вирішення різних проблем, що зумовлені соціальними ризиками, які можуть привести або вже призвели до повної чи часткової втрати ними можливостей реалізації прав, свобод та законних інтересів, економічної самостійності та соціального благополуччя, а також оптимального розвитку, відновлення.

Розрізняються дві системи соціального захисту:

а) державна, що спирається на принцип соціальної турботи держави про соціально вразливих членів суспільства та соціальної благодійності (вона

включає пільгове надання соціальної допомоги малозабезпеченим верствам населення);

б) приватна, що базується на принципі відповідальності кожного члена суспільства за свою долю та долю своєї сім'ї з використанням тих коштів, що отримують від трудової діяльності, доходами від власності або особистих заощаджень (вона заснована на розподілі праці та приватного страхування).

Основна мета системи соціального захисту полягає у створення захищеності та безпеки соціально вразливих верств населення та пом'якшення соціальної напруженості у суспільстві.

Питання щодо суспільного благополуччя диктує зовсім інший підхід держави до прийняття рішення про реалізацію будь-якої програми або проєкту, ніж той, який властивий приватному сектору. Коли уряд вирішує питання стосовно будівництва шкіл, лікарень, доріг та інших об'єктів соціальної інфраструктури, він не може керуватися комерційними мотивами й має мати більш ширший погляд, порівнюючи у процесі прийняття управлінських рішень суспільну користь від здійснення проєкту з громадськими витратами. Цілі держави значно ширші й масштабніші інтересів приватних осіб та організацій. Разом з вирішенням економічних питань воно має дбати про вирішення соціальних проблем (зайнятості, освіти, здоров'я, екології тощо). Таким чином, поряд із розглядом економічних показників при проведенні публічної соціальної політики необхідний облік параметрів соціальної ефективності. З позицій держави вони можуть мати набагато більше значення, ніж, наприклад, термін, за якого окупляться інвестиції або рівень рентабельності якого-небудь проєкту.

Інтегральним об'єктом публічної соціальної політики є соціальна сфера, що вважається однією з основних підсистем суспільства. Суб'єктами її, поряд з державними органами управління, виступають самостійні суспільно-правові інститути, що діють під контролем держави, а також приватні організації з надання соціальної підтримки, у тому числі профспілки, благодійні організації, приватні страхові компанії та пенсійні фонди тощо.

Слід зазначити про науковий інтерес серед дослідників та практиків до концепції соціальної держави, яка була сформована та закріплена в Конституціях західних країн, в тому числі ФРН (1949 р.), Франції (1958 р.), Швейцарії (1972 р.), Швеції (1975 р.), Іспанії (1978 р.). Досвід зарубіжних країн цікавий для України й через те, що відповідно до статті 1 Конституції Україна є соціальною державою.

Соціальна держава представляє собою нову якість самої політичної влади, що визначає всі інші його властивості, коли знімається політичне відчуження особистості (людини) від влади, громадянське суспільство «приборкує» державні інститути, які починають служити інтересам людей і суспільства загалом. Тому соціальна держава виникає не стихійно, але на засадах виконання цілеспрямованої політичної стратегії, тому соціальна держава формується більш швидкими темпами в країнах з глибокими соціально-демократичними традиціями. При цьому історичний досвід показав, що об'єктивними передумовами його становлення та розвитку виступають соціально орієнтована економіка (соціальне ринкове господарство) та правова держава, що передбачає ефективне трудове, соціальне та інше законодавство.

Принципами побудови та діяльності соціальної держави стають відкритість політичної влади, її демократичність, соціальна згода та солідарність, соціальна справедливість та впровадження сильного соціального захисту населення, всеохоплюючих соціальних програм в рамках активної та адресної публічної соціальної політики. Дотримання цих принципів у політиці дозволяє державі домагатися гарантій соціального захисту та створення справедливих умов та можливостей для гідного рівня життя, мінімізації соціальних ризиків. При цьому держава від відносин панування та підпорядкування з громадянами переходить до солідарним партнерським відносинам з ними на засадах рівноправного соціального контракту, як правило, зафіксованого у Конституції або законодавчих актах країни. Завдяки цьому у всіх суспільних сферах відбуваються позитивні трансформаційні

зміни, які на наступному етапі розвитку країни призводять до формування суспільства всезагального благополуччя.

У зв'язку з вищезазначеним слід відмітити, що соціальна держава є не лише специфічним станом політичних інститутів і самої влади, але також і особливий стан всього суспільства, перевтіленого на засадах соціальних цінностей та сприяє самореалізації творчого потенціалу особистості. Складається самостійна стійка управлінська система соціальної держави, функціями якою виступають планування та реалізація активної, сильної соціальної політики, що охоплюю всі соціальні групи, верстви суспільства. Без такої управлінської системи всі високі соціальні пріоритети залишаються тільки політичними деклараціями, не підкріплені конкретними механізмами їх впровадження та реалізації.

У цій системі ефективно діють не тільки державні інститути загальної компетенції, але також органи влади, що мають вузьку спеціалізацію, що функціонують і в системі законодавчої влади (наприклад, парламентський комітет із питань соціальної політики й захисту прав ветеранів; комітет із питань здоров'я нації, медичної допомоги й медичного страхування тощо), і у виконавчій владі (наприклад, Міністерство соціальної політики), і в судовій владі. При цьому активно заохочується створення та діяльність різних недержавних інститутів, що беруть участь у здійсненні соціальної політики суспільства. Мова йде про профспілкові організації, про приватні страхові, пенсійні, благодійні та інші фонди на підтримку безробітних, науки, культури та інше.

Як зазначає Г.Чанишева, поняття соціальної політики потрібно теж пов'язувати й із здійсненням соціальної функції держави, а також забезпеченням соціальних і культурних прав людини та громадянина. В цьому розумінні соціальну політику потрібно розглядати як відповідну систему заходів, що спрямована на здійснення соціальної функції держави, а також забезпечення окреслених прав. В зв'язку із цим соціальна політика зачіпає різні сфери суспільних відносин, що пов'язані із здійсненням соціальної

функції держави. Мова йде про широкий спектр відносин в гуманітарній і соціальній сферах суспільного життя [110, с.82]. У цьому визначенні автора, акцентовано увагу саме на розумінні соціальної політики з позиції відповідних заходів, що мають своє спрямування саме на виконанні соціальної функції держави.

У Конвенції МОП №117 про основні норми й цілі соціальної політики 1962 року [52], що ратифікована Законом України від 16 вересня 2015 року №692-VIII визначено сферу здійснення соціальної політики. Так, у Конвенції мова йде про те, що потрібно вживати усіх можливих заходів на міжнародному, національному, регіональному рівнях задля сприяння прогресу у таких сферах, як охорона здоров'я, освіта, забезпечення продовольством, піклування про добробут дітей, житлове будівництво, становище жінок, а також умови праці, винагорода найманих працівників та незалежних виробників, соціальне забезпечення, відповідний захист прав працівників-мігрантів, громадські служби та виробництво загалом.

Слід зазначити, що важливими компонентами управлінської системи держави є правові та інші юридичні норми. У розвиненій соціальній державі, як правило, існує соціальний кодекс, у якому зведені та кодифіковані основні юридичні акти та норми щодо соціальної сфери суспільства.

Основними засадами публічної соціальної політики вважаються: соціальна справедливість; соціальна відповідальність; соціальні гарантії; спадковість; соціальне партнерство.

Окремо потрібно відзначити, що відповідальними за проведення публічної соціальної політики є органи публічної влади. Відповідно, ключова роль яких полягає в тому, щоб успішно визначити існуючі можливості для реалізації прийнятих законодавчими органами рішень в цій сфері. При цьому ефективна реалізація цих рішень можлива лиш тоді, коли держава має підтримку та довіру із боку свого народу (громадян), а також за умов погодження інтересів усіх суб'єктів соціальних відносин.

Виходячи з вищезазначено, можна стверджувати, що публічна соціальна політика – це система цінностей та цілей, рішень, програм, дій та механізмів їх реалізації спрямованих та здійснюваних для досягнення поставлених цілей соціального розвитку.

Виходячи з предмета нашого наукового дослідження щодо питання соціальної політики в її публічному вимірі вбачається доцільним розкрити сутність поняття «національна безпека». Так, Л.М.Сергєєва [82, с.99-100] визначає національну безпеку як цілеспрямовану, комплексну діяльність держави, що здійснюється органами публічної влади як на національному, так й на міжнародному рівнях із ціллю забезпечення/гарантування захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, держави та суспільства, за умов якої гарантується сталий розвиток суспільства, а також вчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам.

Звертаючись до законодавчого акту знаходимо подібне тлумачення даного поняття. Так, відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки» [78] національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, а також суспільства й держави, відповідно за якої гарантується сталий розвиток суспільства та своєчасне виявлення, запобігання, нейтралізація реальних і потенційних загроз щодо національних інтересів.

Існує й інше визначення означеного поняття, що характеризується як здатність держави зберігати цілісність та суверенно здійснювати вирішення соціальних, політичних, економічних й інших питань та виступати у якості самостійного суб'єкта системи міжнародних відносин [7, с.94].

Національна безпека є досить складним багатоаспектним поняттям та, відповідно включає наступні види безпеки: політичну, соціальну, державну, економічну, воєнну, фінансову, науково-технологічну, економічну, інформаційну, екологічну, пожежну, продовольчу, безпеку культурного розвитку нації тощо [82, с.99-100].

В основі національної безпеки держави покладено національні цілі, національні інтереси й національні цінності, які законодавчо зафіксовані у нормативно-правових актах, що окреслюють соціально-економічну та політичну організацію суспільства, а також державне й культурне будівництво та цілісність, єдність нації [82, с.99-100].

Як зазначає А.Л.Баланда, питання забезпечення національної безпеки виступає своєрідною функціональною характеристикою щодо стабільного розвитку соціальної структури, а її впровадження проходить наступні етапи:

- виокремлення життєво важливих національних інтересів;
- аналіз існуючих протиріч між інтересами зовнішніх соціальних елементів та інститутами національної державної структури;
- моніторинг внутрішніх протиріч між інтересами національно-державного характеру й інтересами їхньої соціальної складової;
- визначення шляхів та можливих механізмів (інструментів) вирішення зовнішніх й внутрішніх протиріч;
- визначення суб'єктів гарантування безпеки, дії яких мають гарантувати стабільний стан системи;
- розробка заходів щодо вирішення зовнішніх або ж внутрішніх конфліктів/протиріч, а також досягнення сталого розвитку та функціонування соціальної структури [2, с.169].

До ключових напрямків забезпечення національної безпеки країни відносять наступні:

- реалізація/гарантування конституційних прав, свобод громадян; гідний, достойний рівень життя громадян (зміцнення здоров'я нації, гарантування стабільного демографічного розвитку держави, розвиток людського потенціалу, задоволення соціальних, матеріальних, духовних потреб людей, а також зниження рівня соціальної нерівності);
- суверенітет та державна цілісність (зміцнення сфери оборони країни, створення відповідних умов щодо динамічного соціального, економічного розвитку, соціальна й політична стабільність, розвиток правових

демократичних інститутів, вдосконалення інструментів взаємодії країни й суспільства, забезпечення захисту населення й територій від надзвичайних обставин природного і техногенного характеру, гарантування військової безпеки);

- непохитний соціально-економічний розвиток (підвищення конкурентоспроможності економіки та економічної безпеки, перехід на відносно новий щабель технологічного розвитку економіки, вправне протистоянні зовнішнім й внутрішнім загрозам);

- наука, технології, освіта (розвиток системи наукових та проєктних організацій, що спроможні забезпечити трансформацію національної економіки, впровадження національних конкурентних переваг, а також підвищення рівня соціальної мобільності, рушійний розвиток наукових фундаментальних досліджень);

- екологія й раціональне природокористування (збереження, відновлення природних систем, гарантування якості навколишнього середовища, що є необхідного для життя громадян й непохитного розвитку економіки) [7, с.97].

Досліджуючи дану проблематику варто звернути особливу увагу на негативні напрямки у соціальній сфері й нагромаджені проблеми соціального характеру, що складають загрози національній безпеці, а також майбутньому розвитку українського суспільства, що можуть призвести до втрати стабільності й рівноваги.

З огляду на зазначене, загрози соціальній безпеці включають дії, що направлені проти утвердження Української держави як соціальної, солідарного суспільства, а також проти соціальних інтересів, що відбивають потреби всього українського народу в добробуті, достойних умов життєдіяльності. Надзвичайно небезпечними вважаються загрози, що проявляються через: 1) невідповідність програм щодо реформування економіки держави й результатів їхньої реалізації окресленим соціальним пріоритетам; 2) неефективність публічної політики стосовно підвищення

трудових доходів людей, подолання бідності, зрівноваження продуктивної зайнятості працездатних громадян (населення); 3) наявність безперервного безробіття; 4) низький рівень життя, соціального захисту широких верств громадян; 5) наявність громадян (населення) працездатного віку, що не зайняті суспільно корисною діяльністю; 6) кризу соціального захисту населення (громадян), системи охорони здоров'я, та відповідно, як наслідок, небезпечне погіршення здоров'я громадян; поширення соціальних хвороб; 7) загострення демографічної кризи [62, с.119].

Слід навести позицію І.І.Білоуса про те, що соціальна безпека держави має масштабне значення стосовно питання забезпечення та гарантування національної безпеки, оскільки від соціальної безпеки залежить подальший розвиток суспільних процесів. Зважаючи на те, що головною ціллю гарантування національної безпеки вважається створення та підтримка такого соціального й політичного, економічного, міжнародного та військово-стратегічного стану держави, що б створювало сприятливі (підходящі) умови щодо розвитку особистості, суспільства та держави, а, відповідно, соціальної безпеки – це здатність країни гарантувати стабільне економічне становище громадян (населення) й вільний розвиток особистості, відповідно соціальну безпеку можна вважати як одну із найголовніших складників національної безпеки [8].

Україна фактично зважаючи на всі найголовніші соціальні показники міжнародного цивілізованого розвитку продовжує бути у небезпечному просторі. Об'єктивний діагноз соціального стану національного суспільства засвідчує те, що ключові соціальні ризики (бідність, майнова диференціація громадян, відчуженість значної кількості людей від суспільного життя, а також звуження їхнього доступу до медицини, культури) досягли таких масштабів, що уже спричинили дійсну загрозу національній безпеці України [8].

Соціальна безпека як засада соціальної політики є не стільки відведення небезпеці суспільства у цілому, а скільки гарантування цього його стану, що

надає можливість кожній людині (особистості), родині, а також різним соціальним групам в повному обсязі впроваджувати й нарощувати свій творчий потенціал, забезпечувати високий рівень, якість життя наявним та майбутнім поколінням. Високоякісне наростання людського потенціалу є ключовою рушійною силою стабільного соціального та економічного розвитку. Соціальні заходи мають на меті окреслюватися виходячи з завдань гарантування соціальної безпеки громадян (населення) й держави, запобігання масштабного подолання (усунення) загроз суспільній та економічній стабільності, соціального неблагополуччя [72, с.5].

1.3 Цілі, завдання, функції, принципи та методи публічної соціальної політики

Різноманітне розуміння сутності публічної соціальної політики є підставою стосовно різних підходів до встановлення її цілей. Як зазначається [112, с. 15], у межах всіх без виключення держав існує найголовніша мета (ціль) соціальної політики, якою є надання особливого захисту та допомоги недієздатним та нужденним.

Щодо визначення цілей публічної соціальної політики також важливе значення мають положення Конвенції МОП № 117 про основні норми й цілі соціальної політики (1962 р.) [52]. У відповідності до зазначеного документу (ч.1, ст.1), уся політика має в першу чергу бути спрямованою на досягнення добробуту та розвитку населення, на заохочення його прагнення щодо соціального прогресу. Підвищення рівня життя у Конвенції розглядається як основна ціль під час планування економічного розвитку. Ціллю політики визнається також скасування (припинення) будь-якої дискримінації серед працівників за ознаками кольору, раси, віросповідання, шкіри, статі, належності до племені чи ж профспілкового членства.

На даний час єдиним законодавчим актом, в якому визначеного ключові принципи та норми соціальної політики, є Генеральна угода про регулювання основних принципів й норм реалізації соціально-економічної політики й трудових відносин у Україні на 2019-2021 роки [16], що була підписана 14 травня 2019 року відповідно до Законів України «Про колективні договори й угоди», «Про соціальний діалог у Україні» між всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців у особі Спільного представницького органу сторони роботодавців на національному рівні, всеукраїнськими об'єднаннями професійних спілок у особі Спільного представницького органу репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні та Кабінетом Міністрів України

Цілком слушною видається висловлена позиція Г.Чанишевої про те, слід звернути увагу на використання в назві Генеральної угоди термінологічного поняття «соціально-економічна політика», хоча вбачається очевидним той аргумент, що потрібно було застосувати окремо такі терміни як «соціальна політика» й «економічна політика» [110, с.83].

Відповідно до Генеральної угоди сторони домовилися забезпечувати соціальний діалог із питань щодо формування й реалізації державної соціальної і економічної політики. Однак, слід звернути увагу на той факт, що якщо в зазначеному документі окреслені напрямки економічної політики держави на 2019-2020 роки (преамбула до першого розділу), то схожі положення стосовно соціальної політики на майбутній період в Угоді не містяться.

До предмету Генеральної угоди належить досить широкий спектр питань стосовно регулювання трудових, економічних, соціальних відносин щодо сфери розвитку економіки та національного виробництва, гарантування продуктивної зайнятості населення, збереження, створення нових робочих місць, гідної оплати та умов праці та соціального захисту працюючих, соціального діалогу, молодіжної політики, задоволення духовно важливих потреб населення, а також гуманітарній сфері. Відносно більша частина

положень означеної угоди стосується деталізованих зобов'язань Сторін в зазначених сферах на протязі всього терміну дії Угоди чи встановлених конкретних термінів протягом цього терміну. В Загальних положеннях Генеральної угоди підкреслюється, що положення Угоди діють безпосередньо, та відповідно є обов'язковими щодо всіх суб'єктів, які перебувають в сфері дії Сторін.

Таким чином, не дивлячись на значення Генеральної угоди як ключового акта соціального діалогу, її не можна вважати законодавчим актом, за допомогою якого були б комплексно окреслені концептуальні положення щодо соціальної політики в Українській державі [110, с.83].

В Україні на сьогодні відсутній єдиний закон, що б визначав ключові засади, мету й принципи соціальної політики.

Цілі соціальної політики значною мірою визначаються тим концептуальним базисом, який використовується для аналізу ситуації та вибору пріоритетних напрямів соціального розвитку. Можна виділити стійкі підходи до формулювання цілей соціальної політики, реалізовані в термінах теорії національної безпеки, соціології, політології, а також економіки та фінансів [67].

Вибрані концептуальні підходи визначають не лише формулювання цілей соціальної політики держави, але методи їх реалізації, а також критерії оцінки ефективності планів та програм соціального розвитку [67].

Як відзначається [63, с.26], мета соціальної політики полягає в створенні умов щодо формування, розвитку, оптимального функціонування соціальних відносин, а також всебічного розкриття й самореалізації соціального творчого потенціалу людини (особистості), її сутнісних сил, для задоволення людиною її соціальних інтересів й потреб, підтримання в суспільстві соціальної злагоди, освоєння соціальних цінностей, стабільності, соціальної цілісності.

На думку В.А.Медяник, метою соціальної політики є наступне:

- регулювання відносин між суспільством й окремими соціальними суб'єктами, соціальним групами, спільнотами;

- вона покликана для вирішення протиріч між інтересами різноманітними суб'єктів, а також між поточними та перспективними інтересами суспільства;

- соціальна політика вважається втручанням у економічну й соціальну сферу, вона має одну єдину мету – забезпечення та гарантування добробуту суспільства, який передбачає як захист незаможних верств населення, так й відповідну підтримку та зростання рівня добробуту середніх верств населення [58, с.528-530].

У іншому науковому дослідженні метою соціальної політики держави визначено забезпечення позитивних соціальних змін й соціального розвитку суспільства на засадах соціальної рівноправності, соціальної справедливості та соціального захисту людей [9].

Здійснення соціальної політики держави будується на задоволенні матеріальних, духовних, культурних потреб громадян (особистості). Відповідно, як зазначають науковці [86, с.130] метою соціальної політики держави у сучасних умовах в Україні визначається забезпечення рівня життя населення (громадян) у відповідності до стандартів Європейського Союзу.

І.В.Жеребило підкреслює, що виконуються (чи мають виконуватися) три головні цілі зазначеної політики, що пов'язані з вирішенням конфліктних ситуацій у соціальних відносинах, унормуванні соціальних процесів, а також задоволенням потреб громадян (населення), для досягнення найвищої цілі – високого рівня економічного та соціального добробуту населення [25, с.287].

Призначенням публічної соціальної політики держави є вирішення соціально-економічних проблем громадян, які в переважній більшості відносяться до сфери підтримки гідного рівня та якості життя, рівня доходів населення, що належать до питання забезпечення зайнятості населення та регулювання трудових відносин. Також саме до сфери дії публічної соціальної політики відносяться питання соціального захисту та розвитку галузей соціальної сфери. На сьогодиншньому етапі розвитку Української держави головною метою публічної соціальної політики є досягнення стійкого

зростання якості та рівня життя населення та підвищення добробуту населення нашої країни. Досягнення цих цілей сприятиме підвищенню стійкості держави та її економічної системи.

Отже, сутність публічної соціальної політики віддзеркалюється у відповідних пріоритетах та цілях, головними із яких є такі:

→ підвищення рівня і якості життя населення/громадян, формування «середнього класу» а також подолання бідності, розшарування населення, знищення соціальної нерівності;

→ захист прав працівників, забезпечення зайнятості, формування високого й якісного продуктивного трудового потенціалу, підвищення ціни робочої сили;

→ соціальний захист та адресне піклування про громадян (людину), поширення соціального гарантування населення;

→ зміцнення генофонду народу (людей), а також його фізичного/морального здоров'я, інтелектуального потенціалу, гарантування розвитку людського капіталу;

→ створення громадянського суспільства, формування як теоретичних, так й практичних засад (моделі) соціальної держави, ідеологізація означеного процесу;

→ пріоритет загальнолюдських цінностей, а також механізм щодо їх впровадження, відтворення соціальної інфраструктури, здійснення удосконалення системи освіти й науки, охорони здоров'я, а також умов проживання (житлових), гарантування продовольчої безпеки [1, с.179-180].

Як підкреслює В.А.Медяник [58, с.177], окреслені сфери мають свої цілі й напрями рушійного (стратегічного) і перспективного розвитку. Зважаючи на цю обставину, напрями публічної соціальної політики мають виходити із вище зазначених її складових елементів (частин). Важливість публічної соціальної політики підтверджує уже сам перелік щодо її напрямів.

Отже, найголовнішою метою публічної соціальної політики є: регулювання відносин між суспільством й окремими соціальним суб'єктами, соціальними групами, спільнотами; високий рівень якості життя, а також підвищення добробуту громадян, все це можна охарактеризувати такими категоріями як освіта, екологія, житло, культура, здоров'я та зайнятість тощо.

Важливе місце для досягнення поставленої мети відводиться стратегії публічної соціальної політики, що представляє собою особливий план щодо розв'язання соціальних проблем держави на кожному конкретному історичному етапі. В демократичному суспільстві плюралізм ідеологій й присутність різних суб'єктів породжує багатовекторність цілей й багатоманітність стратегій публічної соціальної політики. Кожна зі стратегій включена складовою частиною (складником) у ту чи іншу ідеологію та програму суспільного розвитку [46].

Завданнями соціальної політики, в рамках підходу державного регулювання як зазначається [67], є:

- розподіл доходів, товарів, послуг, матеріальних та соціальних умов відтворення населення;
- обмеження масштабності абсолютної бідності та нерівності;
- забезпечення матеріальних джерел існування тим, хто від незалежних причин їх не має;
- надання медичних та освітніх послуг;
- розширення мережі та покращення якості транспортних послуг;
- оздоровлення навколишнього середовища.

У теорії державного управління соціальна політика забезпечує взаємодія всіх сфер життєдіяльності суспільства у вирішенні соціальних проблем, виявляючи свої властивості в:

- універсальності (всеосяжний характер впливу соціальної політики на всі сфери соціального відтворення людей);
- включеності (можливість проникати у всі сфери життєдіяльності);

– атрибутивності (здатність поєднуватися з будь-якими суспільними відносинами, суспільними феноменами та сферами) [67].

Завданнями соціальної політики У.І.Моторнюк визначенає наступні:

- створення належних умов щодо впровадження соціального потенціалу людини;
- сприяння розвитку соціальних та соціально-ринкових відносин;
- перетворення соціальних детермінант на одну з домінант економічного зростання;
- розвиток соціально-трудових відносин;
- реформування системи соціального захисту, пенсійного забезпечення, соціального страхування;
- реформування ринку праці й зайнятості населення [63, с.25].

До головних завдань соціальної політики, на думку С.М.Бондаренка та Н.В.Бугас, слід віднести:

- а) соціальний захист населення через впровадження компенсаційних виплат й відповідних субсидій від підвищення (зростання) цін, здійснення індексації;
- б) надання допомоги найбільшій частині населення;
- в) гарантований ступінь мінімальної заробітної плати;
- г) пенсійне забезпечення;
- д) забезпечення освіти, професійної підготовки;
- е) охорона здоров'я;
- є) житлове забезпечення;
- ж) матеріальна допомога родинам, які мають дітей;
- з) споживання громадянами культурних благ тощо [9].

На основі наукового аналізу вважаємо, що найголовніші завдання публічної соціальної політики держави полягають у наступному:

- повинен бути забезпечений такий розподіл економічних благ та ресурсів, який задовольняв би більшу частину населення країни;

– створення суспільства, яке було б соціально стійким, тобто пом'якшити соціальну нерівність і несправедливість шляхом досягнення компромісу інтересів різних класів/верств;

– створення державою умов, за яких кожна соціальна група його населення була б захищена.

Дотримуючись цих завдань, на сьогодні в Україні формується публічна соціальна політика, яка для працездатної частини населення прагне забезпечити достойний та гідний рівень та якість життя через їх самостійні зусилля, а для тих, хто вже не працездатний або тимчасово непрацездатний, або перебуває у важких життєвих обставинах – надавати державний соціальний захист.

Для досягнення поставлених цілей та завдань публічної соціальної політики необхідні чіткі напрямки, відповідно до яких буде активно діяти національна публічна соціальна політика. До напрямків публічної соціальної політики слід віднести:

☐ створення умов реалізації громадянами своїх прав на освіту, що відповідає потребам розвитку економіки та громадянського суспільства;

☐ поліпшення стану здоров'я населення на засадах реальної доступної широким верствам населення медичної допомоги та підвищення якості лікувальних послуг, розвитку фізичної культури та спорту;

☐ розвиток культурного потенціалу населення, забезпечення єдності культурного простору та доступності культурних цінностей широким верствам населення;

☐ створення ефективного цивілізованого ринку праці;

☐ посилення адресності соціальної підтримки населення;

☐ забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи, підвищення реального розміру пенсій;

☐ створення умов для здійснення прав громадян на житло з вираховуванням їх платоспроможного попиту.

Зміст публічної соціальної політики, цілі та завдання розкриваються у системі її функцій щодо самостійних, але тісно пов'язаних видів політичної діяльності. Найважливішими з них є:

- вираження, захист, узгодження інтересів соціальних груп та верств суспільства, окремих його членів;
- оптимальне вирішення суспільних протиріч у соціальній сфері, здійснення діалогу між громадянами та державою;
- інтеграція різних верств населення, гармонізація їх інтересів, підтримання цілісної суспільної системи, стабільності та порядку;
- прогностична;
- соціальний захист населення;
- управління соціальними процесами.

Таким чином, можна окреслити соціальні функції, що має здійснювати сучасна соціальна держава, передусім:

- (а) держава бере на себе функцію надати кожному члену суспільства, незважаючи на його освіту, вік, здоров'я тощо, соціальне забезпечення;
- (б) освіта та охорона здоров'я повинні бути доступними для кожного члена суспільства;
- (в) держава має надати соціальний захист для тих членів суспільства, хто не має власних засобів виробництва та є найманим працівником;
- (г) держава перебирає функцію зменшення соціальної нерівності у суспільстві, створення більш рівних умов життя та добробуту людей;
- (д) держава перебирає функцію створити повну зайнятість населення;
- (е) держава перебирає функцію надати необхідний набір соціальних послуг;
- (ж) держава бере на себе функцію проводити комплексну публічну соціальну політику, що відповідає її інтересам.

Отже, можна стверджувати про те, що в різних державах ці функції відображені по-різному й також відбивають специфіку національних моделей соціальної держави. Цей набір механізмів та функцій соціальної держави з

часом, із розвитком суспільства, буде розвиватися та доповнюватись та буде більш складним, щоб у найбільш повному вигляді задовольнити соціальні запити населення та його очікування від публічної соціальної політики держави.

На даному етапі розвитку Української держави, при економічній та політичній ситуації, що склалася в світі та в Україні зокрема, особливо в умовах війни, яка в країні триває вже більше року, змушені констатувати стратегічну неефективність здійснюваної в Україні публічної соціальної політики. Спостерігаємо високий рівень соціальної диференціації, рівень життя населення, що знижується, й слабка соціальна захищеність громадян. Проблема бідності також досі є однією з найгостріших проблем. Бюджетні кошти в соціальній сфері витрачаються нераціонально через те, що реалізовані на практиці заходи мало впливають на ефективність вирішення більшості соціальних проблем. Так, якщо Українська держава прагне відігравати провідну роль у світі необхідно вживати заходів для підвищення якості рівня життя населення.

Звичайно, ефективно вирішувати соціальні завдання можна лише тоді, коли держава має сильну та ефективну економічну систему, тому слід зазначити, що соціальна політика та економічна політика держави тісно пов'язані між собою, й розвиток соціальної політики неможливе без успішної економічної політики, оскільки економічна функція держави є базовою.

Якщо економіка має проблеми, вони обов'язково позначаються на соціальній сфері, так як це не окремі самостійні процеси, вони постійно перебувають у взаємодії та взаємозалежні. Очевидно, що економіка – це база соціального розвитку, яка включає в себе охорону здоров'я, освіту, пенсії, гідний рівень доходів, підвищення якості життя тощо. Якщо економіка сильна та ефективно розвивається, це підтримує також сприятливу соціальну ситуацію, у масштабах від окремо взятого підприємства до країни загалом.

Разом з тим, очевидно є й зворотне, тобто вплив соціальної сфери на економіку. За високого рівні освіти, охорони здоров'я, високих доходів

забезпечується відповідний вплив на економічне зростання. Але у кризові періоди цей зворотний вектор слабшає, і цей ослаблений соціальний розвиток, недостатній людський фактор не в змозі впливати на економіку в повному обсязі. Однак вихід економіки з кризового становища саме й залежить від цієї ослабленої людини. Тому дуже важливо звести до мінімуму вплив економічної фінансової кризи на соціальний стан населення, на його добробут та благополуччя. Це має стати головним завданням для суспільства.

Якою мірою соціальна складова є присутньою в економіці, показує ступінь зайнятості населення. Проблема зайнятості населення є одним із ключових напрямів у публічній соціальній політиці.

Незалежно від геополітичних обставин публічна соціальна політика у більшості сучасних держав будується на науково обґрунтованих принципах та реалізується за допомогою апробованих на практиці методів та технологій.

Під політико-управлінськими принципами у спеціальній літературі розуміють такі, що базуються на знанні законів функціонування та розвитку суспільних основоположних правил діяльності соціальних суб'єктів, органів, інститутів та організацій управління суспільними процесами. Принципи державної політики поділяються на загальні (універсальні) та галузеві (специфічні). Перші застосовуються у всіх видах політики держави і мають загальновизнаний й універсальний характер.

У науковій літературі до них відносять принципи об'єктивності, конкретності, оптимальності, зворотний зв'язок, відповідності юридичним нормам та ін. До других – принципи, що застосовуються в управлінні окремими сферами суспільства чи використовувані лише у конкретних видах державної політики. У нашому випадку слід враховувати як загальні для всіх видів публічної політики принципи, так і галузеві.

У сукупності специфічних принципів окремої уваги заслуговують ті з них, які застосовуються головним чином у публічній соціальній політиці держави. Вони, без перебільшення, відносяться до пріоритетних у суспільстві, а їх послідовне впровадження розвиненими країнами сучасного

світу призвело до формування соціального ринкового господарства (економіка добробуту) та соціальної держави (держава добробуту).

Ефективний процес втілення публічної соціальної політики відбувається на засадах науково обґрунтованих принципів, які покликані визначати рушійні та стратегічно важливі періоди здійснення досліджуваної політики.

Так, у науковому дискурсі виділяють наступні принципи соціальної політики:

- принцип єдності об'єктивного й суб'єктивного щодо реалізації соціальної політики;
- принцип взаємозв'язку об'єктивної соціальної саморегуляції й цілеспрямованої діяльності щодо здійснення соціальної політики;
- активний характер соціальної політики;
- комплексність соціальної політики;
- принцип пріоритету соціальних інтересів особистості, людини;
- принцип єдності організаційних та самоорганізаційних основ реалізації соціальної політики [15, с.22-39].

Принцип загального добробуту як засадничий основоположний для соціальної держави, як вважає У.І.Моторнюк, обумовлює в якості відповідної й необхідної умови щодо її існування досить високий рівень економічного розвитку, який надає змогу забезпечувати/гарантувати прожитковий мінімум для кожної людини (громадянина). Зокрема саме тому головним моментом побудови соціальної держави вважається утворення її певної економічної бази. Як засвідчує світовий досвідом, найефективнішою економічною моделлю, яка надає можливість найбільш повною мірою впровадити принципи соціальної держави, вважається соціально орієнтована ринкова економіка. За таких обставин ринкові механізми забезпечують економічну ефективність, а відповідно державна участь – це соціальне спрямування за допомогою відповідних податково-фіскальних механізмів, а також заходів грошово-кредитної й бюджетної політики. Економічна політика соціальної держави визначає: а) поглиблення ринкової трансформації економіки; б) створення

необхідних щодо цього законодавчої бази й інфраструктури; в) сприяння розвитку, співіснуванню державного й приватного секторів економіки, що мають рівні права (тобто, без надзвичайних пільг та виключних привілеїв); г) стимулювання щодо розвитку соціально-благодійної діяльності. У економічній політиці соціальної держави необхідно сполучення й заходів з приводу державного регулювання, й конкуренції, й розвитку особистої ініціативи громадян стосовно забезпечення й гарантування власного добробуту [63, с.25-26].

До основних принципів проведення соціальної політики А.В.Квітка відносить наступні:

- а) захист рівня життя через введення різноманітних форм компенсації за умов підвищенні цін та здійснення індексації;
- б) забезпечення допомоги найбіднішим сім'ям;
- с) надання допомоги у випадку безробіття;
- д) забезпечення політики щодо соціального страхування, а також встановлення мінімальної заробітної плати;
- е) розвиток охорона здоров'я, освіти, навколишнього середовища у переважній більшості за рахунок держави;
- ф) здійснення активної політики, що спрямована на забезпечення кваліфікації [48].

Як зазначається у наукових доробках [58, с.178], державна соціальна політика має будуватися на принципах рівності, загальності, а також охоплення та доступності для усіх людей та різних верств населення охорони здоров'я, соціального страхування й системи освіти. Щодо фінансової підтримки інвалідів, пенсіонерів, сімей з дітьми (що мають низький дохід), людей, що втратили працездатність (не зі своєї вини) та не спроможні повною мірою потурбуватися про себе, повинен бути обов'язково врахований принцип солідарності.

Ряд науковців [86, с.130-131] визначають наступні принципи, що повинні бути покладені в основу впровадження соціальної політики у державі як:

1. Принцип соціальної справедливості. Соціальна справедливість – це соціальне й психологічне сприйняття принципів, форм організації суспільства, які відповідають інтересам людей/соціальних груп, себто узагальнююча моральна оцінка суспільних відносин.

2. Принцип соціальної солідарності. Означений принцип пророкує взаємну допомогу усіх учасників системи соціального захисту. Ця взаємодопомога втілюється в вигляді відповідного перерозподілу коштів між різноманітними соціально-економічними й соціально-демографічними групами людей/населення.

3. Принцип індивідуальної соціальної відповідальності. Принцип характеризується тим, що кожен громадянин (особистість) повинен в першу чергу самостійно дбати про свій власний добробут, при цьому не перекладаючи зазначених обов'язків на державу.

4. Соціальне партнерство, що вважається невід'ємним інститутом демократичного сучасного суспільства, який полягає в функціонуванні розвинених взаємозв'язків між роботодавцями, працівниками та державою на фундаментальних основах узгоджених рішень щодо питань соціально-трудових відносин, співробітництва й компромісів.

Як бачимо у наукових дослідженнях відсутня єдність щодо встановлення єдиних принципів та мети публічної соціальної політики, що пов'язане із багатогранністю досліджуваного явища.

Мета та завдання, що постають перед державою в сфері публічної соціальної політики, досить тісно пов'язані із принципами публічної соціальної політики, що надають змогу не лише розкрити її напрямок, але й змістовне наповнення.

Вважаємо, що до ключових принципів слід віднести такі:

принцип соціальної справедливості, основою якого є соціальні права людей на працю, освіту, соціальне забезпечення та захист. Даний принцип покликаний здійснювати інститутам та органам влади у соціальній сфері заходи щодо мінімізації розриву між межею соціальних очікувань громадян від влади та мірою соціального відплати; дотримання прав людини та можливості кожного індивіда на самореалізацію;

принцип соціальних гарантій, що характеризує добровільно взяті на себе обов'язки держави перед громадянами (безкоштовна медична допомога, освіта, гарантії працевлаштування), тобто передбачає забезпечення всім громадянам гарантованого мінімуму соціальних послуг та інших заходів з питань освіти, охорони здоров'я, культури, духовного та фізичного розвитку;

покращення умов роботи (діяльності), що передбачає своєрідний внесок щодо продовження життя, а тому й покращення рівня життя усіх членів суспільства;

розвиток соціальної активності усіх членів суспільства, соціалізація індивідів, соціальна реабілітація, а також захист, охорона та відновлення порушених прав та свобод;

рівність можливостей у досягненні необхідного рівня добробуту.

Немає сумніву, що перелічені принципи повинні становити основний арсенал сучасної публічної соціальної політики в українському суспільстві, хоча реальні ресурси та можливості для практичного дотримання їх вимог у суспільному житті на даний час обмежені, особливо зважаючи на військові дії в країні.

На сьогодні держави, в загальному вигляді, використовують дві моделі, тобто два підходи в контексті реалізації публічної соціальної політики, зокрема:

перший – патерналістський, який можна характеризувати наступним чином, держава повністю забезпечує потреби громадян, а громадяни, в свою чергу, дозволяють владі диктувати як публічні, так й приватні моделі поведінки;

другий – ліберальний, що включає ліберальний підхід в чистому вигляді, а також соціально-демократичні та корпоративні підходи. Однак, слід відмітити, що в незалежності від вибраного підходу в основі розвитку публічної соціальної політики лежать ідентичні, що характеризують її, фактори: дослідження шляхів та проблем розвитку публічної соціальної політики на всіх рівнях та у всіх сферах життєдіяльності суспільства; ступінь залучення держави до управління та регулювання окремих сегментів публічної соціальної політики; характер взаємовідносин між різними соціальними групами; політика розподілу соціальних благ.

Поряд із принципами провідну роль у здійсненні ефективної публічної соціальної політики відіграють також важливі компоненти її змісту, зокрема мова йде про методи управління. Під методом управління/політики традиційно розуміють способи організуючого та регулюючого впливу соціальних суб'єктів та інститутів політичної влади на керовані об'єкти, визначення умов їх оптимального функціонування та розвитку, приведення у відповідність до вимог властивих їм закономірностей.

Під методами публічного управління визначають особливі способи чи системи способів, які використовуються у публічному управлінні щодо вирішення визначених завдань, а також досягнення поставлених цілей (мети) та розробляються на засадах знання відповідних принципів й законів його функціонування та розвитку. Відповідно, за структурою вони є відповідною системою правил, прийомів діяльності, які втілюються в вигляді певної сукупності взаємопов'язаних операцій. Масштабність об'єкта управління обумовлює велику їхню кількість. Так, В.Д.Бакуменко поділяє такі методи за: а) спрямованістю публічного управління (державно-політичні, соціальні, гуманітарні, економічні та екологічні); б) основними механізмами його реалізації/впровадження (правові, кадрові, адміністративні, фінансові та інформаційні); в) технологіями реалізації (прогнозування, організації, планування, мотивації, контролю та прийняття управлінських рішень, комунікації), а також іншими харкотинними ознаками [82, с.86].

Для досягнення завдань публічної соціальної політики часто застосовуються різноманітні засоби переконання, зокрема: роз'яснення; виховання; поширення провідного передового досвіду; матеріальне та моральне стимулювання. Так, методи примусу є актуальними в той момент, коли вже вичерпано всі засоби переконання до тих осіб, що не дотримуються або ж порушують вимоги законів, інших нормативно-правових актів, норми/положення соціальної держави та дисципліну [25, с.287].

Методи також поділяються на загальні (універсальні) та галузеві (специфічні) відповідно до сфер їх застосування. До перших належать такі універсальні способи управлінського впливу, як організаційно-адміністративні (директивні) та економічні, а також соціально-психологічні методи морального стимулювання. Організаційно-адміністративні методи використовують державно-правовий примус, а економічні – матеріальне стимулювання.

Серед сучасних, переважно галузевих методів, що реалізуються в публічній соціальної політики, істотну роль відіграє програмно-цільовий метод, що дозволяє об'єднати в єдиний комплекс кошти та ресурси фінансового, матеріального, організаційного та іншого напрямку для «точкового» вирішення актуальних соціальних завдань.

Групи соціальних, економічних та політичних механізмів створюють відповідні структури соціально-економічних позицій, через які громадяни (населення) стратифікується у відповідності стосовно доходу, професійної спрямованості, освіти, статі, раси (етнічної приналежності); ці соціальна та економічні позиції, таким чином, утворюють інтермедіарні/посередницькі чинники публічної соціальної політики, які віддзеркалюють місце громадянина (особистості) в соціальній ієрархічній структурі [25, с.287].

Перелічені принципи та методи виступають основними компонентами змісту публічної соціальної політики в суспільстві.

Такі сутнісні поняття як соціальної згуртованості й соціальний капітал посідають помітне, а в деяких моментах й суперечливе місце у соціальній

політиці держави. Відповідно, соціальний капітал скорочує структурні і посередницькі параметри, але фокус на соціальному капіталі підсилює ризик застосування деполітизованих підходів щодо управління системами охорони здоров'я та освіти, за умови, якщо політична сфера держави має бути частиною стратегії щодо подолання бідності та нерівності серед громадян [25, с.288].

Таким чином, соціальну політику в її публічному вимірі слід розглядати в єдності її сутності, змісту основних цілей, напрямів, принципів та методів реалізації.

Підсумовуючи теоретичний аналіз специфіки та елементів змісту публічної соціальної політики, доцільно підкреслити, що вона передбачає державно-управлінську діяльність усіх інститутів публічної влади, спрямовану на задоволення різноманітних соціальних потреб та інтересів населення (територій) в цілому.

Висновки до першого розділу

Встановлено, що публічна соціальна політика, так само як і публічна соціальна політика як фактор національної безпеки не була предметом дослідження науки державне управління. Це зумовило потребу в необхідності застосування загальних наукових підходів представників наук державного управління, політології, права, соціології, економіки до поняття та змістовного наповнення публічної соціальної політики.

Узагальнені теоретичні бачення щодо питання соціальної політики надали можливість виокремити три основні підходи до поняття соціальної політики, у межах яких означене поняття розуміється як: 1) сукупністю заходів, що спрямовані на задоволення державою соціальних потреб населення, підтримка прийняттого рівня життя, надання населенню соціальних послуг та забезпечення соціальних гарантій; 2) складова частина

внутрішньої політики держави, що втілена в її соціальних програмах, практиці та регулюючі відносини у суспільстві задля інтересів й за допомогою інтересів основних соціальних груп населення; 3) вважається однією з ключових сфер діяльності будь-якої держави, розглядається як інструмент управління соціально-економічним розвитком суспільства.

Однак при численних дослідженнях питань, що присвячені обраній тематиці, донині існує відносно велика кількість проблемних питань, які вимагають більш деталізованого розгляду. Передусім, розгляд дефініції «публічна соціальна політика» в публічно-управлінському контексті, а також подальше дослідження напрямів підвищення ефективності соціальної політики в її публічному вимірі, окреслення сучасної нової моделі публічної соціальної політики, подальших напрямів удосконалення.

Пропонуємо у широкому розумінні під поняттям «публічна соціальна політика» розуміти складну систему цілеспрямованої діяльності суб'єктів публічного управління, що вибудовується на сукупності цілей, завдань, принципів, норм, взаємозв'язків й взаємообумовленостей, які направлені на забезпечення ефективного функціонування й підвищення якості життя населення (формування/реалізацію потреб людини та суспільства), а також гарантування їх соціальної безпеки. У вузькому розумінні публічну соціальну політику запропоновано розуміти як систему цінностей та цілей, дій, рішень, програм й механізмів їх реалізації, які спрямовані на досягнення поставлених цілей соціального розвитку.

Інституційну систему публічної соціальної політики складає чотири групи суб'єктів управління: а) держава через органи публічної влади різних рівнів; б) суспільно-правові інститути (організації; рухи; об'єднання; партії), що діють під контролем держави, а також недержавні організації з надання соціальної підтримки, у тому числі профспілки, благодійні організації, приватні страхові компанії та пенсійні фонди тощо; в) роботодавці; г) громадяни.

Основними засадами публічної соціальної політики вважаються: соціальний захист людей; соціальна справедливість; соціальна відповідальність; соціальні гарантії; спадковість; соціальна рівноправність; соціальне партнерство.

Визначено, що мета, завдання, функції, принципи й методи складної системи справляють вплив на публічну соціальну політику, обумовлюючи тим самим його складові та елементи. Встановлено, що ключовою метою публічної соціальної політики вважається регулювання відносин між суспільством й окремими соціальним суб'єктами, соціальними групами, суспільством загалом для досягнення стійкого зростання якості та високого рівня життя населення (громадян) та підвищення добробуту населення держави, що можна охарактеризувати такими категоріями як освіта, здоров'я, зайнятість, екологія, житло, культура тощо; створення сприятливих соціальних умов для населення, що відповідають інтересам та економічній діяльності, забезпеченню національної безпеки. Досягнення цих цілей сприятиме підвищенню стійкості держави та її економічної системи.

Важливе місце для досягнення поставленої мети відводиться стратегії публічної соціальної політики, що представляє собою особливий план щодо розв'язання соціальних проблем держави на кожному конкретному історичному етапі.

На засадах проведеного наукового аналізу встановлено, що ключові завдання публічної соціальної політики полягають у: забезпеченні раціонального розподілу економічних благ та ресурсів, що задовольняли б більшу частину населення держави; створення суспільства, що було б соціально стійким, тобто зменшити (збалансувати) соціальну нерівність і несправедливість шляхом досягнення компромісу інтересів різних класів/верств; створення державою умов, за яких кожна соціальна група його населення була б соціально захищена.

Змістовне наповнення публічної соціальної політики, цілі та завдання розкриваються через систему її функцій відносно самостійних, але тісно

взаємопов'язаних видів політичної діяльності. До найважливіших із них слід віднести: виявлення, захист й узгодження інтересів соціальних груп суспільства, окремих його членів; оптимальне вирішення суспільних протиріч у соціальній сфері, здійснення діалогу між громадянами та державою; зближення різних верств населення, гармонізація їх інтересів, підтримання цілісної суспільної системи, стабільності та порядку; прогностична; соціальний захист населення; управління соціальними процесами.

Ефективно вирішувати соціальні завдання можна лише тоді, коли держава має сильну та ефективну економічну систему, оскільки соціальна політика й економічна політика держави тісно взаємозв'язані між собою, тому розвиток соціальної політики неможливий без успішної економічної політики, оскільки економічна функція держави є базовою.

Мета та завдання соціальної політики в її публічному вимірі досить тісно пов'язані із принципами цієї політики та надають можливість не лише розкрити її напрямок, але й змістовне наповнення. Відповідно, до ключових принципів публічної соціальної політики віднесено: а) принцип соціальної справедливості; б) принцип соціальних гарантій; в) покращення умов роботи; в) доступність охоплення для різних верств населення охорони здоров'я, соціального страхування, системи освіти тощо; г) розвиток соціальної активності усіх членів суспільства, соціалізація індивідів, соціальна реабілітація, а також захист, охорона та відновлення порушених прав та свобод; д) рівність можливостей у досягненні необхідного рівня добробуту.

Поряд із принципами провідну роль щодо здійсненні ефективної публічної соціальної політики відводиться компонентам її змісту, зокрема, методам управління. Методи, відповідно до сфери їх застосування, поділяються на: 1) загальні (універсальні): організаційно-адміністративні (директивні); економічні; соціально-психологічні методи морального стимулювання; 2) галузеві (специфічні), що застосовуються в публічній соціальній політиці, де істотну роль відіграє програмно-цільовий метод, що дозволяє об'єднати в єдиний комплекс кошти та ресурси фінансового,

матеріального, організаційного й іншого напрямку для «точкового» вирішення актуальних соціальних завдань.

Встановлено, що перелічені принципи та методи виступають основними компонентами змісту публічної соціальної політики в суспільстві. Публічну соціальну політику слід розглядати в її цілісній єдності сутності, змісту основних цілей, напрямів, принципів та методів впровадження.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1 Нормативно-правова база забезпечення ефективності публічної соціальної політики України

Управлінський вплив на розвиток відповідних підсистем суспільства, публічна соціальна політика відіграє надважливу роль. Роль цієї політики зумовлена тим, що вона безпосередньо стосується створення умов для вирішення найбільш нагальних і першочергових проблем життєдіяльності громадян та суспільства в цілому. Говорячи про публічну соціальну політику, ми розуміємо, що мова йде доходи і соціальний захист населення, про право на працю і відпочинок, освіту та охорону здоров'я, науково-культурний та інформаційний простір, державноконфесійні та міжетнічні відносини і т.д. [89, с.32].

Зосереджуючи увагу на кризових явищах і загрозах у світі, урядам країн необхідно постійно виявляти, контролювати, попереджати та вчасно реагувати на нагальні виклики в суспільстві, використовуючи науково обґрунтований інструментарій спроможності публічного управління забезпечувати загальний суспільний розвиток. Відповідно, створюючи підґрунтя для переосмислення відповідних процесів, виникає необхідність пошуку нових моделей управління, що замінюють традиційні погляди на управління та аналіз реалізації стратегій з боку влади. У сучасних умовах розвитку держава та суспільство потребують розвитку адаптивного управління.

Формування та реалізація ефективної публічної соціальної політики для України є важливими ще й тому, що з урахуванням внутрішніх викликів та зовнішніх загроз, що постали перед державою після 2014 року потрібно знайти такий механізм вирішення проблем, які в короткі терміни забезпечили

б істотне підвищення життєвого рівня громадян. Погоджуємось з думкою українських науковців В.П. Трощинського, М.В. Кравченко, що через зменшення чисельності працездатного населення та професійних кадрів, внутрішніх інвестицій та об'єктів соціальної інфраструктури, низького рівня життя населення призводить до прискореної втрати внутрішніх резервів соціально-економічного розвитку. Охоплюючи різні сфери суспільних відносин, підпорядковується уряду держави та регулює соціально-економічний розвиток. Соціальне забезпечення країни на 80% залежить від державної соціальної політики, яка через реалізацію внутрішньої політики спрямована на формування загальних соціальних стандартів та нормативів [89, с.32].

Починаючи з 1991 року в основу формування законодавства соціальної політики України було закладено правові засади міжнародного законодавства, спрямованого на забезпечення основних прав і свобод громадян. Конституція України є вищим законодавчим актом для прийняття всіх інших документів (законів, указів, постанов, розпоряджень тощо). Ефективне управління в сфері соціальної політики та соціального забезпечення залежить від організаційних, нормативно-правових норм, що забезпечують органи публічної влади та посадові особи, залучені до формування політики країни (зовнішньої та внутрішньої), розробленні та прийнятті законів України та інших нормативних документів у сфері публічної соціальної політики, здійснюючи контроль за виконанням норм та законів.

Нормативно-правову базу забезпечення публічної соціальної політики визначають:

1. *Міжнародні та міжурядові угоди* (Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Угода про співробітництво між Дитячим фондом ООН та Урядом України; міжурядові угоди про гарантії прав у галузі пенсійного забезпечення та взаємне працевлаштування громадян).

Наприклад, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 році Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права - багатосторонній міжнародний договір ратифікований більшістю країн членів ООН. Договір передбачає зобов'язання, покладені на кожну державу щодо дотримання та забезпечення гарантій реалізації громадянських, соціальних, економічних і культурних прав. Контроль за виконанням цього Пакту здійснює Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав. Відповідно до Пакту, можемо структурувати права громадян за такими групами:

- право на працю за сприятливих та справедливих умов (ст. 6-8);
- право на достатній життєвий рівень, соціальний захист, на досяжний рівень психічного та фізичного здоров'я населення (ст. 9-12);
- право на освіту, користування здобутками свободи в галузі культури і результатами наукового прогресу (ст. 13–15).

2. *Міжурядові конвенції* (конвенції Міжнародної організації праці; «Конвенція про політику в сфері зайнятості», «Конвенція про права дитини», «Конвенція про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності» та ін.). Сьогодні між Україною та іншими державами діють сімдесят чотири міжнародні двосторонні міжурядові конвенції (угоди) [61]. Так, наприклад, в Конвенції «Про головні цілі та норми соціальної політики» (1962 р.) [52] зазначено, що під час встановлення урядом прожиткового мінімуму необхідно до уваги приймати головні потреби сімей робітників такі як освіта та медичне обслуговування, продукти харчування, житло та одяг (ст. 5).

3. *Загальна декларація прав людини* [26] прийнята і проголошено Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Декларація складається з 30 статей, які стали основою національних конституцій, а також всіх наступних міжнародних договорів та регіональних документів з прав людини.

4. *Європейська соціальна хартія* (переглянута) 1996 року [114], набула чинності 1 липня 1999 року. Ратифікувавши Європейську соціальну хартію (переглянуту) 21 грудня 2006 року, Україна приєдналася до 74 пунктів

документу з 98. Хартія гарантує і забезпечує загальновизнані права і свободи всіх людей у повсякденному житті, а саме:

– *на житло* (житлова політика спрямована на всі незахищені категорії населення; доступність житла; будівництво та житлові дотації пов'язані з потребами сім'ї);

– *здоров'я* (доступне та ефективне медичне обслуговування всіх громадян; усунення ризиків професійних захворювань; політика профілактики захворювань, включаючи гарантії здорового навколишнього середовища; захист материнства);

– *освіта* (безкоштовна початкова та середня освіта; доступ до освіти та професійної підготовки, в тому числі для осіб з обмеженими можливостями; університетська та позауніверситетська вища освіта);

– *зайнятість населення* (заборона примусової праці та робота дітей віком до 15 років; справедливі умови роботи щодо заробітної плати та робочого часу; доступ до роботи для інвалідів; захист від сексуального, психологічного переслідування та у разі звільнення; свобода створення профспілок та право на страйк);

– *правовий та соціальний захист* (захист від жорстокого поводження та насильства; соціальну безпеку, соціальне забезпечення та соціальні послуги; догляд за дітьми, їх правовий статус);

– *недопущення дискримінації, право на пересування*.

Після ратифікації відповідно до встановленої процедури кожні п'ять років країни повинні надавати інформацію про національне законодавство та практику його застосування з тих пунктів, до яких вони не приєдналися. У 2011 році Міністерство соціальної політики України вперше провело нараду з цих питань, за результатами якої у травні 2012 року надали Перший звіт

5. *Європейський кодекс соціального страхування* [23], прийнятий у 1964 р. визначає стандарти, які країни повинні забезпечити щодо соціальних ризиків: обслуговування та страхові виплати внаслідок хвороби і нещасних

випадків на виробництві; при народженні дитини; безробітті та інвалідності; у зв'язку з втратою годувальника, виплати багатодітним сім'ям та пенсії. Також в Кодексі передбачено значну кількість профілактичних заходів, спрямованих на попередження виникнення страхового випадку та зниження його соціальних та фінансових наслідків. Для реалізації права на допомогу населенню передбачені певні етапи допуску, які дають можливість отримати компенсацію або рівнозначне забезпечення.

Нормативно-правові акти, які впливають на реалізацію соціальної політики в Україні, можна згрупувати наступним чином:

Табл.1

№ п/п	Нормативно-правові акти	Коротка характеристика
1.	Конституція України	встановлює право громадян на соціальний захист
2.	Міжнародні та міжурядові угоди	інституційна форма співробітництва держав. Виступають основними організаторами міждержавного спілкування
3.	Документи про основні принципи публічної політики у сфері соціального захисту населення	основа для планування політики у цій сфері
4.	Законодавство, що встановлює забезпечення та гарантії спеціальних прав	декларації, хартії, конвенції, та інші міжнародні угоди стосовно прав людини
5.	Документи, що стосуються певних верств населення чи певної проблеми	укази, розпорядження Президента України та відповідних міністерств і відомств; постанови, накази та розпорядження Кабінету Міністрів України
6.	Нормативна база, яка регламентує механізм дій в соціальній сфері на місцевому рівні.	постанови, рішення органів місцевого самоврядування щодо реалізації місцевих програм, заходів, встановлення окремих видів соціальної допомоги тощо
7.	Угоди між окремими юрисдикціями	про проведення фінансування політики або програми

Погоджуємося з думкою української науковиці, що досвід європейського законодавства в сфері соціального забезпечення спрямований на: гуманізацію і безбар'єрність суспільства та держави; високий рівень соціальних стандартів; доступність, ефективність допомоги та послуг, пенсій [22, с.90]. Та не викликає сумніву, що головною метою міжнародних актів, щодо захисту соціальних прав людини є забезпечення гідного рівня життя громадян та суспільного розвитку.

Основними нормативними документами Європейського Союзу щодо виплат соціального страхування є:

– Регламент № 1408/71 від 14 червня 1971 р. «Про схеми соціального страхування щодо осіб, які працюють за наймом, та їх сімей під час пересування в межах співтовариства» [84];

– Регламент № 574/72 від 21 березня 1972 р., що визначає форми застосування Регламенту № 1408/71, який продовжує діяти і сьогодні з значними змінами [24].

Оскільки досі країни не визначили єдиного стандарту бідності, кожна держава визначила свої критерії відповідно до свого законодавства.

Адаптуючи законодавство України до європейських соціальних стандартів, уряд проводить заходи, спрямовані на подолання такого негативного явища, як бідність населення. Прагнучи захистити населення від бідності, держава з отриманням незалежності приймає низку законів, не враховуючи економічних реалій, та як наслідок, забезпечення їх реалізації в умовах соціально-економічної кризи стає проблематичним [90, с.138, 139].

Це, стосується Законів України: 1991 рік - «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [42]; 1993 рік - «Про пенсійне забезпечення» [34], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; 1992-1994 роки законодавче встановлення пільг для працівників окремих сфер (суддів, прокурорів, військовослужбовців, народних депутатів); 1996 рік - прийняття програми житлових субсидій; 1999

р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [30]; в 2000 році «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [28].

З метою зменшення масштабів та усунення найгостріших проявів бідності в 2001 р. Президентом України було затверджено першу Стратегію подолання бідності в період 2001-2009 рр [96]. У вересні 2015 р на Саміті ООН для виконання Цілей сталого розвитку (2015-2030 роки) та Європейської соціальної хартії (переглянутої) в 2016 р. урядом України ухвалена Стратегія подолання бідності на період до 2020 року [81]. В документі визначено завдання та запровадження нових механізмів подолання та запобігання бідності в Україні. За прогнозами Світового банку, в Україні внаслідок війни кількість бідних зросте майже в чотири рази, так у 2022 році частка бідного населення може сягнути 70% порівняно з довоєнними 18% [85].

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 2018 р. № 99-р затверджено «План заходів на 2018 рік щодо реалізації Стратегії подолання бідності», яким передбачено: реструктуризацію системи державного сприяння працевлаштуванню та забезпечення гендерної рівності в оплаті праці; створення загальнодержавного реєстру вакансій із відкритим доступом та вдосконалення системи забезпечення житлом найбільш незахищених верств населення.

В її продовження, відповідно наказу № 90 від 11 лютого 2022 року «Стратегічний план діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023 - 2024 роки)» [64] було затверджено Стратегічний план в якому прописано 7 стратегічних цілей на даний період. А саме: підвищення рівня пенсійного забезпечення; створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери; підвищення рівня соціальних стандартів і гарантій та підтримки малозабезпечених сімей; надання якісних соціальних послуг; захист прав дітей; впровадження інклюзії осіб з інвалідністю в суспільне життя; забезпечення гендерної рівності; протидія домашньому насильству і торгівлі людьми. Стратегією визначено основні проблеми, що передбачається

розв'язати, механізми для їх реалізації та конкретні дії. Реалізація Стратегії та досягнення цілей має ґрунтуватися на дотриманні принципів соціальної справедливості та соціальних стандартів.

Формування в Україні системи державних соціальних стандартів, гарантій та нормативів розпочався із прийняттям Законів України «Про прожитковий мінімум» (1999 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р. [75]), а на його основі — наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 2002 року, яким затверджено державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів.

Відповідно до Конституції України державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються державними соціальними гарантіями та механізмом реалізації соціальних прав і громадян.

Державний класифікатор соціальних нормативів, як складова державної системи класифікації та кодування соціально-економічної інформації, розроблено відповідно до статті 27 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [33]. Державний класифікатор соціальних нормативів розроблено з метою забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня кожного громадянина; законодавчого закріплення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів; диференційованого підходу до визначення норм на основі соціально-демографічних характеристик; прозорість та громадський контроль у визначенні та застосуванні норм споживання [21].

Об'єкти класифікації державних соціальних стандартів і нормативів у сферах: доходів населення та соціальних послуг; житлово-комунальне господарство; транспортне обслуговування та зв'язок; охорона здоров'я; соціальна робота з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей; забезпечення та утримання закладів освіти і культури; обслуговування фізкультурно-спортивними закладами; побутове обслуговування, торгівля та громадське харчування [21]. На основі соціальних стандартів визначаються

розміри основних соціальних гарантій: мінімальної заробітної плати та пенсії; неоподатковувані мінімуми доходів громадян; державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Підготовка змін і доповнень до Класифікатора здійснюється Міністерством праці та соціальної політики України відповідно до пропозицій, поданих центральними органами виконавчої влади та погодженими із заінтересованими центральними органами виконавчої влади і сторонами соціального партнерства. (*Класифікатор подано в додатку І*).

Соціальні мінімуми є основою системи соціального забезпечення нашої країни. У законодавстві України поняття «соціальний стандарт» ототожнюється з поняттям «соціальний мінімум». Призначення соціального мінімуму в гарантуванні права на життя шляхом забезпечення мінімальних потреб організму. Поняття «соціальний стандарт» не може поєднуватися зі словосполученням «прожитковий мінімум». Оскільки, соціальний стандарт є гарантією високого рівня і якості життя громадян, де держава характеризує в суспільстві цільові настанови розвитку соціальних процесів зобов'язується забезпечити громадянам основні вимоги до обсягу та якості послуг, порядку й умови їх надання.

Наступним соціальним стандартом виступає мінімальна заробітна плата. Відповідно до законодавства України, рівень якої, не може бути нижчим від розміру реального прожиткового мінімуму. На думку доктора юридичних наук Пирога І.С. [69, с.98], таке визначення мінімальної заробітної плати порушує гарантоване Конституцією України «право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» (ст. 48), а 40% визначення мінімальної заробітної плати повинно гарантувати розмір пенсії, не нижчий від прожиткового мінімуму.

Таблиця 2.2

Категорії	Період					
	Прожитковий мінімум			Мінімальна заробітна плата		
	Січень-червень	Липень-листопад	Грудень	3 1 січня	3 1 липня	3 1 грудня
2022						
Працевдатні особи	2481	2600	2684	6500	6700	6700
Діти віком до 6 років	2100	2201	2272			
Діти 6-18 років	2618	2744	2833			
Особи, які втратили працевдатність	1934	2027	2093			
На одну особу (загальний показник)	2393	2508	2589			
2021						
Працевдатні особи	2270	2379	2481	6000	6000	6500
Діти віком до 6 років	1921	2013	2100			
Діти 6-18 років	2395	2510	2618			
Особи, які втратили працевдатність	1769	1854	1934			
На одну особу (загальний показник)	2189	2294	2393			
2020						
Працевдатні особи	2102	2197	2197	4723	5000	5000
Діти віком до 6 років	1779	1859	1859			
Діти 6-18 років	2218	2318	2318			
Особи, які втратили працевдатність	1638	1712	1712			

На одну особу (загальний показник)	2027	2118	2118			
--	------	------	------	--	--	--

Отже, відповідно до законодавства України кожен прожитковий мінімум має своє призначення, і застосовується державний соціальний стандарт для визначення:

- механізму розроблення окремих державних соціальних програм та загальної оцінки рівня життя громадян;
- розмірів мінімальної заробітної плати, пенсії;
- розмірів соціальної допомоги сім'ям з дітьми та по безробіттю;
- стипендій та інших соціальних виплат законів України;
- права на призначення соціальної допомоги;
- державних соціальних гарантій і стандартів (наприклад, обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти та соціального обслуговування);
- встановлення розміру та величини судового збору і неоподаткованого мінімуму доходів населення;
- формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Від розміру прожиткового мінімуму, встановленого наприклад в 2022 році залежить:

- індексація заробітної плати (індексувати потрібно лише частину заробітної плати, що 100% відповідає прожитковому мінімуму для працездатних осіб);
- розмір допомоги в зв'язку з вагітністю та пологами непрацюючими жінками (повинна становити не менше, ніж 25% прожиткового мінімуму для працездатних осіб);
- максимальний розмір допомоги по безробіттю не може перевищувати 4 прожиткових мінімумів для працездатних осіб;

- розміри мінімальної та максимальної пенсії за віком залежать від показника прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- розмір державної допомоги малозабезпеченим сім'ям, одиноким матерям, дітям, над якими встановлено піклування чи опіку, особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю;
- мінімальна гарантована сума аліментів (50% прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку).

У таблиці 2.3 наведено цілі використання кожного з прожиткових мінімумів.

Таблиця 2.3

Вид прожиткового мінімум	Призначення	Нормативно-правова база
Працездатні особи	Індексація заробітної плати, оподаткування (ПДФО, розрахунок податкової соціальної пільги, сума єдиного податку 1 групи), кваліфікація адміністративних та кримінальних правопорушень, розмір судового збору	1. Конституція України; 2. Закони України: «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»; «Про Державний бюджет»; «Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України»; «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати»; «Про оплату праці»; «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»; 3. Кодекс законів про працю України; 4. Податковий кодекс України; 5. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» 6. Накази Міністерства соціальної політики України, Міністерства
Діти віком до 6 років	Розрахунок соціальних виплат для підтримки малозабезпечених сімей, аліменти, допомога одиноким матерям	
Діти 6-18 років		
Особи, які втратили працездатність	Розрахунок пенсій (за віком, по втраті годувальника та інші).	

		економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України від 03.02.2017 № 178/147/31 «Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму»
Загальний показник	Використовується в державній статистиці	

Також, хочемо відмітити, що із за війни Україна зіткнулася із проблемою зростання великої кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Уряд, відповідно до законодавства України та міжнародних договорів, вживає всіх можливих заходів щодо дотримання прав та захисту ВПО. Так з 2014 по 2016 роки урядом сформовано нормативно-правову базу та програми допомоги щодо вирішення проблем ВПО.

Відповідно до Закону України № 1706-VII від 20.10.2014 «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [38] та Закону № 1646-IX від 14.07.2021 р. «Про внесення зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо звільнення внутрішньо переміщених осіб від негативних наслідків невиконання грошових зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики» [36] встановлюється низка спеціальних прав і обов'язків ВПО.

З метою сприяння соціально-економічній та психологічній адаптації ВПО до нового місця проживання центральні органи виконавчої влади у співпраці з громадськими організаціями реалізують програми допомоги ВПО, а для цільових дій можуть звертатися за міжнародною донорською допомогою. Програми фінансуються з державного бюджету.

Відповідно до Закону України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» [43] ВПО мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, яка полягає у захисті інтересів особи в судах та інших державних органах і органах місцевого самоврядування. Також урядом для розширення меж допомоги ВПО затвердженими в Постанові КМУ № 332 від

20 березня 2022 року «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» [74] прийнято «Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

Пільги та гарантії ВПО прописані в Законах України (зі змінами): «Про зайнятість населення» [32]; «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [30]; «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» [31]; «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [39]; «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [35]; «Про охорону дитинства» [41]; «Про вищу освіту» [29].

Для спрощення процедури реєстрації, призначення допомоги для ВПО в законодавстві України відбулися деякі зміни. Сьогодні ВПО можуть подати документи не лише через центри зайнятості, але і за допомогою електронної заявки. В разі відсутності документів підтверджуюче звільнення, можна подати, до центру зайнятості, заяву (оформлену особисто) про припинення трудових відносин. Заява має бути нотаріально посвідчена для підтвердження справжності підпису.

При цьому держава зобов'язується сприяти зайнятості ВПО організовуючи підготовку, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації. Законом також передбачено безкоштовне харчування переселенців (на період до отримання ними статусу безробітного або працевлаштування), проте не більше місяця.

Також внесено зміни до Податкового кодексу України, щодо строків подання звітності для підприємців ВПО, та є деякі послаблення щодо податкових перевірок. Низку змін внесли до законодавства, щодо податків н: землю, нерухоме майно, екологічного податку - нарахування під час воєнного стану не проводяться.

Так, Верховною Радою України 16 січня 2020 року прийнято Закон України № 474-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей внутрішньо переміщених

осіб», яким передбачено безоплатне харчування дітей з числа ВПО, які виховуються та навчаються у навчальних закладах, а також забезпечення дитячим харчуванням немовлят та дітей другого року життя цієї категорії осіб.

Достатньо розвинутим в Україні є також сектор державних соціальних послуг, які є однією з найважливіших та масштабних складових соціальної підтримки. Закону України «Про соціальні послуги» [37], метою надання яких - вирішення проблем громадян, які потрапили у складні життєві обставини та не можуть самотійно з неї вийти. Надання соціальних послуг належить до компетенції чотирьох міністерств — Мінсоцполітики, МОН, МОЗ та Мінсім'ї, молоді та спорту. Послуги надаються приблизно за 30 категоріями, а загальний перелік соціальних послуг нараховує понад 100 позицій. Також, соціальні послуги надають громадські, благодійні та релігійні організації.

Вчені сьогодні за класифікацією соціальні послуги розрізняють, як:

- прості (не потребують постійної чи комплексної допомоги. Наприклад, представництво інтересів чи консалтинг);
- спеціалізовані (надаються певним категоріям осіб, наприклад, ВІЛ-інфікованим чи постраждалим від торгівлі людьми);
- комплексні (надання систематичної допомоги, наприклад, соціальний супровід);
- допоміжні (надаються в натуральній формі, наприклад, продукти харчування, одяг та взуття, засоби особистої гігієни, транспортні послуги та жестовий переклад тощо).

Отже, аналіз нормативно-правової бази, на нашу думку, підтверджує тезу, що головним чинником національної безпеки країни є державна соціальна політика, яка спрямована на забезпечення добробуту громадян шляхом надання їм необхідних матеріальних і культурно-духовних умов. переваги. Будучи орієнтованою на розвиток суспільства, державна соціальна політика реалізується через соціальні програми, що базуються на достатньо обґрунтованій законодавчій та нормативній базі.

У свою чергу, в Україні науковці та управлінська еліта характеризують стан соціального захисту населення [113]:

- високим рівнем участі держави у сфері соціального захисту та вкрай слабкою участю населення у її функціонуванні;
- з одного боку, велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють діяльність системи соціального захисту населення, з іншого – вони інколи суперечать один одному, підтверджуючи недосконалість законодавства;
- стрімке зростання вартості послуг (закладів охорони здоров'я, освіти, культури);
- недостатність коштів у державному бюджеті для фінансування сфери соціального захисту населення.

Отже, завдання соціальної допомоги населенню – полегшення матеріального становища незалежно від соціального статусу та трудової діяльності громадян. В Україні соціальна підтримка здійснюється через соціальне страхування; соціальну допомогу незахищеним верствам населення та сім'ям з дітьми; пенсійне забезпечення; пільги, компенсації та індексації громадянам.

2.2 Інституційні засади публічної соціальної політики держави

Одним з першочергових завдань сучасної публічної політики - забезпечення якісного управління всіма сферами суспільного життя, а кінцевою метою - побудова сильної соціальної держави. Головним атрибутом якої є реальна відсутність бідних та працюючий механізм захисту соціально незахищених верств населення. При цьому добробут суспільства забезпечується не лише перерозподілом власності на користь інших, а стимулюванням і забезпеченням активної, ініціативної діяльності всіх громадян. безпосередньо залежить від фінансово-економічного стану країни,

складається з активної та пасивної складових. Активна соціальна політика регулює трудові відносини, ринок праці та зайнятість, населення забезпечуючи робочі місця, пасивна - спрямовується на підтримку соціально незахищених верств населення.

Механізмами реалізації державної соціальної політики є обов'язкове та добровільне соціальне страхування. Пенсійне та медичне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (внаслідок професійного захворювання чи нещасного випадку на виробництві, що спричинили втрату працездатності) є обов'язковим. Добровільне соціальне страхування - це страхування громадян, які займаються індивідуальною та підприємницькою діяльністю; за умови сплати до Фонду соціального страхування України страхових внесків мають право на всі види допомоги по державному соціальному страхуванню, встановлених для працівників, державних службовців та членів кооперативів. Механізмами реалізації соціальної політики є державна соціальна допомога (грошові виплати; субсидії та компенсації малозабезпеченим верствам населення; державні соціальні гарантії; безкоштовне медичного обслуговування та доступ до освіти; доступне житло). Рівень зайнятості населення, в державному та приватних секторах, розмір заробітної плати, можливість надання безкоштовних соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я, культура тощо), фінансова та юридична підтримка незахищених громадян, якість життя в цілому забезпечуються наявністю товарів і послуг, що надаються суспільству для забезпечення його власної життєдіяльності [49, с.78].

Інституційні зміни насамперед зумовлені невідповідністю структури та якості соціальних інститутів умовам суспільного розвитку та вимогам суспільній системі. Супроводжуються вони, як правило, періодами нестабільності, коли вже не працюють старі інститути, а нові ще не почали працювати. За таких умов зростає роль взаємодії державних і громадських інститутів у формуванні, реалізації та адаптації соціальних інститутів до нових умов суспільного розвитку.

Як зазначено в монографії «Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України» основними інститутами у сфері формування та реалізації публічної соціальної політики, виступають інститути: розподілу та перерозподілу суспільного продукту; зайнятості та охорони праці; соціальної сфери суспільства; демографії та соціального захисту населення; соціології та гармонізації соціально-економічних інтересів. Кожна з них включає відповідні соціальні суб'єкти політики, які керують процесами в межах своєї компетенції [54, с. 98, 100].

Трансформаційні процеси в світі та повномасштабна війна в Україні, супроводжуються негативними наслідками в усіх сферах життя суспільства та призводить до: виникнення соціально-політичних протиріч; зростання рівня конфліктності; зростання у соціальній напруженості в суспільстві та недовіра населення до влади. Для більшої частини населення основним критерієм успішності суспільства є саме його здатність вирішувати проблеми, що виникають. Тому дослідження інституційного забезпечення публічної соціальної політики є досить актуальним завданням як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах.

На думку Г.С. Лопушняка [54, с.92], загальний аналіз публічної соціальної політики держави вказує на суттєві проблеми, що виникають в даній сфері, значною мірою зумовлені концептуальною невизначеністю системи інститутів громадянського суспільства, впливу зовнішніх загроз, потребують дослідження в контексті інституційних змін публічного управління.

Як стверджує Президент Європейського комітету з соціальних прав Джузеппе Пальмізано [45] починаючи з 2008 року економічна криза негативно позначилася на малозахищених верствах суспільства. Заходи, вжиті урядами країн для подолання кризи, зокрема заходи жорсткої економії, непропорційно вразили незахищені верстви населення (бідних, людей похилого віку та хворих). Високі стандарти захисту соціальних прав суспільства та деякі основні характеристики соціально-орієнтованої держави під впливом

сучасних небезпек у світі опинилися під загрозою. До цих небезпек потрібно віднести:

- зростання рівня бідності та безробіття (зокрема безробіття серед молоді);
- соціальна та економічна нерівність;
- відсутність інтеграції мігрантів або недостатня інтеграція;
- незахищеність роботи для багатьох категорій працівників;
- регресивні зміни у схемах соціального забезпечення та допомоги;
- скорочення державних систем охорони здоров'я та зростання вартості охорони здоров'я;
- глобальні проблеми, пов'язані з появою пандемії COVID-19;
- військове вторгнення Російської Федерації в Україну, що призвело до глобальної кризи, яка охопила продовольчу, енергетичну та фінансову сфери [118]. Наявність ефективного механізму захисту соціальних прав людини за таких умов є надзвичайно важливим.

Розпочата Росією війна вже призвела до стрімкого зростання цін в світі та припинення постачання багатьох товарів з України через зокрема, відсутність авіасполучення та закритих портів. Наприклад ціни на нафту, пшеницю, метали зросли до рівня фінансової кризи в 2008 р. Так, лише за березень 2022 р. ціни у зоні євро зросли до 7,5%. «Енергетична інфляція» спричинила значне зростання цін на європейському просторі, який ще не відійшов від кризи, пов'язаної з пандемією. За прогнозами МВФ до кінця 2022 року європейські країни зіткнуться з: уповільненням економік до 3% , інфляцією - 5,5%, яка ще до російського вторгнення була високою для Європи рівні - досягнувши рекордних 5% [44]. МВФ очікує особливо негативних наслідків від припинення постачання російських енергоносіїв до Європи, називаючи найбільш вразливими країни Східної та Центральної Європи. Вже з другої половини 2022 року скорочення імпорту російських енергоносіїв серйозно вплине на економіку європейських країн. У той же час, що газу, то

Європа зможе замінити альтернативними тільки 60-70% поточних російських поставок [44].

Україна була одним із ключових постачальників продовольчої програми ООН, отримуючи до 40% пшениці. Цей факт уже ставить під загрозу постачання продовольства до Афганістану, Ємену та Північної Африки [30]. На думку економістів Світового банку, наслідки війни та Covid серйозно підірвали зростання доходів країн, як результат, приблизно 40% реальних доходів на душу населення в цих країнах ніколи не повернеться до колишнього рівня та багатьом буде важко уникнути рецесії [47].

Як бачимо, внутрішні та зовнішні загрози соціальній безпеці держави не виникають без вагомих причин. Факторами впливу до виникнення *внутрішніх* загроз соціальній безпеці можна визначити:

- байдужість представників влади до соціальних потреб громадян;
- незавершеність низки важливих реформ (зокрема у сфері забезпечення національної безпеки, боротьби з корупцією);
- відсутність збалансованих інтересів між владою і суспільством;
- обмеженість ресурсів (насамперед фінансових) та їх неефективним використання;
- серед зовнішніх загроз найвпливовішим є:
- посягання на територіальну цілісність країни;
- складна демографічна та соціально-економічна ситуація;
- недостатня компетентність представників органів влади та місцевого самоврядування;
- недостатня поінформованість суспільства про реальні чи потенційні загрози (небезпеки);
- недовіра населення до влади тощо [66, с. 301, 302; 54, с. 29, 30].

Науковці не можуть розглядати державну соціальну політику у відриві від глобальних змін і викликів, оскільки її основною метою є підвищення рівня соціальної безпеки та добробуту населення, що характеризується високим

рівнем цільової спрямованості. Важко не погодитись з тим, що публічна соціальна політика базується на пізнанні закономірностей суспільного розвитку та виявленні глибинних тенденцій у всіх сферах суспільного життя, що визначають процеси самореалізації особистістю власного соціального потенціалу впливаючи на її соціальну безпеку, а також здійснення цілеспрямованого впливу на них суб'єктами регулятивної діяльності. До таких суб'єктів насамперед належать органи публічної влади (державного управління і місцевого самоврядування), які нині реформуються на засадах децентралізації [53, с. 17].

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується пошуком векторів політичного та соціально-економічного розвитку, відсутністю необхідних ресурсів для забезпечення гідного функціонування суспільних програм. За ефективної системи соціального захисту та соціального забезпечення уряд країни оцінює та аналізує соціально-економічну ситуацію та задоволеність потреб населення, спрямовуючи наявні бюджетні кошти та інші ресурси на найкраще задоволення їхніх потреб. Головною ознакою соціальної політики країни виступає розвинуте громадянське суспільство, при функціонуванні якого реалізується гармонізація відносин між соціальними групами та державними інститутами.

Забезпечення соціальної політики країни координується і спрямовується Кабінетом Міністрів України через Міністерство соціальної політики України, органи місцевого самоврядування (їх виконавчі й розпорядчі органи) та місцеві державні адміністрації. Як головний центральний орган виконавчої влади, Міністерство соціальної політики України, компетентний у забезпеченні соціальної безпеки суспільства та держави, його функції визначені Положенням про Міністерство соціальної політики України та затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня № 423 2015 р. «Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України» [73]. В свою чергу, науковці досліджують соціальну державу в трьох аспектах: нормативному (конституційний

принцип); науковому (ідея та відповідні концепції); емпіричному (реальна практика діяльності державних інституцій у сфері вирішення соціальних проблем).

Напрями реалізації політики на 2022-2024 роки в Україні базуються на:

- Цілях сталого розвитку України та Національній економічній стратегії на період до 2030 року;
- Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року;
- положеннях Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- програмах співробітництва з міжнародними організаціями;
- Угодах про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;
- державною програмою стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, обмежувальних заходів щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки.

На основі аналізу нормативно-правових документів та підходів, щодо розуміння поняття публічної соціальної політики та з урахуванням парадигми її реалізації можна скласти структуру соціальної політики в розрізі її основних підсистем.

Таблиця 2.4

Складові публічної соціальної політики

Політика доходів громадян	Гідний рівень життя та матеріальний добробут населення; споживчий кошик
Державна політика у сфері регулювання трудових відносин	Умови зайнятості та оплати праці; охорона праці; соціальне страхування
Соціальний захист інвалідів та малозабезпечених верств населення	Пенсійне забезпечення; надання соціальних гарантій та допомоги
Галузі соціальної сфери	Освіта та наука; охорона здоров'я; культура та спорт
Соціо-екологічна політика	Створення сприятливих умов для життя, праці та відпочинку громадян

Соціальна інфраструктура	Житлово-комунальне господарство; логістика (транспорт) та дороги; зв'язок; торговельне та побутове обслуговування населення
Міграційна політика	Внутрішня та зовнішня міграція населення; вимушені переміщення (в тому числі, внутрішньо переміщені); захист прав та інтересів громадян України за кордоном
Політика щодо окремих верств населення	Сімейна та молодіжна політика; політика щодо недієздатних та літніх людей
Об'єкт соціальної політики	
Соціальні відносини	Сімейно-шлюбні та освітньо-виховні; соціально-трудові та житлово-комунальні
Процеси життєдіяльності соціуму	Природний та механічний рух населення; диференціація доходів; житлозабезпеченість населення
Суспільні потреби	Медико-демографічні; освітні та трудові; соціально-побутові
Суб'єкти соціальної політики	
На державному рівні	<i>Органи законодавчої влади</i> розробляють загальну стратегію публічної соціальної політики, приймають конкретні рішення в сфері соціального захисту населення, визначають мінімальний рівень соціальних гарантій з врахуванням економічних можливостей країни; <i>Органи виконавчої влади</i> відповідно до встановлених та ухвалених законів реалізують публічну соціальну політику
Соціальні позабюджетні фонди	Фонд пенсійного страхування; Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності
Громадські організації, профспілки, політичні партії	Виконують «ідеологічну» функцію, представляючи інтереси окремих верств населення, сприяють досягненню угод з владою та роботодавцями
Роботодавці	Створюють робочі місця та відповідають вимогам щодо: умов та оплати праці, страхування, встановленим державними, регіональними та місцевими органами влади.
Інфраструктурний комплекс	Забезпечують безпосереднє надання відповідних послуг населенню

Пасивні суб'єкти соціальної політики	Організації охорони здоров'я та культури, банківсько-кредитні установи та страхові компанії - відповідають за доведення фінансових, матеріально-технічних, духовних й інших цінностей до об'єкта соціальної політики (людини)
Місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування	Забезпечують збереження мінімального рівня соціальних гарантій, розробляючи та впроваджуючи заходи соціальної політики з врахуванням специфіки конкретного регіону.
Недержавні суб'єкти соціальної політики	Громадські, благодійні, релігійні та інші неурядові організації та об'єднання, політичні партії, об'єднання, асоціації та фонди, профспілки, а також фізичні особи (професійні соціальні працівники, волонтери та благодійники, правозахисники, громадяни через участь в громадських ініціативах і об'єднаннях)

[складено за 91, с. 287; 4, с.179-181]

Соціальна безпека часто розглядається вченими як інструмент оцінювання ступеню реалізації механізмів соціальної політики та інтересів громадян. Соціальна безпека України в критичному стані та потребує термінових управлінських дій. З одного боку, трагічні події, що відбуваються в країні сприяють згуртуванню українського суспільства, розкриваючи потенціал громадянської самоорганізації. З іншого боку - увага зосереджена на забезпеченні всіх складових національної безпеки. В сучасних умовах якісно оцінити стан та проблеми соціальної безпеки держави складно, але надзвичайно актуально, оскільки територія України зазнає ракетних обстрілів, снаряди влучають у цивільні об'єкти (школи, лікарні, церкви), йдуть обстріли забороненими видами зброї (фосфорними бомбами та касетними боєприпасами). За оцінкою уряду, вже зруйновано об'єктів інфраструктури (будівлі, дороги, мости, лікарні, школи) на суму щонайменше 100 мільярдів доларів США [109]. Війна в Україні призвела до закриття більше половини підприємств, інші намагаються боротися за виживання. За оцінками Програми розвитку ООН, у разі тривалого конфлікту дев'ять із десяти українців

опиняться на межі бідності, а всі досягнення України за часи незалежності – під загрозою.

В аналітичній записці «Загальний огляд гуманітарної ситуації в Україні» [27, с.2-3] акцентується увага на посиленні гостроти гуманітарних потреб разом з потенційними загрозами, зокрема: обмеження гуманітарного доступу до районів активних бойових дій та забезпечення безпечного доступу міжнародних гуманітарних організацій; обстріли та пожежі призводять до викиду небезпечних матеріалів у повітря (токсичного диму чи хімікатів) призводять до екологічних ризиків; ризики, пов'язані з мінами та вибухонебезпечними пережитками війни.

Сьогодні, уряду для покращення стану соціальної безпеки та соціального забезпечення суспільства необхідно реалізувати механізми виваженої публічної соціальної політики, забезпечуючи якість життя населення, рівень захищеності кожного окремого громадянина надаючи можливість реалізувати себе та задовольнити всі свої соціальні потреби, а також шляхом активного використання новітніх виробничих технологій вносити зміни в структуру виробництва. Проте, як свідчить світова практика, необхідно пам'ятати, що незважаючи на наявність законів та інших правових документів, неможливо забезпечити 100% соціальне забезпечення суспільства.

Значно погіршилося надання основних адміністративних та державних публічних послуг. Здатність місцевої влади підтримувати мінімальний рівень послуг сильно обмежена, оскільки працівники залишили або не можуть отримати роботу. Навіть якщо населення безпосередньо не постраждає від бойових дій, воно стикається зі скороченням обсягів послуг, перебоями або повним припиненням їх надання. Погіршується в містах, де ведуться активні бойові дії ситуація з водопостачанням, вивезенням відходів, охороною навколишнього середовища, транспортною інфраструктурою, телекомунікаціями, медичними послугами, екстреною допомогою, освіта,

електроенергією та доступом до правосуддя. Ситуація ускладнюється збоями у функціонуванні банківської системи.

Безперечно, соціально-економічні наслідки війни відчують на собі ще не одне покоління наших громадян. Українські громадяни об'єдналися навколо влади, щиро вірячи, що після закінчення війни матимуть можливість трансформувати інституції країни та зможуть змінити систему управління країною.

Як зазначено в Концепції національної безпеки України [78], пріоритетним напрямом діяльності у сфері соціального забезпечення держави є:

- створення умов для забезпечення гідного рівня життя населення завдяки зміцненню трудового потенціалу;
- формувати середній клас не допускаючи надмірної диференціації суспільства за рівнем доходів;
- забезпечити всебічний гуманітарний розвиток (охорона здоров'я, культура, освіта), сприяючи зміцненню людського капіталу та соціальному розвитку.

Механізм забезпечення соціальної безпеки населення:

- закони та нормативно-правові акти;
- розвинуті демократичні інститути громадянського суспільства;
- соціальне партнерство та соціальний діалог;
- висока самосвідомість громадян і консолідація суспільства;
- чіткі критерії соціальної підтримки всіх громадян, адресної допомоги населенню, яке потребує соціального захисту.

Об'єктом соціальної безпеки громадянина та суспільства в цілому виступають права на:

- свободу та гарантії в соціальній сфері (на життя, працю та гідну оплату праці);
- безкоштовну освіту та медичне обслуговування;

- гарантований державою соціальний захист;
- відпочинок.

Як стверджує, професор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України А.Л. Баланда, забезпечення національної безпеки держави - функціональна характеристика стабільного суспільного розвитку та соціальної структури. Для її реалізації потрібно пройти наступні етапи:

- виділення фундаментальних та важливих національних інтересів;
- аналіз вже існуючих протиріч інтересів зовнішніх соціальних елементів та інститутів національно-державного устрою;
- моніторинг внутрішніх протиріч між національно-державними інтересами та інтересами їх соціальної складової;
- визначення можливих механізмів та шляхів вирішення внутрішніх і зовнішніх протиріч;
- визначення суб'єктів безпеки, дії яких мають забезпечити стабільний стан системи;
- розробка заходів для розв'язку зовнішніх або внутрішніх конфліктів, протиріч та досягнення стійкого функціонування і розвитку соціальної структури [2, с.169].

Відповідно, зовнішніми засобами забезпечення соціальної безпеки громадян, що впроваджуються через державу та суспільство - створення умов для гідного збереження та розвитку нації; відбудову (потрібні значні інвестиції) житла, шкіл, лікарень, інфраструктуру та виробничих потужностей, потрібно проводити з урахуванням передових інноваційних технологій, і обов'язково тільки в інтересах України та її громадян, а не країн-донорів; соціальну підтримку та зайнятість населення.

Соціальні небезпеки що виникають, значною мірою зумовлені неефективним управлінням, оскільки держава відповідає за соціальне забезпечення та безпеку країни в цілому [93, с.12].

Оскільки соціальна захищеність населення є результатом публічної соціальної політики держави, зниження рівня соціальної захищеності людини не лише має серйозні негативні наслідки для добробуту, її здоров'я та соціального благополуччя, а й також знижує ефективність функціонування економічної системи країни, негативно впливає на всі сфери життя суспільства. Отже, безпека громадян забезпечується шляхом закріплення соціальних прав у правових нормах та створення дієвого механізму гарантування цих прав.

Як зазначено в монографії «Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки» забезпечення соціальної безпеки в Україні відбувається в умовах обмежених ресурсних можливостей (економічних, енергетичних, науково-технічних. Тому в умовах небезпек і загроз обов'язковим є пошук нових ресурсів та ефективного використання наявного ресурсного потенціалу суспільства та механізмів їх мобілізації [93, с.57]. В той же час війна та масова міграція населення, що є наймасовішою з часів Другої світової війни, знищує джерела прибутку та соціально-економічні можливості, в результаті чого багато сімей залишились без достатнього доходу для задоволення своїх основних потреб, багато громадян лишаються відрізними (окуповані загарбниками) та не можуть покинути свої домівки.

Принципово важливим для влади є оперативне та обґрунтоване прийняття державно-управлінських рішень, визначення пріоритетів розвитку та механізмів подолання негативних наслідків прояву соціальних ризиків, встановлення рівноваги в соціальній системі. Для забезпечення соціальної стабільності суспільства цими процесами повинні керувати органи влади. Об'єктом таких управлінських впливів є зміна умов і факторів, які певною мірою впливають на забезпечення соціальної стабільності країни та прискорення виходу із системної кризи.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням все більше категорій людей, у тому числі переселенців, потребують допомоги. Наприклад, протягом квітня – червня 2022 року уряд країни кілька разів змінював політику виплати

матеріальної допомоги, збалансовуючи потреби суспільства та можливості державного бюджету. У зв'язку з поступовим скороченням категорій осіб, які отримують матеріальну допомогу - програми стають більш адресними. Водночас існує ризик, що громадяни, які дійсно її потребують, можуть опинитися поза програмою допомоги. Запровадження одноразової виплати у рамках програми «Підтримка» (у розмірі 6500 гривень) для працівників відбулося через тиждень після початку повномасштабної війни. Для цього громадянам необхідно було подати заяву в «Дію» та бути застрахованою особою, маючи підтвердження сплати за попередній єдиного соціального внеску квартал на територіях, де ведуться бойові дії [104].

Мінімізуючи збитки, уряд повинен структурувати економіку воєнного часу відповідно до безпекових ризиків. На даному етапі дії мають, відповідно, відрізнятися за регіонами.

Таблиця 2.5

Структура допомоги громадянам за регіонами

Вид допомоги	Регіони на лінії фронту	Відносно безпечні регіони	Глибокий тил
Гуманітарна допомога	Продукти харчування та першої необхідності (пальне, ліки).	-	-
Технічна допомога	– Евакуації виробництв (де це можливо чи доцільно); – квазі-націоналізація в більшості секторів; – логістика та забезпечення зв'язку даних регіонів з іншими.	– переміщення підприємств; – програми зайнятості для ВПО; – логістика та цифрова мобільність; – формування транспортних коридорів; – ввезення гуманітарної допомоги;	– Спеціальні економічні (для підприємств) та віртуальні економічні зони для ІТ-компаній України в сусідніх державах. – Підтримка транспортних коридорів для гуманітарної допомоги та експорту.

		– відновлення та будівництво житла.	– Будівництво житла та мобілізація потенційних учасників першого етапу серед міжнародних виконавців
--	--	-------------------------------------	---

У рамках стратегії соціального забезпечення необхідно проводити SWOT-аналіз та моніторинг результатів моніторингу кількісних показників та якісних змін соціально-економічних процесів у сфері зайнятості та оплати праці, що сприяють досягненню визначених стратегічних цілей. Актуальним є впровадження механізму централізованої координації процесу реалізації публічної соціальної політики при реформуванні організаційної структури управління.

Для реалізації якісної публічної соціальної політики в Україні необхідний динамічний розвиток країни, орієнтований на врахування потреб та інтересів основних верств населення, їх стимулів до всебічного розвитку та отримання гідної винагорода за результатами роботи.

Соціальний розвиток України необхідно спрямувати на:

- захист громадян від інфляції (при своєчасній індексації доходів);
- обмеження безробіття та стимулювання зайнятості населення;
- пріоритетність вирішення суспільно важливих завдань і розвитку всіх сфер життєзабезпечення громадян;
- розробку власної моделі соціальної політики та проведення активної економічної політики;
- впровадження інформаційних та інноваційних технологій управління шляхом створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери;
- функціонування системи всебічного контролю (органів влади та громадськості);
- підвищення рівня соціальних стандартів і гарантій;
- надання якісних соціальних послуг;

- сприяння включенню людей з інвалідністю в суспільне життя;
- надання адміністративних послуг через електронні сервіси та технічну платформу для безперебійної роботи цих електронних сервісів.

Сьогодні питання національної безпеки особливо актуально, оскільки від його вирішення залежатимуть не тільки соціально-економічний добробут громадян, становлення їхньої національної самосвідомості, але і доля України. На фоні суттєвих змін у світовій політичній та економічній діяльності виникає необхідність у вдосконаленні і розробленні нових підходів для забезпечення національної безпеки країни в умовах тиску негативних чинників як внутрішніх, так і зовнішніх, володіти ефективною методикою вивчення її структурних складників. Необхідно забезпечити ефективне функціонування національної економіки та її економічне зростання.

Оскільки стратегічні документи держави розробляються у постійній співпраці з організаціями громадянського суспільства, у воєнний час необхідно посилити доступність, підзвітність та відповідальність влади, взаємодію влади з громадянським суспільством. Як бачимо, з одного боку, загрози соціальній безпеці формуються самостійно, з іншого – переносяться з інших сфер національної безпеки. Причини їх виникнення – недоліки публічного управління, економічна криза, повномасштабна війна та анексія територій нашої держави.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що сьогодні, як ніколи раніше, соціальна безпека держави відіграє велику роль у забезпеченні національної безпеки, саме від неї залежить розвиток всіх суспільних процесів України.

2.3 Сучасний стан забезпечення громадської участі в контексті реалізації публічної соціальної політики України

В умовах загострення зовнішніх і внутрішніх викликів, що постали перед Україною та її суспільством, в ситуації загострення конфліктів, анексії,

невизначеності та нестабільності, суспільство гостро відчуває потребу в механізмах надання оперативних, виважених та адекватних відповідей мінімізації ризиків і загроз, у способах вирішення пріоритетних проблем та оперативного реагування при їх виникненні. Події Революції гідності та повномасштабна війна на території України засвідчили, що українські структури публічного управління за багатьма критеріями продемонстрували низьку результативність, а в окремих випадках навіть неспроможність розв'язати нагальні проблеми, що постали перед країною.

У системі соціального захисту населення однією з найважливіших складових є її матеріальне забезпечення. Сучасні виклики та обмежені фінансові можливості країни вимагають ефективних механізмів формування соціального захисту як пріоритетного напрямку публічної політики та реалізації найважливіших суспільних потреб. Сучасні умови розвитку України потребують політики держави та дій уряду спрямованих на підвищення рівня життя громадян. Важливим кроком до процвітання країни та її громадян, де населення надійно захищене виступає саме соціальний захист.

Основною проблемою реалізації ефективної публічної соціальної політики в Україні є недостатній рівень її фінансового забезпечення та забезпечення у поєднанні з нераціональним плануванням, розподілом та неефективним використанням наявних фінансових ресурсів. Вплив на національну безпеку, суспільний розвиток та дієву соціальну політику, яка реалізується на принципах сталого розвитку суспільства за допомогою ефективної системи публічних фінансів покликані вирішувати суспільно важливі завдання:

непрямі - зростання економічно активного населення та тривалість життя;

прямі - посилення інвестицій в системі освіти, охорони здоров'я та охорони навколишнього середовища; підвищення рівня життя населення [101, с.11].

На думку деяких науковців, стабільний розвиток публічної соціальної політики України потребує фінансового забезпечення, яке б дало змогу сфері соціального забезпечення стати одним головним фактором переходу до економічного зростання і конкурентоспроможності.

Фінансування програм публічної соціальної політики поділяються на внутрішні (за рахунок бюджету країни та позабюджетних фондів) та зовнішні (за рахунок міжнародних (економічних) інституцій). Так, з державного бюджету фінансуються: пенсії; допомога окремим категоріям громадян (наприклад, військовослужбовцям, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, переселенцям), закладам освіти та охорони здоров'я. З місцевих бюджетів фінансуються: заклади освіти та охорони здоров'я; соціальний захист і соціальна допомога громадянам, призначена за рішенням органів місцевого самоврядування. Кошти підприємств (організацій, установ), знімають навантаження з міського та державного бюджетів, фінансуючи перші п'ять днів тимчасової непрацездатності працівників; витрати, пов'язані з облаштуванням робочих місць для інвалідів та формування соціальної інфраструктури (обслуговування колективу підприємств поліклініками; функціонування відомчих санаторіїв та закладів культури).

Визначальним показником при формуванні фінансових фондів системи соціального захисту населення важливу роль відіграє показник соціально-економічного розвитку країн. Найважливіше джерело доходів громадян та державних цільових фондів соціального призначення (наприклад, фонд оплати праці) характеризують ступінь реалізації громадянами власного потенціалу, їх здатність забезпечити гідний рівень життя без втручання держави. Фінансове забезпечення соціального захисту громадян: має багатоканальний характер; формується з коштів державного та місцевих бюджетів; державних і недержавних соціальних фондів; суб'єктів господарювання різних форм власності та благодійних (благодійних) фондів) та передбачає взаємодопомогу всіх учасників системи соціального захисту та реалізується перерозподілом

коштів між різними верствами та демографічними групами населення. Виділять такі складові соціальної солідарності:

- забезпечується об'єднанням різних ризиків однаковими страховими внесками (саме тут простежується зв'язок із правилом перерозподілу принципу соціального страхування);

- передбачається міжчасовий перерозподіл, згідно з яким відбувається перерозподіл доходів від працездатної молоді до непрацездатних старих членів суспільства;

- соціальна солідарність є основою міжособистісного перерозподілу. В такому випадку прибутки перерозподіляються: між найбагатшими та найбіднішими соціальними групами; безпосередньо між застрахованими особами; між застрахованими та незастрахованими учасниками системи соціального забезпечення [65, с.39].

Соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні здійснюється шляхом призначення пільг та здійснення соціальних (компенсаційних) виплат, а також надання соціальних послуг (переважно державними або комунальними установами системи соціального захисту населення). Дуже незначну частку цих соціальних послуг надають громадські організації та установи, які працюють за рахунок дотацій, що надаються місцевими бюджетами на фінансування діяльності соціальних послуг.

Також існує мережа закладів, які надають платні послуги в галузі: освіти (дитячі садки; приватні школи; гімназії та ліцеї; у вищих навчальних закладах, крім бюджетних місць, є комерційні групи) та медицини (при одночасно з державними лікарнями та центрами, є і приватні).

Фінансування програм публічної соціальної політики схематично зображено на Рис. 1.

Рис. 1

За повідомленням Міністерства соціальної політики в квітні 2022 р уряд передбачив кошти на виплату всіх пільг і субсидій населенню на 3,8 млрд. грн., грошової допомоги на 4,8 млрд. грн. За словами Міністра, відповідні виплати профінансовано одержувачам на всій території, де працюють органи соціального захисту населення. Так, з метою забезпечення виплат громадянам окремих міст і районів, де внаслідок активних бойових дій не змогли працювати органи соціального захисту населення, уряд запровадив особливий механізм допомоги – нарахування та виплату грошової допомоги, пільг і субсидій [13].

Сучасна соціально-економічна і політична ситуація в Україні передбачає необхідність узгодження інтересів різних соціальних груп та органів публічної влади цивілізованим, безконфліктним шляхом.

Саме це завдання актуалізує необхідність формування механізмів поєднання різних суспільних інтересів з метою запобігання соціально-політичним потрясінням, зниження соціальної напруги та досягнення сприятливого соціального клімату в суспільстві. Зараз, коли основне завдання місцевої влади, як і раніше, полягає у задоволенні потреб територіальної громади, яка на законних підставах може реалізувати своє право на участь у постановці багатьох важливих питань та в їх вирішенні. У будь-якому сучасному суспільстві можна виділити принаймні три важливі сектори:

- державний (органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні установи та організації, засновані на підставі закону чи в межах повноважень державних органів);

- підприємницький (система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців, які здійснюють діяльність, пов'язану з отриманням прибутку);

- «третій сектор» [92] в Україні – це сукупність незалежних, створених за ініціативою засновників, структур, не спрямованих на здобуття прибутку або влади. Відсутність третього сектора чи його слабкий розвиток у будь-якій державі є показником її недемократичності, адже обов'язковим елементом будь-якого суспільства, що хоче вважатися демократичним, є право людини на свободу слова, право знати свої права та обов'язки тощо.

Так наприклад, з 1 січня 2021 року всі звернення про призначення соціальної допомоги (пільг, субсидій та компенсацій) громадянам подаються через «фронт-офіси» територіальної громади, які забезпечують їх передачу до органів соціального захисту населення райдержадміністрації. За виключення документів, що подаються в електронному вигляді або надсилаються поштою. Для виконання цієї функції в структурі виконавчого органу територіальної

громади необхідно створити структурний підрозділ з питань соціального захисту населення та визначити відповідні уповноважених посадових осіб.

Функція таких соціальних «фронт-офісів» в територіальних громадах забезпечують: безпосередньо посадовими особами структурного підрозділу з питань соціального захисту населення; адміністратори центрів надання адміністративних послуг чи в режимі віддалених робочих місць - старостатах. Не менш важливими функціями територіальної громади є реалізація повноважень у сфері захисту прав дітей та організація надання соціальних послуг жителям громади. Ці питання потребують особливої уваги в період укрупнення районів, ліквідації окремих районних державних адміністрацій, змін до бюджетного законодавства.

В сучасних умовах в різних країнах участь бізнесу у вирішенні соціальних проблем держави або жорстко регулюється в рамках чинного законодавства, або здійснюється самостійно під впливом соціальних принципів для спеціально встановлених стимулів і пільг. Очікування суспільства щодо соціальної ролі бізнесу за останні роки зазнали великих змін. Як відомо, сучасний розвиток суспільства зумовлює необхідність перегляду системи відносин держава-бізнес-суспільство. Підсилюючу роль бізнесу обумовлює складність, масштабність проблем глобального суспільства. Адже дуже гостро на початку нового тисячоліття постали питання які уряд поодиночі вирішувати не може: боротьба з безробіттям та корупцією, охорона здоров'я населення та охороною навколишнього середовища та ін. Для вирішення глобальних соціальних, економічних, екологічних проблем державі потрібна підтримка і вона починає тісно співпрацювати з бізнесом.

Підсилюючу роль бізнесу обумовлює складність, масштабність проблем глобального суспільства. Адже дуже гостро на початку нового тисячоліття постали питання які уряд поодиночі вирішувати не може: боротьба з безробіттям та корупцією, охорона здоров'я населення та охороною навколишнього середовища та ін. Для вирішення глобальних соціальних,

економічних, екологічних проблем державі потрібна підтримка і вона починає тісно співпрацювати з бізнесом.

Громадянське суспільство, виступаючи в якості противаги по відношенню до публічної влади, дозволяє підтримувати соціальну систему у стані динамічної рівноваги через баланс інтересів держави, влади, бізнесу, громадян і особистості. У зв'язку з цим посилюється потреба формування широкого громадського консенсусу – демократичного порядку через систему суспільних інститутів, здатних реально регулювати суспільні відносини заради розвитку країни, суспільства, особистості, заради процвітання нації. Задоволення цієї потреби неможливе без міцної підтримки активних і відповідальних сил громадянського суспільства. Такі сили презентовані:

1) незалежними від держави громадськими організаціями, так званого «третього сектора»;

2) соціальними структурами, які координують свої дії через низку добровільних асоціацій, здатних впливати на державну політику (це різноманітні соціальні спільності – класові, професійні, етнічні та демографічні відносини між ними);

3) системою специфічних суспільних інститутів і їх взаємодією [98, с. 215-216].

Соціальна відповідальність має складну та багаторівневу структуру. Вчені розглядають соціальну відповідальність на трьох рівнях:

- особистісному - соціальна відповідальність людини, громадянина;
- мікроекономічному - корпоративна соціальна відповідальність, або соціальна відповідальність бізнесу;
- макроекономічному - соціальна відповідальність держави.

На кожному рівні соціальна відповідальність включає об'єкти, суб'єкти та інститути соціальної відповідальності, які можуть одночасно або поперемінно виступати в різних зазначених якостях будучи взаємозалежними. При цьому кожен суб'єкт соціальної дії, усвідомлюючи її можливі наслідки, автоматично є суб'єктом соціальної відповідальності.

Базується соціальна відповідальність на динамічній і складній системі цінностей, притаманних громадянам, соціальним групам, суспільству. В цілому, має багатофункціональний та системоутворюючий зміст. Сприяє реалізації всіх принципів сучасного публічного управління забезпечуючи позитивний імідж державних установ та їх посадових осіб; стає обов'язковим засобом соціальної відповідальності на інших рівнях (зокрема, підприємств і громадян) та запорукою соціального прогресу.

Соціальна відповідальність влади виявляється в ефективному публічному управлінні країною, що забезпечує розвиток суспільства (соціально-економічний, інноваційний, культурний, духовний). Це – реалізація проголошених програм, цілей, зобов'язань, стабільне поліпшення умов життя в країні, досягнення прогресивних соціальних стандартів. Вона передбачає звітування посадових осіб та державних установ перед громадськістю за виконання покладених на них повноважень і обов'язків, зобов'язує їх бути відкритими, давати відповіді на болючі питання суспільного життя тощо.

Соціальна відповідальність громадянина виражається в активній життєвій позиції; максимальному розкритті свого творчого потенціалу; дотриманні норм соціальної етики; свідоме перерахування громадянином частини доходів (у вигляді податків) на суспільні потреби.

Соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальність компанії за соціальну (суспільну) корисність своєї діяльності перед населенням та організаціями, з якими вона взаємодіє в процесі функціонування та суспільства загалом. Рідкісним, але, на наш погляд, найбільш точним і важливим розумінням соціальної відповідальності бізнесу є її трактування як відповідальності підприємця за комплексну соціальну (суспільну) корисність свого бізнесу [5, с.42].

Принципова важливість формування та реалізації соціальної відповідальності всіх суб'єктів держави зумовлена тим, що вона:

- створює сприятливий клімат для соціального розвитку та соціально-економічного зростання, підприємницької діяльності;
- підвищує ефективність суспільства, сприяючи координації дій;
- зменшує соціальні, економічні, інвестиційні ризики;
- створює умови для сталого соціального розвитку та передумови для успішного попередження економічних криз;
- сприяє розвитку людини в усіх напрямках та ін.

Загалом соціальна відповідальність бізнесу – це вплив діяльності компанії на суспільство, відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, кого ці рішення прямо чи опосередковано стосуються. На сучасному етапі такими пріоритетами виступають економічний розвиток та соціальна спрямованість політики, то саме в цих напрямках і реалізується концепція соціального партнерства.

Ефективне партнерство виступає запорукою виходу з кризового стану, незалежно від того, чи стосується це кризи розвитку, чи кризи процедурної. Партнерська співпраця — умова стабілізації і подальшого розвитку, бо її активними учасниками виступають всі без виключення суб'єкти: від пересічного громадянина до держави з її владними органами і структурами.

Соціальне партнерство передбачає прямі та безпосередні контакти учасників, не опосередковані діяльністю владних вертикалей та виборчим процесом. Базується на добровільних відносинах мінімізує бюрократичні механізми, демонструючи високий рівень соціальної відповідальності суб'єктів-учасників. Останнє не тільки скорочує час вирішення конкретних питань, а й значно підвищує оперативність і якість виконання. Домінуючим у функціонуванні системи соціального партнерства є не адміністративний примус (наказ чи розпорядження, безумовні для виконання), а врівноважена згода всіх учасників акту, заснована на довірі між ними.

Саме останнє, тобто взаємодовіра, будується, передусім, на високому рівні соціальної відповідальності за взяті на себе зобов'язання, за дотримання

прав, передбачених угодами тощо. Таким чином і формується система соціального партнерства, всі структурні елементи якої тісно взаємопов'язані.

Участь бізнесу у вирішенні соціальних проблем як принцип корпоративного управління стала предметом досліджень, наукових дискусій українських і зарубіжних вчених, представників бізнес-еліти і громадських діячів.

Так, Мельник С. у своєму дослідженні [59, с.32] зазначає, що соціальна відповідальність бізнесу – це сфера діяльності компанії (корпорації), підприємства, установи, організації, що діє на трансформаційній основі (роботодавці, органи виконавчої влади, профспілки), вирішуючи суспільно важливі проблеми на муніципальному, регіональному, національному, іноді й глобальному рівнях. Іншими словами, це чесна підприємницька практика, розвиток персоналу компанії, охорона здоров'я співробітників і безпечні умови праці, охорона навколишнього середовища, використання ресурсозберігаючих технологій, а також розвиток суспільства на макрорівні, що має на меті досягнення найвищих результатів і високого рівня конкурентоспроможності, а також забезпечення соціального добробуту та соціального розвитку в цілому. Загалом соціальна відповідальність бізнесу – це вплив діяльності компанії на суспільство, відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, кого ці рішення прямо чи опосередковано стосуються.

Необхідно зазначити, що визначення соціальної відповідальності найчастіше ґрунтується на розширювальному тлумаченні категорії «соціальне», ототожненні її із суспільною. У цьому аспекті соціальність особистості, будь-якої соціальної групи, спільноти розглядається як її багатогранний зв'язок із суспільством. Проте поняття «соціальне» слід розглядати у значно вужчому соціологічному аспекті, який характеризує відносини між соціальними суб'єктами, що відрізняються статусними позиціями маючи різний доступ до соціальних ресурсів, беруть різну участь в управлінні, внаслідок які вони відрізняються за джерелами та розмірами

доходів, за структурою особистого споживання, за рівнем і якістю життя населення.

Відповідно до різних критеріїв можна визначити кілька видів відповідальності. Так, *за змістом* – економічну, політичну, правову, моральну, соціальну тощо. *За суб'єктами* – індивідуальну, групову, колективну тощо [6].

Проаналізувавши складові поняття «соціальна відповідальність», доцільно зазначити, що його не можна зводити лише до одного з елементів свідомості чи індивідуальної діяльності. Це системна, соціальна якість особистості, яка визначає особливості свідомості та діяльності. Соціальна відповідальність ґрунтується не лише на розумінні та прийнятті соціально значущих інтересів громадян, а й на здатності своєю діяльністю не завдавати шкоди суспільству. Поряд з цим постає актуальне завдання: забезпечення формування соціальної відповідальності як особистісної якості соціального суб'єкта. Системний підхід дає змогу розглядати соціальну відповідальність як внутрішнє багатоаспектне явище, як єдність суб'єктивного та об'єктивного, систему орієнтацій цінностей, які реалізується на кількох рівнях управління (мікро-, галузевому, регіональному та державному).

Розглядаючи теоретичні положення соціальної відповідальності підприємств, варто зосередити увагу на розвитку соціальної відповідальності на мікрорівні, оскільки інші вищезазначені рівні виявлення соціальної відповідальності потребують детальних та глибоких досліджень. В умовах ринкової економіки цілком правильно говорити про те, що бідне, малорозвинене суспільство чи громада не можуть мати потужну економічну складову, успішний бізнес. Тому сучасні бізнес-організації розглядають соціальну відповідальність як одну з найважливіших складових стратегічного розвитку суспільства. Сьогодні, бізнес-еліти сприймають соціальну відповідальність основну діяльність, спрямовану на впровадження власних соціальних ініціатив, а не лише як заходи із надання пожертв чи гуманітарної допомоги.

Так, *базовий рівень СВ* передбачає здійснення таких обов'язків: своєчасна виплата податків, заробітної плати, розширення штату. *На другому рівні* – «Корпоративна відповідальність» – менеджмент підприємства забезпечує працівників адекватними умовами не тільки роботи, а й життя: профілактичне лікування; підвищення рівня кваліфікації персоналу; будівництво житла та розвиток соціальної сфери. *Третій рівень відповідальності (вищий)* передбачає благодійну діяльність, а також управління відповідно до стандартів у сфері екології, запровадження міжнародних стандартів і системи екологічного менеджменту.

До внутрішньої СВ бізнесу можна віднести:

- безпеку праці; стабільність та підтримка гідного рівня заробітної плати; додаткове медичне і соціальне страхування працівників; розвиток творчого потенціалу та підвищення кваліфікації працівників; надання допомоги в кризових ситуаціях. Тобто внутрішня форма передбачає всі соціально відповідальні дії керівництва відносно своїх підлеглих.

Зовнішня форма реалізації СВ бізнесу вимагає від керівництва таких дій:

- спонсорство і корпоративна благодійність, охорона навколишнього середовища, взаємодія з місцевою громадою і владою, готовність допомагати в кризових ситуаціях, відповідальність перед споживачами товарів і послуг (виготовлення якісних товарів та надання якісних послуг) [21].

В умовах глобальних загроз, викликів та інтеграції жодна країна, яка прагне належати до категорії розвинутих, не може оминати вирішення проблеми посилення соціальної відповідальності бізнесу. Водночас її розв'язання має базуватися на впровадженні певних стандартів соціальної відповідальності бізнесу. Це необхідно для реалізації можливості порівняння результатів, що досягнуто різними країнами та суб'єктами господарювання, а також ефекту від їхніх зусиль. В основу розроблення стандартів має бути покладена діяльність із формування принципів, правил і механізмів забезпечення суспільної довіри, партнерства та соціального розвитку.

Успішне втілення підходу до впровадження соціальної відповідальності бізнесу можливе лише за умови наявності перспективного планування та стратегічного управління як у системі публічного управління, так і в діяльності суб'єктів господарювання. Суб'єкти бізнесу, які дотримуються соціальних стандартів і беруть активну участь у забезпеченні життєдіяльності суспільства та вирішенні його проблем, мають бути впевнені в отриманні певних преференцій на довгостроковій основі на рівні регіону, центральному чи місцевому рівні.

Які ж саме преференції можуть отримати представники бізнесу? Це, насамперед:

- першочергове отримання цільових кредитів;
- доступ до інвестицій;
- вибір зручних для ведення бізнесу територій;
- можливість відбору кваліфікованих кадрів;
- пільгові умови рекламування продукції;
- пільгове оподаткування;
- полегшення доступу до ринків збуту та стимулювання місцевою владою закупівлі товарів, вироблених соціально відповідальним підприємцем тощо.

Якщо для бізнесу будуть створені такі умови, то можна сподіватися, що відносини між суспільством і бізнесом матимуть довгостроковий та плідний характер. Для оцінки ефективності реалізації політики СВ бізнесу розроблено систему показників, за якими здійснюється моніторинг і контроль соціальної діяльності компанії. Їх можна розподілити на три групи.

Перша група – це показники соціальної відповідальності перед працівниками: умови праці порівняно із середньогалузевими, оплата праці, виплати премії, плинність кадрів, проведені тренінги та результати навчання, структура робочої сили в гендерному та віковому розрізі, відпрацьовані

понаднормові години, кількість робітників-інвалідів та кількість інцидентів на робочому місці, оцінка працівниками своєї компанії.

Друга група показників охорони довкілля - вплив та витрати на навколишнє середовище; використання вторинної сировини та утилізація відходів; споживання енергії та енергоефективність; кількість штрафів за недотримання екологічних норм.

До *третьої групи* належать індикатори поведінки компанії на ринку: скарги клієнтів, скарги на недобросовісну рекламу, штрафи антимонопольного комітету, надання споживачам кращого обслуговування тощо.

В Європейському Союзі значну увагу приділяють питанням втілення принципів СВ в діяльність компаній та організацій, її відображення в звітності. Так, прийнятий регуляторний акт Європарламенту та комісії № 1221/2009 з питань добровільної участі організацій у звітності щодо екоменеджменту та аудиту (EMAS). У 2004 році було прийнято європейські директиви 2004/17 і 2004/18, які заохочують споживачів до придбання товарів саме у соціально спрямованих структур бізнесу. Зокрема, багато товарів мають спеціальні знаки та позначки, які вказують на соціально відповідального виробника.

Соціально орієнтоване ведення бізнесу в європейських країнах спирається на низку документів, а в деяких державах – на відпрацьовані інституційні механізми регулювання відносин держави та бізнесу. Окремі країни перетворили корпоративну соціальну відповідальність і звітність в ефективний інструмент державної політики. Законодавство, що регулює питання оприлюднення великими компаніями своїх соціальних звітів, існує в Данії, Швеції, Норвегії, Голландії, Франції, Великій Британії, Канаді та ін. Більше 3000 великих європейських корпорацій щорічно публікують соціальні звіти про те, що вони зробили протягом року на користь стейкхолдерів.

Стан розвитку СВБ в Україні на рівні окремої компанії чи країни загалом проходить кілька етапів розвитку:

1. Відповідність чинному законодавству – компанії підтримують правові норми, визначені законодавством країни, в яких вони працюють. На цьому

етапі перебуває велика кількість українських компаній, жорсткість вимог законодавства часто зумовлює небажання компаній продумувати власну соціальну відповідальність.

2. Проведення благодійної діяльності - компанії надають спонсорські внески на соціальні проекти (освітні, спортивні, культурні та ін.) на добровільних засадах. Із зростанням благодійної діяльності компанії визначають стратегію такої діяльності (стратегічна філантропія). В Україні сформувалася критична маса компаній, які займаються стратегічною філантропією та підтримують довгострокові соціальні ініціативи

3. Використання зв'язків з громадськістю (PR) – для підвищення власної репутації та створення маркетингових переваг компанії здійснюють проекти, спрямовані на зв'язки з громадськістю, часто засновані на соціальних проектах і точкових ініціативах. Така діяльність спонукає компанії володіти інформацією про стан розвитку інших груп впливу (особливо зовнішніх), брати участь у публічних дебатах на соціальні та екологічні теми. Більшість великих українських компаній мають у своїй структурі відділи зв'язків з громадськістю та активно використовують їх для просування власних соціальних проектів [14].

4. Підвищення ефективності бізнес-процесів - компанії реалізують проекти, які призводять до підвищення прибутковості діяльності та вирішення соціальних та екологічних проблем. Часто такі проекти пов'язані із заощадженням ресурсів (енергоносіїв, підвищення продуктивності праці, скорочення використання земельних ресурсів тощо), необхідністю залучення капіталу (вдосконалення корпоративного управління) та ініціюються вищим керівництвом компанії. Останніми роками великий український бізнес активно впроваджує подібні точкові покращення, без посилення на СББ.

5. Стратегічний підхід до СББ – компанії визначають стратегію власної соціальної відповідальності, що охоплює основні бізнес-процеси компанії (стратегічне управління, виробництво, продажі та маркетинг), визначає

середньо-та довгострокові цілі, формуючи систему моніторингу прогресу та передбачає інструментарій досягнення цілей і звітність цього прогресу.

Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні консолідувався навколо міжнародних організацій та проєктів, зокрема Місії ООН в Україні, яка у 2006 році започаткувала та підтримала діяльність української мережі Глобального договору ООН, до якої входять понад 140 організацій. На рішення українських бізнес-еліт рухатися в напрямі соціальної відповідальності в період становлення вплинули фактори:

- негативний імідж, що виникає в результаті первісного накопичення капіталу;
- приватизація окремих об'єктів, умови продажу яких були дискримінаційними (виписаними на окремих покупців);
- необхідність подолання негативного сприйняття громадянами ролі великого капіталу в суспільних процесах, необхідність легітимації великого капіталу серед громадян країни, захист приватизованих активів від реприватизації;
- трансформація соціальних інвестицій в політичний капітал, який може бути використаний у період виборів;
- розуміння факту, що успішність бізнесу залежить не тільки від фінансових показників і відносин з владою, а й від відносин компанії з суспільством.

Серед найгучніших проєктів – кошти Віктора Пінчука на боротьбу зі СНІДом; створювали центри догляду за новонародженими та підтримували талановитих студентів шляхом виплати їм стипендії; реалізувала програму вивчення Голокосту в Україні та організувала роботу центру сучасного мистецтва PinchukArtCentre. З початком повномасштабного російського вторгнення значна частка інвестицій компаній вкладається в розвиток соціальної інфраструктури (ремонт та оснащення дитячих садків, шкіл, закладів охорони здоров'я та культури тощо). Також було створено перша та найбільшу в Україні фандрайзингова платформа онлайн-благодійності -

dobro.ua [116]. Це ефективний та сучасний інструмент для залучення коштів на благодійні та соціальні проекти будь-якого спрямування, який забезпечується Міжнародним Благодійний Фонд «Українська Біржа Благодійності».

Так, наприклад, Смарт-Холдинг [118], підтримуючи благодійні та гуманітарні проекти, у 2008 році створив Міжнародний благодійний фонд на честь Покрови Пресвятої Богородиці для ефективної роботи у сфері благодійності. А вже з грудня 2016 року фонд надає адресну підтримку в рамках проекту «Допоможи серцю бути» спільно з Інститутом серця МОЗ України. Завдяки допомозі фонду закуповуються серцеві імпланти для дітей із вродженими вадами серця, а також медичне обладнання, необхідне для повноцінного функціонування Інституту.

В Україні сьогодні все чіткіше окреслюється тенденція активізації волонтерського руху і залучення до нього фахівців (на противагу аматорам). Це, своєю чергою, ймовірно сприятиме розвитку соціального підприємництва в частині трудового задіяння волонтерів. Охоплення волонтерською діяльністю (у т. ч. через соціальні підприємства) спеціалістів різних напрямів відкриває перспективи залучення нових ресурсів для потреб соціально-економічного розвитку. Масштаб і сила професійного волонтерства в Україні особливо проявилися в період після анексії Криму та початку драматичних подій на Донбасі у 2014 р. Недостатність (несвоєчасність) незграбність реагування держави на пов'язані з цим гуманітарні виклики призвели до сплеску активності зацікавлених і фахово підготовлених громадян. За свідченням експертів, на сьогодні волонтерський рух структурувався, набув масштабності та суспільного впливу.

Вітчизняні волонтери стали активніше проявляти себе у питаннях, які вимагають професійного підходу і ґрунтового практичного досвіду, а саме: утримання армії (постачання складних зразків військового спорядження та медикаментів); працевлаштування та налагодження побуту вимушених переселенців із зони конфлікту; організація медичної та психологічної

допомоги військовим і цивільному населенню; звільнення полонених, пошук зниклих безвісти; захист правопорядку; ініціювання змін до законодавства; створення й адміністрування інформаційних ресурсів (веб-сайтів) тощо [94, с.237, 313].

Існування та розвиток волонтерської діяльності з огляду на її соціальну значущість варте її розгляду з позицій науки публічного управління. З іншого боку, взаємодія волонтерського руху з державою значно розширює його можливості щодо реалізації своєї мети. Спричинений цими обставинами такий різновид взаємовідносин держави та суспільства зумовлює введення в науковий лексичний обіг спеціальної термінології, що визначає ключові поняття та категорії публічного управління у сфері волонтерської діяльності.

Відносини держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності розглядаються як форма ставлення сторін одна до одної, якою обумовлений характер їхнього взаємного поводження. З огляду на це можна визначити два способи організації взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності: взаємовідносини як різновид стосунків держави та суспільства, що передбачає спільну активність або взаємні впливи щодо провадження волонтерської діяльності; автономне співіснування - держави та волонтерського середовища, які характеризується самостійною та незалежною активністю щодо провадження волонтерської діяльності [99, с. 5]. На відміну від автономного співіснування взаємовідносини є реальною і повсюдною формою реалізації державно-волонтерських відносин, пізнання якої має більшу наукову і практичну цінність. Виходячи з цього, а також з огляду на конституційно визначений демократичний характер політичного режиму в Україні, вважаємо за доцільне зосередити увагу на такому типі діалогу влади та волонтерського середовища, який характеризується взаємністю дій.

Державно-волонтерські відносини можуть мати різні види, під якими ми розуміємо модель відносин, що характеризується унікальним набором певних особливостей і якостей, притаманних виключно цьому різновиду. Серед них можна виділити тривалість відносин, внесок сторін у їх розвиток, сферу

відповідальності, рівень ініціативи, ступінь відданості, характер діалогу, його ефективність тощо. Останнє, окрім цього, є й показником ефективності державно-волонтерських взаємовідносин. Іншими словами, тип стосунків - це спосіб спілкування між представниками влади та волонтерського середовища, завдяки якому досягаються (або через який не досягаються) певні результати.

За умов надзвичайного піднесення вітчизняного волонтерства та охоплення ним всіх сфер суспільного життя, німецький досвід наділення значної кількості державних органів повноваженнями щодо волонтерської діяльності може бути доречним з огляду на перспективи становлення волонтерської діяльності в системі взаємовідносин суспільства та держави в Україні. Перспективи взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності сьогодні перебувають у площині формування нової якості українського волонтерства через інтенсивне застосування ним інформаційних технологій для провадження соціально корисної діяльності. Це зумовлює інформатизацію та глобалізацію вітчизняного волонтерського руху, забезпечуючи його відповідність світовим тенденціям та актуальній фазі цивілізаційного поступу. Слід зазначити, що індивідуальні волонтерські ініціативи є дуже ефективними. Зокрема, створення Ради волонтерських організацій при Міністерстві оборони України; вхід до відділів і управлінь Міністерства оборони; представники волонтерських організацій зробили роботу Міністерства оборони України більш відкритою та ефективною, що значно покращило матеріальне забезпечення військ.

Аналіз питань інституалізації взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності свідчить про потребу вжиття заходів щодо підвищення їх ефективності, а також про необхідність застосування наукових підходів для обґрунтування та забезпечення оптимізації взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності.

Висновки до другого розділу

Підсумовуючи, зазначимо, що публічну соціальна політика – це багатогранне поняття, яке є надзвичайно складним явищем і ґрунтується на економічних засадах, з іншого боку – на державному регулюванні соціальних благ суспільства (наприклад, соціальна допомога та соціальний захист, соціальна справедливість і соціальна безпека). В Україні публічну соціальну політику можна розглядати як: соціально-економічне, політико-ідеологічне явище; елемент внутрішньої політики держави та системи публічного управління; вид управлінського рішення; соціальний розвиток і соціальний захист.

На нашу думку, основні пріоритети публічної соціальної політики зумовлені: по-перше, своєрідним показником розвитку суспільства, сприяючи зниженню соціального напруження і досягнення в суспільстві стабільності та рівноваги, зростання добробуту громадян; по-друге, виконуючи стимулюючу та регулятивну роль в динамічному розвитку суспільства, забезпечує гарантовані Конституцією України права і свободи громадян; по- третє, є невід’ємною частиною макроекономічного планування та регулювання, оскільки реалізація заходів публічної соціальної політики впливає на низку економічних параметрів. Суттєвою перешкодою для ефективної реалізації соціальної політики в нашій державі є недостатній рівень її фінансового забезпечення у поєднанні з нераціональним плануванням, розподілом та неефективним використанням наявних фінансових ресурсів.

В Україні загальну схему системи соціального захисту складають: загальнообов’язкове державне соціальне страхування, яке формується за рахунок внесків роботодавців і працюючих громадян до відповідних фондів соціального страхування; системи соціальної допомоги (пільги, субсидії, соціальні послуги) фінансуючись з державного бюджету та стосуються не тільки найменш забезпечених категорій громадян, але охоплюють населення загалом. Крім того, велике значення при створенні ефективної системи

соціального захисту має поділ населення на соціальні групи за важливістю отримання пільг і можливістю участі в суспільно корисній діяльності. Державна соціальна допомога надається органами соціального захисту населення, підпорядкованими Міністерству соціальної політики України.

Ступінь соціальної захищеності людини є яскравим показником розвитку якості життя та цивілізованості конкретного суспільства, рівня розвитку самої держави як гаранта задоволення потреб своїх громадян. Таким чином, соціальний захист населення має залишатися головним пріоритетом державної політики. Водночас, важливою передумовою успішної європейської інтеграції України є приведення її політики соціального захисту населення у відповідність до міжнародно-правових стандартів, у тому числі європейських. Важливо, щоб система соціального захисту відповідала не тільки за захист населення від соціальних ризиків, але і за забезпечення добробуту суспільства.

Надзвичайно важливим при реалізації публічної соціальної політики України є взаємодія із громадськістю та дотриманням принципів:

- максимального залучення на засадах рівності всіх зацікавлених сторін;
- загальної доступності усієї наявної інформації;
- прозорість процесу прийняття рішення;
- удосконалення та впровадження ефективної системи державної соціальної допомоги, що включає перегляд та упорядкування системи пільг і компенсацій, удосконалення функціонування системи контролю за ефективним і раціональним використанням бюджетних коштів, удосконалення механізму надання державної соціальної допомоги з урахуванням оптимального поєднання національних інтересів (в умовах обмежених ресурсів) та інтересів громадян;
- надання допомоги (правової, фінансової, матеріальної) найбільш вразливим верствам населення створюючи соціальні гарантії для економічно активних громадян;

- створення ефективного правового механізму та вдосконалення правоохоронної діяльності органів державної влади, що розпоряджаються бюджетними коштами;

- реалізація публічної соціальної політики щодо боротьби з маргінальними настроями серед суспільства підвищуючи рівень соціальної справедливості (допомога повинна надаватися тим, хто найбільше цього потребує).

Визначено, що надавачів соціальних послуг недержавного сектору можна залучати до роботи через соціальне замовлення та державно-приватне партнерство, соціальну відповідальність бізнесу, конкурс соціальних проєктів та соціальних програм. Загалом необхідно побудувати чітку систему інформаційного та соціального капіталу, яка допоможе мінімізувати розпорошеність заходів соціального характеру, які зовсім не стосуються сталого розвитку, і водночас, максимізувати соціальний ефект від реалізації спільних проєктів та програм.

Події кінця 2013 року (Революція Гідності, анексія Криму Росією та утворення самопроголошених «ЛНР» і «ДНР»), повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України в лютому 2022 року не просто об'єднало суспільство та дестабілізувало економіку держави, але призвело до суттєвої зміни напрямку соціальних проєктів значної частини бізнесу. Серед популярних орієнтирів потрібно виділити інвестиції в: обороноздатність країни; гуманітарну допомогу (внутрішньо переміщеним особам, пораненим, сім'ям загиблих); відновлення інфраструктури; освітні проекти для дітей; придбання необхідного військового спорядження, техніки та машин швидкої допомоги.

Отже, накопичені соціальні проблеми та негативні тенденції в соціально-економічній сфері формують загрози національній безпеці держави та подальшому суспільному розвитку. Врахування сучасного стану розвитку країни потребує оцінки її соціальної безпеки з метою визначення заходів щодо їх запобігання та усунення. Оскільки соціальна безпека країни тісно пов'язана

з національною безпекою, тому необхідно розробити та впровадити систему соціального моніторингу для її забезпечення. Для цього необхідно проводити соціологічні опитування населення, а проаналізовані результати передавати до органів влади.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1 Світовий досвід публічної соціальної політики та можливість його використання в Україні

Кожна країна з урахуванням своїх специфічних особливостей формує власну модель публічної соціальної політики. Перш ніж говорити про моделі реалізації публічної соціальної політики у країнах із розвиненою системою ринкових відносин, слід зупинитися на загальних умовах, у відповідності з якими відбувається даний процес.

Величезний вплив на систему публічної соціальної політики мають основні норми та цінності того суспільства, в якому ця система функціонує. Публічна соціальна політика віддзеркалює глибоко зафіксовані соціальні очікування населення загалом. Ці, свого роду сформовані поза формальною структурою соціальної політики очікування, досить часто визначають її загальний характер і потенціал.

Сучасна конфігурація об'єднаної Європи є результатом тривалого поетапного розвитку. Інтеграція в публічній соціальній сфері стала свого роду надбудовою, додатком (доповненням) їй, відповідно, навантаженням на економічний фундамент, підлаштовуючись під його можливості та водночас поступово його видозмінюючи.

Накопичений європейськими країнами досвід соціального будівництва, з урахуванням особливостей соціально-економічної ситуації в нашій країні, може бути успішно використаний для удосконалення деяких напрямів національної публічної соціальної політики.

Рух до єдиного соціального простору, на сьогоднішній день, це найвищий рівень у розвитку європейський країн, і, мабуть, найскладніше завдання на шляху до європейської інтеграції. Такі об'єктивні перешкоди, як

досить суттєвий розрив щодо рівня економічного розвитку, історико-культурні відмінності, етнічні особливості та національні традиції ускладнюють зближення саме в соціальній сфері, уповільнюючи тим самим інтеграційні процеси.

Під моделлю соціального захисту пропонують розуміти сформовані принципи організації й функціонування програм щодо соціального забезпечення [17, с.38]. У документах Європейської комісії виокремлюють наступні моделі:

- континентальну модель (модель Бісмарка), що впроваджує жорсткий зв'язок між рівнями соціального захисту й тривалістю професійної діяльності. Основою цієї моделі є механізм (інструментарій) соціального страхування (соціальні видатки фінансуються в переважній мірі за рахунок внесків страхових роботодавців, а також застрахованих працівників). Отже, означена модель передбачає впровадження правила еквівалентності, тобто коли величина страхових виплат установлюється в першу чергу величиною страхових внесків. Для громадян й сімей, що мають слабкі можливості активної трудової діяльності зберігається національна солідарність;

- англосаксонська модель (модель Беверіджа) полягає в тому, що будь-яка особа/громадянин, в незалежності від приналежності до активного населення, має право щодо мінімального захисту в разі хвороби, старості або іншої причини стосовно скорочення доходів. Переважаючим є принцип національної солідарності, який вибудовується на концепції розподільної справедливості. В переважній більшості над системою «національної солідарності» вибудовуються так звані додаткові «поверхи» колективного професійного чи ж міжпрофесійного або індивідуального спрямування, що надає нові можливі підстави щодо варіювання моделей;

- скандинавська (північна) модель передбачає необхідною попередньою умовою щодо функціонування високоорганізоване суспільство, що побудоване на засадах відданості принципам інституційного добробуту суспільства [107, с.621];

- південноєвропейська (південна) модель. Доречність виділення цієї моделі доводить М.Феррера. В цих державах системи соціального захисту були утворені чи удосконалені тільки лише на протязі останніх десятиліть. Означену модель можна витлумачити як таку, яка розвивається, тобто перехідну. Західні науковці підкреслюють її «рудиментарність», асиметричність структури стосовно соціальних видатків. За звичай, рівень соціальної захищеності є відносно низьким, а завдання щодо соціального захисту досить часто розглядається як сама справа родичів та сім'ї [117].

Слід зазначити, що всі країни ЄС ратифікували Конвенцію МОП № 102 (1952 р.) «Про мінімальні норми соціального забезпечення» та Конвенцію МОП №131 (1970 р.) «Про встановлення мінімальної заробітної плати». Крім таких найважливіших соціальних гарантій як підтримання зайнятості, рівень оплати й умов праці, а також охорона здоров'я та освіта, європейські соціальні стандарти охоплюють й інші галузі соціально-побутової інфраструктури: житлово-комунальне господарство, транспорт та зв'язок. Самостійним блоком виступають стандарти у сфері соціального захисту населення та охорони материнства і дитинства. Стандартизація поширюється на такі сфери життєдіяльності, що належать до способу життя: правопорядок та особиста безпека громадян, культура, фізкультура та спорт.

Як уже зазначалося, нашою державною теж було ратифіковано Конвенцію про мінімальні норми соціального забезпечення від 16 березня 2016 року [51] та Конвенцію Міжнародної організації праці №131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються від 19 жовтня 2005 року [50].

Слід зазначити, що ще 1992 році Маастрихтський договір надав повноваження Раді Європи встановлювати мінімальні соціальні стандарти та технічні норми умов праці. Ці положення були закріплені на Амстердамському саміті 1997 року, коли соціальна політика стала визнаватись одним із пріоритетних напрямів діяльності Європейського Союзу. Поряд з цим, країни-учасниці мають право встановлювати вищі соціальні стандарти

шляхом своїх економічних можливостей. У випадку відступу від загальноприйнятих європейських норм щодо погіршення добробуту для громадян, у такому разі Європейська Комісія закликає окремі країни до приведення національного законодавства у відповідність з єдиними вимогами.

Країни Європейського Союзу дотримуються настанови, що будь-який мешканець об'єднаної Європи повинен мати дохід, що дозволяє йому вести гідний спосіб життя, для чого в бюджеті кожної країни передбачаються витрати на соціальні гарантії. Вони уособлюють найрізноманітніші форми, умови надання, розміри, ступінь охоплення громадян, що цього потребують. Так, відповідна частина гарантій існує у всіх країнах ЄС, а деякі – лише в окремих, але в загальному вигляді вони охоплюють:

- сімейну та дитячу допомогу;
- допомогу по безробіттю (у деяких країнах, як наприклад, у Франції, вони поширюються і на біженців);
- допомогу у випадку хвороби, отриманої травми на виробництві та професійних захворювань;
- харчування;
- допомога щодо оплати житла;
- допомога в оплаті комунальних послуг;
- допомога в придбанні одягу та засобів гігієни.

Різноманітність та деталізація окремих елементів соціального захисту, і адресна підтримка верств населення, що найбільше цього потребують, тим не менш, не скасовує та не замінює основних напрямів публічної соціальної політики в країнах ЄС щодо інтересів населення в цілому. Сюди відносяться зайнятість, пенсійне забезпечення, охорона здоров'я та освіта. Ці напрями є пріоритетними і для національної публічної соціальної політики.

Відповідно, зайнятість, і як джерело засобів існування для переважної більшості населення, і як основа економічної стабільності, посідає в цьому списку центральне місце. Пріоритети та цілі європейської політики в галузі зайнятості лежать у руслі загального напрямку економічної політики ЄС,

спрямованої на забезпечення сталого зростання економіки та всебічного розвитку та збільшення людського потенціалу.

Теоретично, вільне територіальне переміщення людей розглядається політичними інститутами ЄС та й іншими міжнародними органами, як позитивне явище, що сприяє встановленню міжнаціональних, міжрелігійних та соціокультурних контактів, розвитку особистості та підвищення якості, ефективності та конкурентоспроможності робочої сили. Однак у зв'язку з глибокими відмінностями щодо рівня життя населення та станом ринку праці, міграційні потоки мають цілком очікуваний напрямок: з бідних країн – у багаті, із країн із високим рівнем безробіття – до країн, які забезпечують зайнятість. Результатом такого перебігу стає зниження середніх показників якості життя, поряд із зростанням безробіття у приймаючих країнах, оскільки не всім мігрантам вдається знайти робоче місце, причому вони погоджуються на нижчу оплату праці в порівнянні з місцевими жителями, а також претендують на соціальні послуги, створюючи додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру.

У країнах накопичено багатий досвід регулювання трудової міграції. Вільне переміщення робочої сили в межах ЄС поєднується із жорстким захистом від зовнішнього проникнення. Міграційна політика ЄС спрямований на залучення висококваліфікованих фахівців у галузі інформаційних та нанотехнологій, інженерно-технічної еліти, видатних діячів науки та культури.

Істотний вплив на тривалість життя має не тільки загальний рівень соціально-економічного розвитку, а й пріоритети публічної соціальної політики, що безпосередньо відображаються у витратах на охорону здоров'я. Одночасно з державними, у країнах ЄС зростали і приватні витрати на охорону здоров'я, але при цьому у відносно більш багатших країнах частка державних витрат у загальних витратах охорони здоров'я була вищою, ніж у бідних. У цьому проявляється турбота про здоров'я нації, яке, в свою чергу, забезпечує стійкий економічний розвиток країни. У зв'язку з цим у будь-якій країні

особливе значення мають питання фінансування систем охорони здоров'я: розширення фінансової бази, залучення нових джерел, скорочення витрат.

Сучасні пенсійні системи більшості європейських країн використовують трирівневі моделі: базовий розмір пенсії формується за солідарно-розподільчою схемою; його доповнюють обов'язкова та добровільна накопичувальні частини, які поєднуються у різних комбінаціях. У такому напрямку пенсійної системи об'єднуються патерналістська роль держави щодо непрацездатного населення та індивідуальна економічна активність громадян, їхня соціальна відповідальність перед власним майбутнім в умовах свободи вибору.

Держави Європейського Союзу, намагаючись модернізувати публічну соціальну політику у відповідності до вимог сьогодення, окреслюють головними напрямками змін три детермінанти: 1) знання та інновації; 2) раціональне використання ресурсів й екологічну безпеку; 3) зайнятість населення та громадянську згоду. За таких умов не встановлюються ніякі засади стосовно методів та способів забезпечення ефективної дії визначених факторів. Тобто, в ЄС визначають тільки концептуальні засадничі основи публічної соціальної політики нового покоління, але ніяким чином не змушують держав-членів щодо впровадження/застосування тієї або ж іншої її моделі [111, с.19].

Отже, країнам-членам ЄС гарантується вільний вибір щодо методів, підходів, напрямів та способів формування та впровадження публічної соціальної політики у межах загальної концепції та за умов додержання зафіксованих принципів.

Будь-які моделі соціальної політики не будуть дієвими без фінансового забезпечення. Фінансування соціальних програм, всієї соціальної політики залежить від частки витрат у внутрішньому валовому продукті.

Структура витрат на соціальні програми у країнах ЄС виглядала наступним чином:

- майже у всіх країнах-членах ЄС найбільше коштів витрачається на пенсійне забезпечення – у середньому 42,4% усіх соціальних витрат ЄС; частка цих витрат у країнах ЄС склала близько 12,1% ВВП та варіювалася від 5% ВВП в Ірландії до 15,4% у Італії;

- друга за величиною стаття витрат – це охорона здоров'я. Зокрема, це 26,2% всіх соціальних витрат ЄС та відповідно 7,5% ВВП; в окремих країнах частка витрат на охорону здоров'я коливалася від 5% ВВП в Італії й до 8,7% ВВП в Німеччині;

- середніми можна назвати витрати на такі сфери: соціальне забезпечення безробітних (8,1% загальних соціальних видатків ЄС; 2,3% ВВП ЄС), соціальне забезпечення з непрацездатності та інвалідності (відповідно 8 та 2,3%) та допомога сім'ям та дітям (7,3 та 2,1%) частка витрат на допомогу безробітним в окремих країнах коливалася від 0,5% ВВП в Італії до 4,9% у Данії, на допомогу непрацездатним та інвалідам від 0,9% у Нідерландах до 4,7% у Фінляндії, на допомогу сім'ям та дітям – від 0,4% в Іспанії до 4,2% у Фінляндії;

- порівняно невеликі виплати для покриття витрат на плату за житло у (1,9% загальних витрат на соціальні потреби та 0,6% ВВП ЄС).

Для фінансування системи публічної соціальної політики в усіх країнах-членах ЄС залучаються внески, що вносяться як роботодавці, так і самі працівники, й навіть податкові кошти. В деяких країнах – Бельгія, Франція та Люксембург – додатково стягуються соціальні податки, розмір яких поки що є відносно незначним. Загалом витрати на соціальне забезпечення в ЄС фінансується на 40% за рахунок внесків роботодавців та на 24% з внесків працюючих, у той час як частка загальних податків у фінансуванні соціальної сфери становила в середньому 30%, а соціальних податків – 2%.

В принципі така структура фінансування соціальної сфери є характерною для всіх країн-членів ЄС, хоча в кожній із них є свої притаманні лише їй специфічні особливості.

Для всіх країн-членів ЄС спільним є те, що у фінансуванні сфери соціального забезпечення (публічної соціальної політики) бере участь як держава, так і підприємства та приватні організації. Майже всюди держава (уряд та місцеві (регіональні) органи влади) фінансують соціальні програми; джерелами фінансування є податкові надходження та внески.

В практиці західних суспільств, що показують досить високий рівень ефективності публічної соціальної політики, прийнято, поруч із іншими, виокремлювати три моделі реалізації – ліберальну, консервативну та соціал-демократичну, що вважаються вітчизняними науковцями одними із найважливіших західних моделей [60, с.221] та які, відповідно, потребують особливої уваги.

Узагальнений міжнародний досвід дає можливість констатувати, що в сучасному світі публічна соціальна політика представлена трьома ключовими моделями, що має характерні відмінності між собою щодо обсягів державних витрат на потреби соціального характеру, ступенем надання усім громадянам/населенню певного рівня соціального забезпечення й послуг. Деталізована характеристика кожної з моделей розміщена на рисунку 3.1.

З аналізу зазначених моделей можна підкреслити наступне:

ліберальна держава, що обмежує надання допомоги й послуг як права й, відповідно, має тенденцію (напрямок) до надання благ на селективних засадах;

корпоративна держава, що гарантує обов'язковий набір допомоги, послуг, можливість та засоби стосовно надання яких характеризує рівень життя та статусну приналежність. Зазначене призводить до того, що сам ефект перерозподілу є доволі незначним;

соціально-демократична держава, для якої вважається характерним загальне соціальне забезпечення/гарантування й надання соціальних послуг, як результат вважається досягнення високого рівня соціального перерозподілу [71, с.136].

Зважаючи на відмінності цих моделей, їх об'єднуючим фактором є спільні демократичні принципи:

- а) розподільчої справедливості;
- б) доступності стосовно можливості отримання населенням (громадянами) матеріальних благ;
- в) максимального поєднання громадянського суспільства та зусиль публічної влади із ціллю забезпечення й гарантування соціальної стабільності;
- г) орієнтації на всебічне забезпечення (гарантування) прагнень, потреб суспільства в цілому та кожного громадянина зокрема [18, с.82].

Ми погоджуємося із думкою О.І.Грициняк про те, що третя модель – соціал-демократича (або скандинавська) найбільшою мірою відповідає соціальному духу нашого українського суспільства, адже в її основі лежить концентрація громадських фондів підтримки профспілкових, а також інших громадських організацій та має своє поширення на усіх громадян (людей) в незалежності від їхнього трудового вкладу. Ця модель має фундаментальний розвиток концепції держави загального добробуту, що прогнозує рівність найвищих стандартів (норм), а не рівність щодо мінімальних потреб [19, с.97].

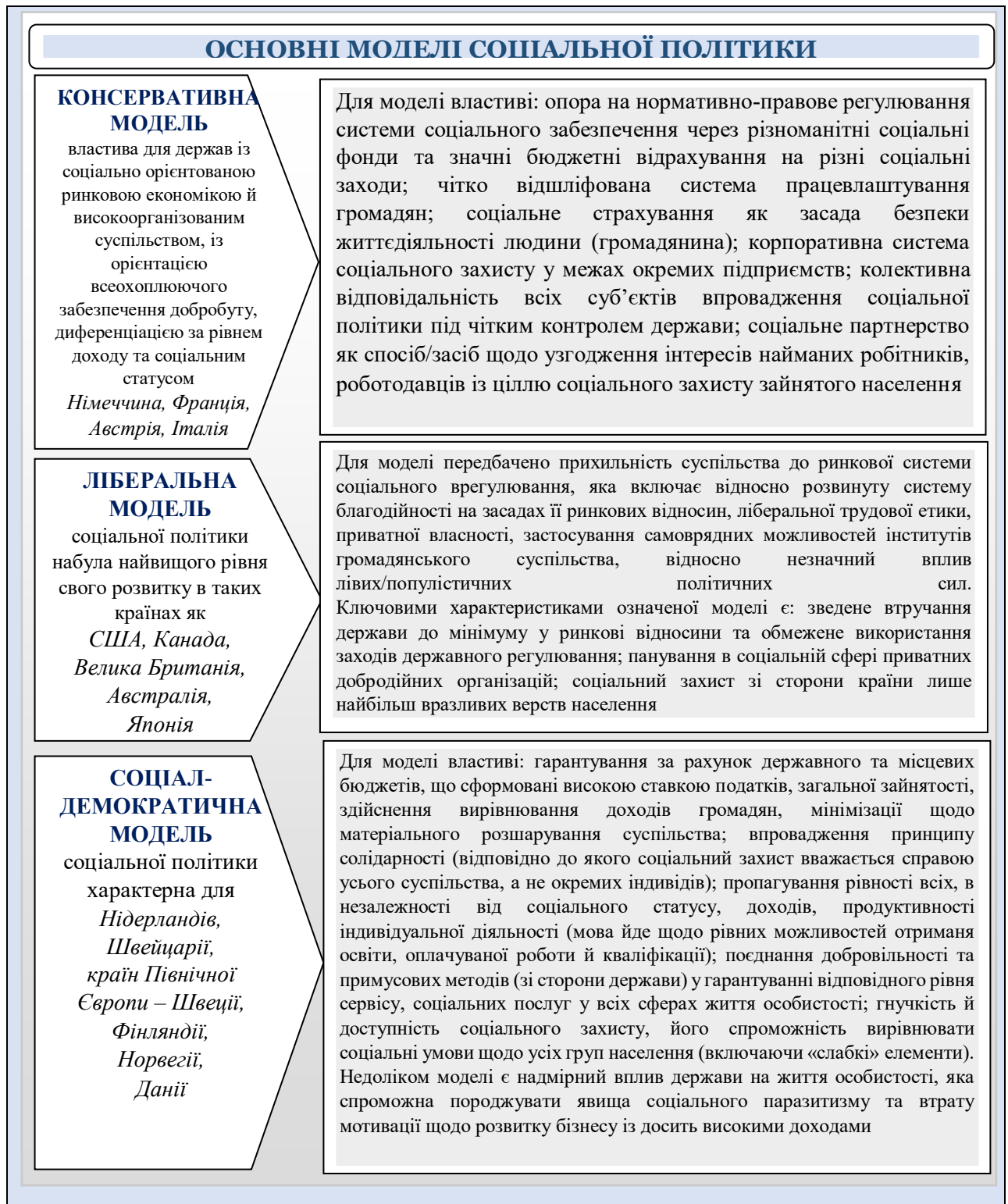

Рис.3.1. Основні моделі соціальної політики [складено автором за: 18, с.82-83]

Аналіз закордонного досвіду соціалізації національних економік вказує про відповідну наявність загальнометодологічних підходів розвинених країн щодо врахування соціальних детермінант та впливу на них у межах прийнятої

моделі макроекономічного регулювання. Як зазначає Л.В.Плотка, до таких головних положень потрібно віднести наступні:

⇒встановлення активної ролі вищих державних структур влади щодо встановлення поточних й перспективних цілей публічної соціальної та економічної політики, які є провідниками для виконавчої влади;

⇒окреслення прийнятного планового чи прогнозного періоду стосовно детальних умов між темпами (швидкістю) економічного зростання й відповідною динамікою соціальних макропоказників;

⇒застосування у системі макроекономічного регламентування спеціальних механізмів, як соціального, так й економічного спрямування антициклічного впливу щодо функціонування соціально-економічної системи;

⇒цілісний підхід до макрорегулювання соціальної сфери, який включає не лише соціально-виробничу складову (безробіття, зайнятість, професійне навчання та інше), однак й більш широкий спектр детермінант забезпечення й гарантування здоров'я, розвитку особистості (серед яких стан навколишнього природнього середовища, якість харчових продуктів, дошкільної й шкільної освіти та інше);

⇒розвиток збалансованих й стійких механізмів впровадження прийнятих на макрорівні соціальних та економічних показників, що передвіщають встановлення відносин (довготривалих) стосовно співробітництва між публічною владою і бізнесом, виробничої демократії й соціального партнерства на підприємствах всіх форм власності [71, с.135-136].

Важливо зазначити, що для розвинених західних держав притаманною є гуманістична концепція соціальної політики, яка передбачає втілення людиноцентричних взаємовідносин людини, громадянського суспільства, застосування потенціалу соціального права країни, зорієнтованість на гармонізацію соціальних відносин держави як суб'єкта й людини та суспільства, відповідно, як її об'єкта. У здійсненні соціальної політики гуманістичний принцип передрікає визнання неперехідної цінності людини як неповторної й унікальної особистості, утвердження пріоритету її прав та

інтересів в діяльності держави. Відповідно, в тлумаченні західних науковців, людина – це є не лише духовна особистість, але також й соціалізований індивід, що формується та розвиває свої здібності у соціальному й культурному вимірі [18, с.83].

У транзитних державах досвід стосовно подолання соціальних проблем показує, що за умов недостатнього рівня фінансових ресурсів виникає об'єктивна необхідність створення правовими й структурними механізмами відповідних умов щодо саморозвитку та самозабезпечення громадян. Таким чином, соціальна політика перехідного типу, яка впроваджується в нашої державі, змушує до активізації у соціальній сфері не тільки державних чинників, а також залучення потенціалу інститутів громадянського суспільства [18, с.84].

У світовій теорії та практиці існує широкий спектр моделей, які визначають типи соціальної політики. Так, Г.Віленський та Ч.Лебо виокремили «інституціональну» й «залишкову» моделі.

1 тип – це інституційний. Об'єктом соціальної політики є населення. Виплати здійснюються за допомогою жорсткої податкової політики, тобто за високої прогресивної шкалою. Держава здійснює коригування доходів населення, тобто рівномірний розподіл матеріальних благ. На даний момент – це перерозподільний тип соціальної політики.

2 тип – це залишковий. За цих умов держава бере під свій контроль лише функції соціальної спрямованості, з якими в даний період часу не справляється ринок. Практикується в переважній більшості адресна допомога незаможним групам населення і лише за наявності слабо відображеної прогресії податків.

Різниця між цими двома моделями полягає, в першу чергу, в різних масштабах щодо державного втручання в соціальну та економічну сферу:

(а) в «залишковій» моделі всі заходи «держави добробуту» націлені вибірково, на прошарки найбільш бідного населення/громадян, за наявності досить слабо відображеної прогресії податків;

(б) у державі «інституціональної» моделі всі державні заходи щодо допомоги охоплюють відносно ширше коло громадян та запроваджуються за рахунок податків, що стягуються на засадах доволі високої прогресії [107, с.619].

Соціальна політика залишкового типу найчіткіше проявляється у північноамериканському варіанті, де провідну роль відіграє ринковий механізм у вирішенні соціальних питань. Держава бере на себе лише ті функції, які можуть забезпечити приватні інвестори і, відповідно, ринок. У функціонування цієї політики добре розвинені всі форми страхування. Держава є гарантом усієї національної системи страхування та соціального забезпечення та компенсує всі недоліки даного типу.

Слід зазначити, що останнім часом і в Сполучені Штати Америки при формуванні державної політики на перше місце виходить проблема людського капіталу, що найтісніше пов'язана з соціально-демографічними процесами тривалої дії. Центр тяжкості прогнозування перемістився з руху матеріально-речових показників на соціальні та людські аспекти.

Однак, слід зазначити, що й у США існують певні проблеми, зокрема, проблеми соціального спрямування. Так, наприклад, після 1970-х рр. в США починає падати рівень продуктивності праці.

Для покращення ситуації в країні американська еліта починає активно впроваджувати концепцію якості трудового життя. Основна ідея даної концепції полягала в тому, щоб, по-перше, збільшити продуктивність праці, а по-друге, задовольнити особисті потреби працівника у межах цього підприємства, і надати можливість самореалізуватися у професійному плані.

Ця концепція добре відома не тільки теоретично, а й у практичній площині. Так, широке застосування концепція якості трудового життя отримала в компанії «General Motors», після того, як про свою незадоволеність заявили більш ніж 65% працівників цієї компанії. Ця концепція не втрачає своєї актуальності та продовжує бути соціальним пріоритетом у системі

стратегічного планування як на рівні підприємства, так і на рівні всього суспільства.

Зазначимо, що у рамках цієї країни велике значення приділяється соціальним чинникам. На освіту, науку, охорону здоров'я та соціальне забезпечення США витрачають 20% свого ВВП. Що стосується рейтингів за рівнем та якістю життя, США займають досить високі місця (показники) у порівнянні з іншими країнами.

Слід підкреслити, що під цю модель підпадають такі країни, як Великобританія та Канада. Відповідно, соціальна політика тут має переважно компенсаційний характер. Держава розподіляє через бюджетну систему від 40-50% обсягу ВВП і займає домінуюче становище у фінансуванні соціальних витрат.

Характеризувати інституційну модель можна на прикладі шведської, там роль держави дуже висока, добре розвинена соціальна сфера економіки, незначні відмінності у доходах населення, за рахунок цього і спостерігається високий рівень життя.

У цій країні добре розвинений принцип «солідарної відповідальності», характерною рисою якого є допомога – «сильний допомагає слабкому». Держава та різні громадські фонди достатньо сильно надають допомогу населенню, надаючи тим самим безкоштовну освіту та медицину. Також сюди можна віднести символічний збір податків, якої проводиться за прогресуючою шкалою та становить 1/3 від заробітної плати.

Основу публічної соціальної політики в Швеції становлять п'ять фундаментальних положень:

- 1-забезпечення рівних можливостей досягнення добробуту;
- 2-надання повних соціальних гарантій;
- 3-вирівнювання доходів населення;
- 4-досягнення повної зайнятості над ринком праці;
- 5-ключова роль держави.

За час існування цієї моделі, починаючи з 50-х років XX ст., між державою та суспільством склалися досить міцні партнерські відносини. У країні функціонує прогресивна шкала оподаткування, ставка прибуткового податку становить 32-35 %, це від рішень муніципалітету. Пенсії становлять 70-75 % від зарплати, тоді як відповідно до рекомендацій Міжнародної організації праці означений показник повинен дорівнювати 40%. Система охорони здоров'я є державною, проте, треба відзначити, що істотну роль відіграють медичні послуги, що надаються безпосередньо на підприємства як частина системи охорони праці (як показує статистика, це охоплює понад 70% зайнятих).

Значимим щодо практики соціального регулювання вважається те, що соціальна політика в Швеції складається із активних та пасивних заходів. Так, до активних заходів включена політика, що здійснюється на ринку праці, зокрема сюди включено різноманітні програми перепідготовки, й таким чином беручи участь у зазначених програмах, безробітні громадяни отримують заробітну плату чи ж стипендію. Ціль таких заходів полягає у збільшенні здатності людини (громадянина) мати змогу утримувати себе у майбутньому. Рада з соціального забезпечення у відповідності до Закону про соціальне забезпечення має право вимагати від особи, що отримує соціальну допомогу, брати участь у відповідних заходах щодо перенавчання чи інших заходах, що стосуються підвищення кваліфікації. У випадку коли особа відмовляється щодо участі в означеному їй заході без поважної на те причини, то, в такому випадку (відповідно до законодавства), їй може бути надано відмову стосовно соціальної допомоги чи її розмір можливо буде зменшений. Такі ж застереження стосуються й тих осіб, що без поважних причин не були присутні на заходах [19, с.98].

Потрібно наголосити, що обов'язкове соціальне страхування вважається головним елементом шведської публічної соціальної політики загального добробуту. В принципі це також стосується й усіх вищезазначених соціальних моделей. Державні (офіційні) документи цієї держави підкреслюють, що

ключова ціль системи соціального страхування полягає у забезпечення/гарантуванні людини захистом на випадок настання хвороби, наданні медичної допомоги, народженні дитини, а також в зв'язку із нещасними випадками, хворобами, що спричинені на виробництві та безробіття. Із цією ціллю застосовується такий інструментарій як виплата соціальної допомоги [19, с.98].

Під характеристику цієї моделі підходять і такі скандинавські країни, як Фінляндія та Норвегія. Для цих країн характерний найвищий у світі рівень оподаткування, тому понад 50% ВВП розподіляється через бюджетну систему.

Німецька модель, відома всім під назвою «соціальне ринкове господарство» у проміжному положенні між шведською та американських моделей.

Відмінною рисою даної моделі є те, що разом із саморегулюючою роллю ринку відбувається і цілеспрямоване втручання держави в цей процес. Тут більшою мірою проявляється та реалізується принцип субсидіарності, державного регулювання там, де неофіційні організації не функціонують, а людина не здатна самотійно впоратися з проблемою, що виникла. У цій моделі представлені різні види приватного страхування.

У Німеччині діє соціальна концепція, згідно з якою держава має підтримувати населення, гарантувати дотримання справедливості, сприяти підвищенню рівня працюючих, здійснювати стимулювання працюючих тощо. Все це зумовлено тим, що в зв'язку з розвитком економіки країни відбувається масове розшарування суспільства на бідних та багатих.

Здійснюючи аналіз формування систем соціального захисту в Німеччині, визначено, що заходи щодо інституту допомоги сім'ям/особам, дітям й молоді здійснюють в цій країні державні та громадські організації, що між собою тісно співпрацюють на засадах принципу субсидіарності, відповідно до якого держава здійснює лише ті функції, що не можуть на себе взяти громадські організації та, відповідно, які не входять до компетенцій місцевих органів, які надають перевагу недержавним організаціям перед

державними. Так, в Німеччині стосовно надання соціальних послуг досить часто заохочуються волонтерські організації, що не мають офіційного статусу [цит. за: 55, с.111].

У Німеччині система соціального забезпечення у відповідності до міжнародних стандартів має вигляд досить потужної. Її фундамент сформований із незалежних систем соціальних гарантій, які фінансуються із відрахувань заробітної плати. Система соціального забезпечення ФРН регулюється Соціальним кодексом, який називається Sozialgesetzbuch (SGB). У основі системи соціального забезпечення лежить принцип страхування, що характеризується тим, що право для отримання соціальної допомоги у мають всі застраховані особи. Зазначена система включає обов'язкове пенсійне страхування, обов'язкове страхування здоров'я, а також обов'язкове страхування від нещасних випадків, страхування у випадку безробіття й страхування довгострокового догляду. Таке фінансування системи в переважній більшості забезпечується шляхом страхових внесків економічно активного населення, податкових пільг та роботодавців. Соціальне забезпечення осіб, що не мають можливості самостійно здійснити відрахування, забезпечується через бюджетним дотаціям. А всі зібрані кошти акумулюються у соціальних фондах галузевого спрямування. У Німеччині соціальне страхування є обов'язковим, що надає можливість компенсувати солідарний підхід та урівняти соціальні послуги щодо осіб із різним рівнем доходу, забезпечити необхідну допомогу тим, хто не в змоззі отримати її через участь у системах добровільного страхування через низькі чи/або відсутні доходи. У залежності від сфери страхування функції соціальних страхових фондів у змоззі здійснювати як державні, так й приватні організації. Слід підкреслити, що Німеччина досягла досить високих стандартів життя, а також має усесторонню систему щодо соціального забезпечення [17, с.38].

Цю модель можна також охарактеризувати на прикладі Австрії та Франції. Зазначимо, що через бюджет перерозподіляється близько половини відсотка ВВП.

У Франції соціальне обслуговування вважається одним із ключових та найперспективніших напрямів щодо соціального захисту населення. В цій державі має місце відповідна розгалужена система соціального обслуговування до якого включено досить значний переліком соціальних послуг, що мають можливість отримувати громадяни у різноманітних сферах суспільного життя (освіта, охорона здоров'я, трудова й професійна підготовка, правосуддя, спорт) [55, с.111].

Для Бельгії характерна консервативна (європейська, континентальна, інституційна) модель, що, в першу чергу, націлена на ринок та страхування. Означена модель заснована на принципі досягнень особи (громадянина), де праця формує подальше соціальне забезпечення. Так, проблеми з'являються в тих верств населення, що не зайняті, й які не підлягають страхуванню, оскільки вимушені розраховувати на місцеві благодійні органи, а також суспільну допомогу, що зазвичай є незначною. Бюджетні відрахування та страхові внески робітників та роботодавців фактично є однаковими, основними ланками щодо розподілу є як державні, так й приватні соціальні страхові фонди [100, с. 123].

Як зазначається [100, с. 127], у Бельгії через соціальне страхування й державне соціальне забезпечення утворюються досить значні фінансові ресурси, що сягають 30% ВВП. Соціальне страхування Бельгії є досить важливою складовою системи соціальної безпеки, й здійснюється фінансування за принципом соціальної солідарності, зокрема: державою – це 20%, роботодавцями – це 32-38%, а працівниками – це 13,07%. Усі кошти нагромаджуються у Національній службі з соціальної безпеки, що розподіляються у наступні суспільні інститути: 1) Національна пенсійна служба; 2) Національна служба зайнятості; 3) Національна служба оплати щорічних відпусток; 4) Фонд страхування від нещасних випадків на

виробництві; 5) Фонд страхування від професійних захворювань; 7) Національний інститут страхування від захворювань й інвалідності; 8) Федеральне агентство дитячих допомог.

Важливим є те, що в європейських державах, передусім у Данії, завжди чітко визначено, яка кількість громадян має необхідність щодо соціальних послуг (теж практикується скандинавська модель). До прикладу, держави спроможні вирахувати потрібний обсяг фінансових ресурсів для того, щоб «утримувати» соціальну державу. Відповідно, різноманітні напрямки соціальної роботи фіксуються своїми стандартами й нормативами. У європейському співтоваристві окреслена політика щодо пріоритетності стандартів соціального захисту, що, в першу чергу, зв'язана із відповідними потребами особистості у матеріальних благах та послугах, фінансових ресурсах щодо їх впровадження [17, с.39].

Щоб зрозуміти ідеологічну орієнтацію країни, недостатньо просто оголосити створення соціально орієнтованої держави. В європейських країнах регламентовано, зведено в єдину систему та уніфіковано всі умови й аспекти надання соціальних послуг, добре розвинуті системами соціального забезпечення [17, с.39].

Слід підкреслити, що останнім часом можна спостерігати тенденцію зміщення акценту щодо реалізації публічної соціальної політики розвинених країн від захисту громадян тих, хто перебуває за межею бідності, до пенсійного забезпечення у старості, оскільки безперервне скорочення народжуваності та старіння населення призводить до порушення оптимального співвідношення між працюючим населенням та особами пенсійного віку. Крім усього іншого, з однієї сторони, зростає тривалість життя, що збільшує термін виплат пенсій, а з іншої сторони, внаслідок нестабільного інституційного середовища скорочується тривалість трудової діяльності, що зменшує кількість платників пенсійних внесків та звужує податкову основу їхніх нарахувань.

На наш погляд, у публічній соціальній політиці розвинених країн відбувається зміщення на страхові принципи надання соціальних благ та послуг. Підвищення добробуту населення залежить не лише від економічної ефективності виробництва, а й від правильної публічної політики та адекватних соціальних програм.

Слід зазначити, що соціальні програми мають бути упорядковані таким чином, щоб мінімізувати можливий негативне вплив на пропозицію праці, підвищити якість робочої сили, стимулювати підвищення рівня зайнятості населення. Тобто вони можуть реально стати продуктивним фактором, сприяти досягненню стабільності добробуту держави та вирішення соціально-економічних проблем.

Таким чином, першорядними завданням для національного суспільства є наступні:

I. Вдосконалення вітчизняної моделі публічної соціальної політики за рахунок: а) вдосконалення законодавчих актів в сфері публічної соціальної політики; б) покращення системи соціальних трансфертів; в) уникнення державної монополії щодо надання соціальних послуг; г) якісне забезпечення соціального партнерства між усіма суб'єктами публічної соціальної політики.

II. Вдосконалення ефективності функціонування системи соціального страхування, при цьому брати до уваги сьогоденні українські реалії й досвід держав Європейського Союзу шляхом: а) систематичного покращення головних макроекономічних показників; б) підвищення ефективності фінансового інструментарію соціального страхування; в) налагодження соціального партнерства між ключовими суб'єктами системи соціального страхування; г) залучення бізнесових структур із ціллю розширення фінансових можливостей системи [87, с.171].

Досить стрімкі зміни економічного характеру в світі зумовлюють пошук нових підходів до аналізу соціально-економічної ситуації у країнах. Глобалізація, вступ розвинених країн в постіндустріальну епоху, постійне зростання нестійкості економічних систем, усе більша залежність розвитку від

соціальної стійкості суспільства, корінні геополітичні зміни, що зумовили формування нових держав, ведуть до розвитку економічної теорії, нове її структурування. Зростає значимість соціально-економічного аналізу економіки, багатовимірною теоретичного сприйняття світу. Таким чином, в основі публічної соціальної політики держави має бути створено умов, що забезпечують гідне, належне життя та вільний розвиток людини як особистості. Це передбачає діяльність держави щодо забезпечення та захисту конституційні права всіх громадян.

Підходи стосовно удосконалення публічної соціальної політики на європейському рівні пов'язані, як зазначає А.Л.Пономаренко [72, с.5], з її впровадженням на засадах: (а) наукового обґрунтування, використання соціальної експертизи, моніторингу, способів перевірки ступеня нужденності; (б) підвищення активного попереджувачого характеру соціального захисту, забезпечення умов щодо впровадження економічної ініціативи громадян; (в) підвищення ролі й значення недержавного сектора щодо надання соціальних послуг та відповідних благ соціально незахищеним групам населення; підсилення адресного спрямування соціальної допомоги. Ці напрямки, в цілому, відповідають можливим тенденціям застосування в Українській державі європейського досвіду. Наше прагнення щодо повноправного членства у Європейський Союз тісно переплітається із нагальною потребою рушійних змін в сфері публічної соціальної політики, діалогу та національної безпеки. Зокрема, позитивні зміни у зазначеній сфері можливо впровадити лише за умов економічних успіхів, однак будівництво прозорого економічного середовища, впровадження загальноприйнятих у європейській спільноті економічних механізмів щодо функціонування господарського комплексу, зв'язані нерозривно із створенням такого соціального середовища, що б опиралося на традиції європейської соціальної державності та безпековості. Так, досить вірцевим в цьому аспекті є вписаний Європейською Радою у Зелений книзі намір щодо створення «динамічного й ефективного Європейського ринку безпеки» із опорою на рушійні ділові кола

та компанії «зі сильною соціальною та екологічною базою», які чітко осмислюють усю свою соціальну відповідальність.

Цікавим вбачається досвід проведення публічної соціальної політики у державах Центральної та Східної Європи (країни Балкан, Балтії, Вишеградської четвірки (Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини) Молдова). У публічній соціальній політиці та у політиці зайнятості зазначених країн можна простежити два етапи: перший – це етап стабілізації та лібералізації; другий починається з періоду входження цих держав у режим економічного зростання. Слід відмітити, що значні процеси, які здійснюються на першому етапі, є ідентичними із тими, що на сьогодні відбуваються в Україні, однак масштабність падіння та доходів, а також виробництва там були відносно менші.

На першому етапі досить важливими виявилися проблеми, що стосувалися безробіття та падіння доходів населення. Разом з тим, у цих державах не прослідковувалося високої соціальної напруженості, конфліктів соціального характеру та масових виступів. Важливим рушійним показником активізації соціального захисту громадян стало прийняття в усіх державах цілісного комплексу такби мовити «соціальних законів», що в чіткій послідовності визначили порядок допомоги бідним групам населення, а також джерела їхнього фінансування. За таких обставин відбувалося жорстке збалансування фонду зарплати практично в всіх державах [10].

В публічній соціальній політиці на другому етапі особливу увагу зосереджено було на політиці зайнятості, її змінах. Так, якщо перший етап можна охарактеризувати як такий, що носить пасивний характер (передчасний вихід на пенсію, допомога по безробіттю тощо), то другий етап політики носить більш активний характер – організація громадських робіт та створення нових робочих місць, відтермінування банкрутств підприємств із ціллю збереження робочих місць [10].

Таким чином, проаналізований досвід розвинутих західних держав засвідчує те, що спрямованість соціальних витрат вважається прерогативою

публічної соціальної політики. Мова йде про принципи задоволення соціальних потреб та забезпечення/гарантування соціальних гарантій країни чи за рахунок оплати соціальних гарантій тими ж самими споживачами безпосередньо чи роботодавцями, або(чи) у змішаній формі шляхом різного комбінування окреслених форм. У економіці розвинених держав широкого застосування набув саме цей засіб комбінування у різноманітних поєднаннях [10].

Отже, питання щодо вибору конкретної моделі впровадження публічної соціальної політики завжди є залежним від таких характерних детермінант як історичні, соціальні, культурні й економічних, а також окреслюється деталізованим типом суспільно-політичного устрою країни, її ідеологічними та духовними принципами, надзвичайними особливостями пережитого історичного періоду. Однак, за будь-яких умов, соціальна держава в умовах сьогодення передбачає особливість, з однієї сторони, сильної, потужної держави, що спроможна нести відповідальність за розвиток людських ресурсів, із іншої сторони – присутність досить розвиненого громадянського суспільства, що спроможне взяти державу свій контроль.

3.2 Ключові вектори реформування публічної соціальної політики як фактор національної безпеки в Україні

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [103] та подана заявка для вступу в ЄС покликані вивести на відносно новий, в більшій мірі високий рівень взаємодію між її сторонами щодо сфери розвитку інститутів громадянського суспільства, так й (враховуючи системне спрямування зазначеного акта) щодо активізації громадської участі у інших сферах співробітництва та досягнення ключових цілей Угоди. Важливими спрямуванням впровадження завдань Угоди про асоціацію й імплементації її норм вважається співробітництво між організаціями громадянського

суспільства Української держави й ЄС, участь громадських незалежних експертів (їх об'єднань) в діяльності усіх двосторонніх органів, які створюються для інституціонального забезпечення й гарантування активної дієвості Угоди про асоціацію, подальше зближення національного законодавства до відповідних європейських стандартів та правил.

Здійснення публічної соціальної політики щодо впровадження відповідного рівня соціального добробуту вважається одним із головних стратегічних рушійних сил становлення громадянського суспільства в державі, що розвивається.

Модель економічного й соціального розвитку, що на сьогодні є в Україні, була сформована шляхом суперечливої, досить непослідовної політики, що супроводжувалася постійними економічними й політичними кризовими явищами. Все це призвело до того, що замість соціально орієнтованої, конкурентоспроможної ринкової економіки нашої країни склався «...дезінтегрований й внутрішньо суперечливий конгломерат фрагментованих ринків, що не забезпечують повноцінної інклюзивності економічного розвитку, перерозподіляючи досить значну частку його результатів на користь вузького кола економічних «гравців»» [70].

Поширення пандемії COVID-19 у 2020 році та запровадженням карантинних обмежувальних заходів внесли досить суттєві зміни та корективи щодо показників соціально-економічного розвитку України. Окрім цього, дуже негативно вплинуло військове вторгнення РФ у лютому 2022 року, що триває й в умовах сьогодення та має дуже невтішні кризові прогнози для нашої держави.

Публічна соціальна політика включає досить широке коло питань від вирішення яких залежить не тільки добробут окремих громадян, а й розвиток суспільства загалом. Багатоцільовий характер публічної соціальної політики, яка в широкому сенсі представляє собою система цілей, завдань та заходів, сприяють підвищенню рівня та якості життя громадян, проявляється не тільки у її традиційних пріоритетах, а й у нових, що відповідають сучасним умовам.

Сьогодні держава акцентує свою діяльність на формуванні стабільного соціально-економічного середовища, сприятливої економічної активності населення, посилення соціальної мобільності громадян, підприємництва. Публічна соціальна політика в сфері зайнятості зрештою повинна дозволити всім працездатним членам суспільства за допомогою своїх доходів забезпечувати вищий рівень споживання.

До традиційних, які як і раніше, що перебувають у сфері прямої відповідальності держави, відносяться такі напрями соціальної політики, які націлені на безумовне виконання всіх законодавчо встановлених соціальних гарантій щодо задоволенню потреб громадян у якісному та доступному житті, послугах освіти, охорони здоров'я, культурному та духовному розвитку, інформації, дозвіллі. Серед державних гарантій особливе місце займають пенсійне та соціальне забезпечення, що включає соціальний захист та заходи соціальної підтримки громадян, що потребують державної допомоги. Досить сказати, що ці напрями соціальної політики є найбільш витратними, а в їхній основі лежать, як правило, демографічні та економічні проблеми.

Інтеграція Української держави до розвиненого міжнародного співтовариства вимагає виконання вимог світової спільноти. Цілі сталого розвитку були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй (в 2015 році) [108] як універсальний й всеосяжний заклик для дій стосовно скорочення бідності, а також захисту планети й гарантування того, щоб до 2030 року всі люди змогли жити у мирі й достатку. Головними цілями сталого розвитку у відповідності до зазначеного документа вважаються наступні, які забезпечують публічну соціальну політику: 1) подолання бідності; 2) голоду, досягнення продовольчої безпеки; 3) забезпечення (гарантування) здорового способу життя; 4) забезпечення якісної освіти; 5) сприяння зайнятості й гідній праці; 6) гендерної рівності; 7) сприяння побудові миролюбного, а також відкритого суспільства.

В цьому аспекті слід також підкреслити, що визначені 17 Цілей доповнюють одна одну, тобто дії у одній сфері теж мають вплив на результати

у інших, з огляду на це повинні бути збалансовані соціальна, економічна, екологічна стійкість.

В сучасних умовах визначальним вважається впровадження Цілей сталого розвитку до 2030, а також посилення соціальної відповідальності у відповідності до Глобального договору. Адаптація Цілей сталого розвитку у нашій країні має успіхи. При визначенні ключових напрямів й заходів стосовно впровадження сталого розвитку експерти підтвердили їхню роль й пріоритетність. Так, перше місце посіло гарантування включення сталого розвитку до системи національної безпеки – 53,3%. Як зазначають експерти вбачається необхідність врахування до головних напрямів і заходів Стратегії національної безпеки сталий розвиток як відповідну систему соціальної, економічної, екологічної безпеки (47,6%), й також державних/регіональних стратегій розвитку на етап до 2020-2030 років (37,1%). А за нормативну основу утвердження сталого розвитку, що б висвітлювалася у законодавчому акті «Про сталий розвиток», свій голос віддали майже чверть опитаних – 23,8%. [93, с.162].

Стосовно пріоритетів досягнення Цілей сталого розвитку Україна-2030, то експертами було зроблено наступний поділ [93, с.162]:

Подолання бідності (Ціль 1) вважають пріоритетною – 90,5%;

Сприяння сталому економічному зростанню (Ціль 8), цілковитій продуктивній зайнятості, гідній праці – це 80%;

Підтримка здоров'я й здорового способу життя (Ціль 3) – 79% та посіла теж друге місце;

Якісна освіта (Ціль 4) підтримана 76,2% опитаних;

Прагнення до миру й справедливості (Ціль 16) – 67,6%;

Скорочення нерівності (Ціль 10) – 57,1 %;

Сприяння індустріалізації й інноваціям, утворення стійкої інфраструктури надало перевагу – 51,4% опитаних, відповідно до переходу щодо раціональних моделей споживання та виробництва – це 49,6% (Ціль 9 й Ціль 12). Ці пріоритетні напрямки за вагомістю посіли шосте місце;

Глобальне партнерство задля досягнення Цілей сталого розвитку (Ціль 17) – виділили 41% експертів.

Науковці [93, с.163] у своїх дослідженнях виділяють головними принципами щодо забезпечення соціальної безпеки за пріоритетністю наступні:

- а) дотримання балансу соціальної справедливості, економічної ефективності;
- б) попередження щодо виникнення соціальних загроз, та ризиків, небезпек різного характеру;
- в) соціальна відповідальність;
- г) підвищення соціальної свідомості в особистості (людини) стосовно самозбереження, саморозвитку та самозахисту;
- д) гарантування/забезпечення безпеки соціального розвитку;
- е) перевага відносно переговорних й мирних процедур, а також домовленостей щодо вирішенні конфліктів/спорів;
- є) інформаційна відкритість й прозорість;
- ж) розвиток культури безпеки та страхування соціальних, а також економічних ризиків;
- з) інтеграція із міжнародними системами безпеки у якості принципів щодо соціальної безпеки.

В цьому аспекті ми підтримуємо думку експертів стосовно необхідності зрівноваження соціальної й економічної складників національної безпеки за визначення принципів гарантування соціальної безпеки.

На державному рівні слід забезпечити інтеграцію соціальної складової до стратегії здійснення соціально-економічних реформ. Сьогоднішні виклики вимагають нових умов щодо створення інформаційного забезпечення публічного управління в сфері досягнення соціальної безпеки країни. Сучасна система публічного управління забезпеченням соціальної безпеки нашої країни повинно будуватися та відповідати Цілям сталого розвитку, при цьому враховуючи відповідні продумані концептуальні основи впровадження

належної системи національної безпеки. За таких обставин потрібно враховувати й останні технологічні нововведення в країнах з досить високим рівнем розвитку, а також європейські стандарти соціального розвитку. Відповідно, у цьому напрямі потрібно розвивати в Українській державі суспільний імунітет щодо військових, політичних, економічних, медичних та інформаційних викликів в умовах сьогодення [115, с.79].

Затяжна невирішеність проблем соціального спрямування в більшій частині сучасного українського суспільства виходить у якості одного з головних детермінант виникнення й розвитку ряду загроз в різноманітних сегментах національної безпеки. Ряд науковців [115, с.79-80], на засадах здійсненого таксономічного аналізу, зробили оцінку соціальної безпеки Української держави через формування системи індикаторів, що мають найбільший вплив на рівень забезпечення й гарантування соціальних умов/соціальних благ, які характеризують якість життя людини та суспільства загалом. Так, на фундаментальних засадничих основах значень індикаторів соціальної безпеки України, що закладено у основу розрахунку інтегрального показника щодо рівня соціальної безпеки нашої держави через здійснення таксономічного аналізу. Зазначені дослідження надали підтвердження щодо необхідності створення механізмів організації злагодженої й збалансованої роботи фахівців, як з державних служб національної безпеки, так і соціальної сфери стосовно питань втілення європейських соціальних стандартів, а також вдосконалення законодавчих актів в сфері соціальної безпеки.

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року було затверджено «Національну економічну стратегію на період до 2030 року» [76], де головною місією вбачається створення можливості щодо впровадження наявного географічного, людського й ресурсного потенціалу країни для забезпечення належного рівня добробуту та самореалізації, безпеки, а також прав, свобод кожного громадянина Української держави через інноваційне (випереджальне) економічне зростання із врахуванням Цілей сталого розвитку та необхідності щодо досягнення кліматичної нейтральності не пізніше 2060

року. А мета цієї Стратегії полягає у створення можливостей для українців як громадян, а також українців як підприємців й інвесторів.

Відповідно до зазначеної Стратегії результатом виконання вважається визначення й суспільна підтримка стратегічного курсу країни у економічній сфері, послідовне впровадження якого дасть можливість:

- сформувати конкурентоспроможні умови щодо бізнесу й інвестицій та таким чином відновити довіру до країни;
- стати конкурентоспроможною на світовому ринку;
- посилювати розвиток інновацій, а також модернізацію секторів економіки щодо гарантування їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку;
- забезпечити гідний розвиток людського потенціалу та виграти конкуренцію за таланти;
- здійснити забезпечення рівних прав й можливостей жінок/чоловіків у всіх сферах суспільного життя.

У Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [95], де людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, а також недоторканність й безпека визначено найвищою соціальною цінністю в Українській державі. Реалізація зазначеної норми Основного Закону – ключова мета державної політики національної безпеки.

Враховуючи засадничі національні інтереси (окреслені Конституцією та Законом України «Про національну безпеку України») пріоритетами національних інтересів й забезпечення національної безпеки України вважаються: а) відстоювання незалежності, державного суверенітету; б) відновлення територіальної цілісності (в межах міжнародно встановленого державного кордону); в) суспільний розвиток, в першу чергу розвиток людського капіталу; г) захист прав, свобод, законних інтересів громадян країни; д) європейська та євроатлантична інтеграція.

У зазначеному документі слід виокремити з основних напрямків, зокрема, питання людського капіталу. Відповідно, щодо забезпечення його розвитку потрібно:

- створювати робочі місця у державі;
- модернізувати систему дошкільної, повної загальної середньої освіти, професійної/професійно-технічної й вищої освіти, а також привести освітні стандарти з вимогами потреб суспільного розвитку й до кращих міжнародних зразків;
- створити умови: а) які необхідні щодо культурного розвитку/збагачення громадян нашої держави; б) для популяризації серед населення масового спорту із ціллю покращення їхнього здоров'я, а також фізичного розвитку;
- забезпечити зростання добробуту громадян й надання їм адресної соціальної допомоги (передусім, багатодітним сім'ям та малозабезпеченим громадянам);
- створити соціальні й економічні умови щодо підвищення рівня народжуваності, а також зниження рівня смертності через втілення ефективних соціальних інструментів підтримки дитини та сім'ї, підтримки послуг щодо раннього розвитку дитини та материнства;
- забезпечити право людини на охорону здоров'я, передусім популяризацію здорового способу життя та попередження захворювань, якісне комплексне лікування, впровадити стандарти доступних/якісних медичних послуг, належне медикаментозне гарантування тощо;
- вдосконалити систему контролю якості, а також ефективності й безпеки лікарських засобів;
- забезпечити особам із інвалідністю цілком повну інклюзію в суспільство, а також рівність прав, можливостей щодо доступу до сервісів й послуг, діяльності, активного соціального життя, відпочинку.

Розпорядженням КМУ від 9 грудня 2021 року №1617-р затверджено план заходів щодо впровадження Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки [77], де ключовими цілями визначено:

I. Покращення медико-демографічної ситуації в Україні;

II. Розбудова освіченого, інклюзивного, доброчесного й інноваційного суспільства, у якому кожна людина (громадянин) має рівні можливості щодо навчання й розвитку, а, відповідно, наука вважається складовою економічного зростання;

III. Формування всебічно розвиненої особистості, сприяння духовному розвитку, а також створення можливостей щодо творчого самовираження, самореалізації в культурному/спортивному спрямуванні;

IV. Підвищення рівня життя, активізація зайнятості, а також гарантування соціальної підтримки громадян/населення:

а) сприяння становленню середнього класу;

б) стимулювання населення (громадян) до економічної активності, а також допомога його продуктивній зайнятості;

в) вдосконалення системи державних соціальних гарантій й стандартів;

г) підвищення рівня пенсійного забезпечення;

д) посилення й сприяння адресності надання соціальної підтримки;

е) розвиток системи надання адміністративних й соціальних послуг практично на території територіальних громад;

є) гарантування інтеграції осіб із інвалідністю в суспільство;

ж) формування (створення) якісно нової системи забезпечення й захисту прав дітей;

з) формування й підтримка сімейних цінностей;

і) гарантування дотримання прав внутрішньо переміщених осіб;

ї) забезпечення послугами щодо професійної адаптації, психологічної реабілітації ветеранів війни (членів їх сімей);

V. Забезпечення рівних прав й можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, а також втілення європейських кращих стандартів гендерної рівності.

Розглядаючи напрямки удосконалення публічної соціальної політики в Україні варто згадати про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [79], що окреслює шляхи досягнення цілей та впровадження пріоритетів національних інтересів в сфері забезпечення (гарантування) економічної безпеки. Ключова ціль зазначеної Стратегії полягає у окресленні стратегічного курсу в сфері гарантування економічної безпеки, що спрямована на впровадження Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», яка затверджена 14 вересня 2020 року Указом Президента України.

Процес реформування публічної соціальної політики загалом, й сфери надання соціальних послуг зокрема, в Україні триває з початку здобуття нашою державою незалежності. Започаткована реформа децентралізації щодо реформування соціальної сфери відзначилася новими проблемними напрямками та означила тенденцій невідкладного реагування зі сторони уповноважених органів публічної влади. Не дивлячись на досить значний масив законодавчих актів, що були прийняті починаючи від проголошення незалежності України, однак на сьогодні залишається досить значний обсяг невирішених проблем на законодавчому рівні.

В інституційному вимірі реформа соціальних послуг в нашій державі набула із ухваленням у новій редакції Закону України «Про соціальні послуги», що був введений у дію з 1 січня 2020 року [37]. Цей акт визначає ключові організаційні й правові основи надання соціальних послуг, які націлені на профілактику складних життєвих обставин, а також подолання чи мінімізацію їх наслідків негативного спрямування, особам (сім'ям), що знаходяться в складних життєвих обставинах.

Доцільним вбачається підкреслити наступне, що внаслідок реформи децентралізації створюється відносно новий устрій, відповідно органам

місцевого самоврядування надається більший перелік повноважень, передусім стосовно забезпечення соціального захисту громадян. Зокрема, на державному рівні прийнято ряд підзаконних нормативних актів, що стосується сфери публічної соціальної політики.

Слід зазначити, що в реформуванні системи надання соціальних послуг, а також приведенні її в відповідність до європейських стандартів активну участь беруть організації громадянського суспільства.

Складниками реформи системи надання соціальних послуг в Україні є наступні: облік, фінанси та доступність, що більш деталізовано окреслено на рисунку 3.2.

Отже, вбачаючи важливість та нагальну потребу щодо втілення означеної реформи та прискорення цього процесу для українського суспільства доцільним є розроблення та прийняття відповідного нормативного документу. До прикладу, таким засадничим документом може стати відповідна Стратегія розвитку соціальних послуг розроблена на найближчі три-п'ять років, а також законодавчий акт у вигляді відповідної концепції/стратегії щодо модернізації фінансування соціальних послуг та інші положення, що стосуються означеного питання. Все це повинно сприяти оновленню та позитивних змінам, наближенню до євроінтеграційних процесів нашої країни.

У серпні 2020 року розпорядженням КМУ було схвалено «Концепцію реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей» [80], де ключова мета полягає у визначенні й втіленні ефективної моделі взаємодії між органами виконавчої влади й місцевого самоврядування щодо впровадження державної політики соціального захисту громадян (населення) й захисту прав дітей, що повинно забезпечуватися на засадах сервісного підходу щодо надання соціальних послуг, додержання принципу їхньої максимальної доступності стосовно споживачів, а також забезпечення державного контролю щодо додержання вимог нормативно-правових актів у окресленій сфері.

Рис.3.2. Напрямки реформування системи надання соціальних послуг в Україні [складено автором за: 12]

Для досягнення зазначеної мети Концепції було створено державний орган виконавчої влади – Національну соціальну сервісну службу України (створена постановою КМУ від 26 серпня 2020 року № 783), а також визначено шляхи співпраці цього органу, його територіальних органів із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування щодо питань надання адміністративних і базових (основних) соціальних

послуг населенню/громадянам, здійснення соціальної роботи, забезпечення моніторингу й оцінювання якості надання послуг, забезпечення прав дітей.

Слід звернути увагу на окреслення оптимального розподілу повноважень:

а) між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади із врахуванням принципів сервісного підходу, а також максимальної доступності послуг (для споживачів в період впровадження державної політики соціального захисту людей і захисту прав дітей, надання адміністративних послуг соціального спрямування й соціальних послуг);

б) зазначення оптимального переліку функцій, які є потрібними щодо забезпечення на базовому (основному) рівні надання соціальних послуг громадянам (у тому числі й через центри надання адміністративних послуг), здійснення соціальної роботи й реалізації прав дітей.

За висновками фахівців [18, с.84], система засобів соціального захисту населення у перехідний період має містити дві складові: 1) адаптаційну для працездатного й працюючого населення; 2) соціально-захисну для непрацездатного й соціально слабкого населення.

З огляду на зазначене, до ключових напрямів публічної соціальної політики, що є вкрай важливі та перспективні щодо становлення демократії в Українській державі, потрібно віднести:

(а) всебічне сприяння щодо розвитку соціально орієнтованого ринкового господарства, яке направлене на утвердження соціальної безпеки людини та суспільства, а також захищеності особистості й її незалежності від держави;

(б) формування досить потужного середнього класу як детермінанти соціальної, політичної й економічної стабільності суспільства, а також створення умов стосовно його активної участі у налагодженні й постійному удосконаленні системи соціального публічного управління;

(с) утвердження соціальної справедливості в суспільстві як ціннісної засади соціально-економічного розвитку та важливої рушійної сили соціальної

злагоди, злагодженої гармонійної співпраці усіх верств населення (громадян), соціального партнерства суб'єктів ринкового господарювання та соціального регулювання;

(d) створення умов щодо належного забезпечення життєвого рівня кожної людини (її сім'ї), обмеження соціального розшарування населення відповідно до рівня їх доходів, стимулювання формування стабільного платоспроможного попиту громадян (населення) на фундаментальних засадах поєднання публічної соціальної політики держави та соціального самозахисту населення;

(e) державне регулювання ринку праці та здійснення політики щодо зайнятості працездатного населення у відповідності до кількісного/якісного складу трудових ресурсів, створення й забезпечення умов щодо заохочення продуктивної трудової діяльності;

(f) регулювання сімейно-шлюбних відносин, що направлені на зміцнення умов стосовно виконання сім'єю функції відтворення людського потенціалу всього суспільства.

Публічна соціальна політика безпосередньо впливає на найважливіші сфери життєдіяльності держави, що стосуються і питань соціальної безпеки: соціально-трудова відносина; демографічний розвиток та міграцію населення; міжнаціональні відносина; охорону природних ресурсів та навколишнього середовища; створення умов для відтворення поколінь та трудових ресурсів.

Своїм змістом публічна соціальна політика спрямована як на досягнення безпосередніх цілей, так й додатково на вирішення основних проблем у сфері соціальної безпеки, нейтралізацію загроз у цій галузі. З іншого боку, відсутність серйозних загроз дозволяє проводити обґрунтовану, забезпечену ресурсами публічну соціальну політику щодо широкого спектру напрямків.

Забезпечення соціальної безпеки вважається гарантією незалежності держави, умовою щодо ефективної і стабільної життєдіяльності суспільства. Саме з огляду на це, забезпечення такої безпеки належить до стратегічних найважливіших національних та регіональних пріоритетів. В першу чергу,

вона забезпечується ефективністю виробництва, що будується на засадах високої продуктивності праці, а також випуску конкурентоспроможної та якісної продукції. Як слушно зазначає А.Л.Пономаренко, створення умов щодо стабільної соціальної та економічної безпеки держави не є завданням чи прерогативою діяльності якого-небудь одного з державних відомств (служби), вона має підтримуватися усією системою органів державної влади, всіма ланками й структурами економіки [72, с.5].

Виходячи з необхідності зміцнення національної безпеки, розвитку людини та захисту її від загроз, можна виділити ряд пріоритетів публічної соціальної та економічної політики Української держави в сучасних умовах:

- підвищення якості життя українських громадян шляхом гарантування особистої безпеки, а також високих стандартів життєзабезпечення;
- економічне зростання, яке досягається, насамперед, шляхом розвитку національної інноваційної системи та інвестицій у людський капітал;
- наука, технології, освіта, охорона здоров'я та культура, що розвиваються шляхом зміцнення й утвердження ролі держави та вдосконалення державно-приватного партнерства;
- екологія живих систем та раціональне природокористування, підтримка яких досягається за рахунок збалансованого споживання, розвитку прогресивних технологій та доцільного відтворення природно-ресурсного потенціалу країни та інше.

Управління соціальною трансформацією суспільства та обумовленою нею соціально-психологічною ситуацією, реалізація дієвої публічної соціальної політики є пріоритетом зміцнення національної безпеки загалом та її елемента – соціальної безпеки.

Загалом публічна соціальна політика держави має бути націлена сьогодні на закріплення позитивних тенденцій, що передбачаються у зростанні окремих показників рівня життя народу, створення міцних засад для його підвищення в міру переходу економіки на більш високий рівень розвитку, скорочення масштабів бідності, підвищення людського потенціалу.

Таким чином, публічна соціальна політика контролює розвиток соціальної структури суспільства. Багато явищ соціального життя країни негативно впливають на економічну та політичну позицію держави. Таким чином, стає очевидно, що для нормального функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки України та успішного створення ефективного соціально-захисного механізму необхідно негайне прийняття та неухильне втілення в життя нормативно-законодавчих актів, спрямованих на підвищення зайнятості та забезпечення державою соціальної підтримки населення.

В нашій країні кілька разів ухвалювалися (укази Президента України) головні пріоритетні напрямки соціальної політики на встановлений термін щодо створення умов для формування і впровадження соціальної політики на засадах встановленої стратегії економічного розвитку й фінансової стабілізації, а також на відповідне гарантування права надане Основним Законом кожному для достатнього життєвого рівня. Так, останнього разу такий законодавчий акт мав назву «Основні напрями соціальної політики України на період до 2004 року» від 24 травня 2004 року. Цей документ вважається не лише декларативним фіксуванням намірів, але в ньому мова йшла про механізм щодо здійснення соціальної політики, зокрема нагальна потреба розроблення механізму фінансового, правового та інформаційного гарантування здійснення головних напрямів державної соціальної політики. Вбачається доречним схвалення й практичне впровадження відповідного законодавчого акту.

Однак, як доречно зазначає Г.Чанишева [110, с.84], головні напрямки соціальної політики потрібно зафіксувати не на підзаконному рівні, а у окремому (індивідуальному) законі, адже в Україні на сьогодні є відсутньою передбачена на законодавчому рівні концепція (довгострокова) соціальної політики. З цієї позиції, вбачається обумовленим звернути увагу на досвід окремих європейських держав, де діють відповідні законодавчі акти (закони)

про соціальну політику (до прикладу, в Данії прийнято закон про активну соціальну політику, що датується 1998 роком ухвалення).

Впровадження ефективного механізму публічної соціальної політики повинно забезпечуватися на вичерпних нормативно-правових засадах. На сьогодні фундаментальними засади нормативно-правового регулювання є Конституція України, міжнародно-правові акти (ратифіковані нашою державою), закони й підзаконні нормативно-правові акти, а також акти соціального діалогу та локальні нормативно-правові акти.

На нашу думку, вбачається доречним на сьогодні для Української держави прийняти загальний законодавчий акт про публічну соціальну політику (до прикладу, це може бути Закон України «Про загальні засади публічної соціальної політики»), де слід зазначити основні поняття, чітко окреслити суб'єкт та об'єкт публічної соціальної політики, а також визначити мету (цілі), основні керівні положення-принципи на яких має будуватися публічна соціальна політика, зафіксувати завдання, функції, механізми й засоби впровадження означеної публічної політики.

Зокрема, реалізація такого формату документа повинна сприяти здійснення перетворень, що направлені на:

- ◇ підвищення ефективності державного управління;
- ◇ зростання якості та умов надання адміністративних та соціальних послуг;
- ◇ створення умов і стимулювання для розвитку людського капіталу;
- ◇ вдосконалення інфраструктури;
- ◇ забезпечення конкурентоспроможності економічних показників.

Удосконалення правового регулювання публічної соціальної політики буде сприяти систематизація трудового та соціального законодавства, а також здійснення розроблення державних соціальних стандартів, що були б спроможні гарантувати гідний та належний рівень життя особистості, втілення механізму здійснення експертизи законодавчих, інших нормативно-правових актів щодо питань договірного врегулювання соціальних, економічних,

трудових відносин, а також та їхній відповідності щодо потреб держави та вимогам інтеграційних процесів у міжнародні системи соціального/економічного розвитку, чітке розроблення й втілення компенсаційного механізму у випадку невиконання законодавчих гарантій [110, с.84].

Важливо відзначити про питання реформування ринку праці та підвищення територіальної мобільності робочої сили. Потрібно підвищити гнучкість національного трудового законодавства та запровадити нові форми зайнятості у зв'язку з тим, що з'явилися особливості виробництва, викликані стрімким рухом інформаційних технологій. Також актуальним вбачається необхідність залучення кваліфікаційних працівників саме туди, де економіка та виробництво гостро її потребує. Для цього необхідно зробити доступними соціальні послуги.

Ми цілком підтримуємо наукову позицію У.І.Моторнюк про те, що на сьогодні вкрай важливими умовами/вимогами реалізації публічної соціальної політики є:

по-перше, утвердження динамічності механізму регулятивної діяльності, яка скерована на збагачення соціального потенціалу українського суспільства;

по-друге, пошук її ефективних засобів (способів) й форм, а також усунення не виправданих та малоефективних, в першу чергу, консервативного спрямування методів регулювання, які сповільнюють процес встановлення цінностей соціального буття;

по-третє, відмовитися від форм, методів управління, які пророкують соціальне відчуження людини [63, с.25].

В сучасних умовах несприятливі напрямки та труднощі у публічній соціальній сфері з'являються через використання форм та методів директивного управління, здійснення спроб наповнити нові форми соціальної політики відносно старим змістовним характером, абсолютизацію її малоефективних засобів (способів), недооцінку гнучких й ефективних форм

соціального регулювання, а також самореалізацію особистістю свого власного соціального потенціалу та недостатній (неспроможній) розвиток активних складових публічної соціальної політики, пересилення у ній пасивних форм [цит. за: 63, с.25].

Поряд із реформуванням державними засобами системи щодо забезпечення ринкового розвитку, а також переорієнтацією пенсійного забезпечення, вбачається необхідність щодо створення як на державному, так і недержавному рівнях вітчизняного виробництва, можливостей кожній людині (громадянину) втілювати її здібності, одержувати дохід у відповідності до результатів її праці/діяльності, таланту, компетентності, стимулювання мотивації стосовно трудової й підприємницької діяльності [18, с.84].

Ринкова трансформація економіки нашої країни як одна із надважливих умов щодо демократизації суспільства вбачається неможливою без створення соціальної надійної бази її здійснення. Соціальну базу ринкового реформування здатні утворити тільки соціальні верстви й групи населення, що зацікавлені в проведенні реформ та налаштовані на сприяння їхньому впровадженню через трудової й політичної активності. Відповідно, ціннісною засадою останньої спроможні слугувати досить високий рівень особистої свободи та широкі можливості щодо самостійної економічної діяльності, а також наявність набутої чесною й власною працею захищеної країною приватної власності, умови щодо професійної самореалізації як відповідного способу творчої життєдіяльності [18, с.84].

Виявлені загрози національної безпеки України надають змогу надати загальні способи щодо протидії ним, зокрема необхідно здійснити адаптування мінімальних необхідних стандартів, нормативів та гарантій рівня життєдіяльності населення у відповідності до економічної ситуації, що існує в умовах сьогодення в нашій державі, а також здійснення модернізації інститутів соціального захисту. Так, повинні бути прямо пропорційно встановлені до існуючих цін та тарифів – заробітна плата, прожитковий

мінімум та пенсійне забезпечення. За таких умов обов'язково повинно бути дотримано забезпечення основних завдань та принципів публічної соціальної політики; удосконалення публічної політики щодо зайнятості населення, створення нових робочих місць та центрів підвищення кваліфікації й перекваліфікації при службах зайнятості по всій Україні, а також підвищення рівня якості, конкурентоспроможності робочої сили; стимулювання щодо репродуктивного зростання населення (громадян), допомога молоді й сім'ям, пропагування сімейних цінностей, належне регулювання міграційних потоків; належне забезпечення/гарантування підтримки втілення медичної реформи, зростання якісного медичного обслуговування, а також популяризація медичного страхування; сприяння розвитку системи освіти та підвищення рівня культури громадян (населення); створення умов щодо подальшого розвитку підприємництва у державі, втілення принципів соціального підприємництва; сприяння підвищенню соціальної та економічної активності населення, соціальної відповідальності. Втілення пропонованих заходів вбачається неможливо без модернізації механізму впровадження публічної соціальної політики держави в цілому та розробки методів її нормативно-правового, фінансового, інвестиційного, науково-інформаційного забезпечення.

В умовах військової агресії рф слід констатувати про досить неоптимістичні прогнози щодо добробуту населення, про неефективність публічної соціальної політики нашої країни в сучасних умовах. Так, С.М.Бондаренко та Н.В.Бугас [9] пропонують наступні шляхи її вдосконалення, що на наш погляд, є досить актуальними:

⇒ надзвичайна увага має бути приділена активній складовій публічної соціальної політики держави. Так, для працездатного населення (громадян) слід створити умови щодо продуктивної праці, гарантувати сприятливий клімат на робочих місцях та гідну заробітну плату. Такими чином, за рахунок податків буде здійснюватися наповнення державного бюджету, який надасть

можливість забезпечити пасивну складову, зокрема захист соціально незахищених верств/груп населення;

⇒ пасивна складова публічної соціальної політики має бути націлена на підтримку тих людей, що дійсно у силу ряду відповідних обставин не спроможні собі забезпечити рівень доходів, що був би достатній для існування у рамках мінімальних стандартів проживання;

⇒ цифровізація діяльності соціальних служб із ціллю створення комфортних умов щодо одержання соціальної допомоги громадян, що її потребують;

⇒ публічна соціальна політика держави має бути направлена на соціальне забезпечення та соціальну допомогу, а також житлові програми, охорону здоров'я й освіти;

⇒ підтримки держави потребують також такі соціально орієнтовані сфери діяльності в країні, як харчова та легка промисловість, які виробляють важливі для людей продукти харчування, одяг та взуття.

Вбачаючи основні загрози та ризики щодо внутрішньополітичної стійкості України в умовах військової агресії, ряд науковців [68, с.30] пропонує перелік заходів протидії кризи, зокрема такі заходи протидії:

–створення ефективної системи щодо соціального захисту людини, а також охорони й відновлення її фізичного/духовного здоров'я;

–надання можливості дітям та молоді здобути освіту в Україні, передусім тим, хто на даний час перебувають за межами держави;

–розбудова або ж відбудова інфраструктури на фундаментальних засадах планування та у відповідності до розробленої сучасної концепції;

–покращення умов щодо роботи (діяльності) науковців/фахівців у Україні;

–створення сприятливих умов для повернення людей (громадян) із за кордону, припинення подальшої (масової) еміграції через зміцнення верховенства права, а також усуненню бар'єрів щодо економічної активності;

- усунення найбільш очевидних корупційних практик (податкова сфера, митниця та судочинство);
- сприяння створенню робочих місць;
- забезпечення й гарантування належної інфраструктури й політики охорони здоров'я, освіти;
- залучення людей до формування політики відновлення.

Таким чином, публічну соціальну політику в сучасних умовах потрібно розглядати як поліфункціональну систему, яка здатна забезпечити соціальний та економічний розвиток держави через активізацію людського капіталу та максимального впровадження внутрішнього його потенціалу. Проведення публічної соціальної політики можливо забезпечити через комплексне впровадження певної соціально-політичної стратегії, реалізацію соціальної справедливості як ціннісної фундаментальної засади реформування суспільства. З огляду на зазначене, належний рівень щодо соціального забезпечення та соціального захисту населення (людей) є свого роду індикатором людського виміру політики. Ключове значення для соціальної, правової демократичної держави має характер суспільного відтворення людини/особистості в усій її багатогранності, самореалізації та самодіяльності. Соціальні програми та проекти, які впроваджуються через соціальні стратегії, мають відповідати демократичним вимогам та ринковим реформам [18, с.85].

3.3 Напрями формування ефективної моделі функціонування публічної соціальної політики в Україні

Існують три основні напрями публічної соціальної політики: створення умов для трудової активності, регулювання зайнятості та заробітної плати, удосконалення трудових якостей працівника; пряма підтримка доходів через систему соціального забезпечення; розвиток особистості, підтримка здоров'я,

підвищення культурного рівня, надання послуг через систему соціальної інфраструктури. За цими напрямками публічна соціальна політика виконує активну захисну та конструктивну функцію відповідно. Ці напрями поширюються на традиційні галузі соціальної політики: сферу праці, освіти, охорони здоров'я, житла, соціального страхування, споживання матеріальних благ, культури на основі принципів соціальної справедливості, рівності можливостей у досягненні необхідного рівня добробуту та на основі соціальних стандартів споживання.

Керуючись низкою принципів, будь-яка соціальна держава для здійснення публічної соціальної політики використовує відповідні інструменти правового, економічного, адміністративного, ідеологічного, морально-етичного характеру.

Багато вчених відзначають наростаючу кризу соціальної держави або держави загального добробуту. Криза викликана стрімким переходом на якісно новий рівень, де необхідно міняти традиційні моделі соціального перерозподілу, та низкою факторів, серед яких ми можемо вказати цифровізацію економіки, протиріччя між національним суверенітетом держави та глобалізаційними процесами.

Характер економіки, політичний устрій, культурні та ментальні особливості соціального суспільства та інші численні фактори впливають на формування публічної соціальної політики будь-якої держави. Саме взаємодія між собою цих різних факторів зумовлює появу моделей соціальної політики, які принципово різняться між собою.

Модель соціальної політики розглядають [11, с.198-199]:

→ у вузькому значенні як загальну схему щодо опису найважливіших елементів (частин) соціальної політики, її цілей (мети), завдань, інструментарію та форм реалізації, які зумовлені суспільно-політичними й економічними детермінантами;

→ у більш широкому сенсі – цілісний комплекс соціальних й економічних інституцій, робота яких націлена на гарантування дієздатності

соціальної й господарської систем, а також функціонування (рівноважного) суспільства через досягнення стабільності, рівноваги та цілісності у системі суспільних відносин, а також подолання соціальної напруги та гарантування самодостатнього рівня життєдіяльності громадян, надання кожному членові суспільства умов вільно розвиватися, втілювати свої здібності, отримувати дохід й поліпшувати добробут населення.

Таким чином, під моделлю публічної соціальної політики розуміється загальна система найважливіших елементів публічної соціальної політики, її цілей, завдань, інструментів, форм реалізації у взаємозв'язку з економічними, демографічними, політичними та іншими чинниками держави. Таким чином, модель публічної соціальної політики є комплексом коштів, що держава використовує задля вирішення питань соціального характеру. Методологічно модель базується на певній доктрині, що відрізняється ступенем втручання держави у соціально-економічну сферу.

Проблема моделей публічної соціальної політики є досить складною та схильна до постійних численних дискусій. Їхня класифікація базується на принципах, що впливають, перш за все, з ролі та ступеня державної участі, на поєднанні найважливіших інститутів громадянського суспільства, ідеологіях самої соціальної політики тієї чи іншої держави, які пропонують протилежні підходи до вирішення соціальних проблем та на багатьох інших принципах та правилах. Істотними факторами, які відрізняють соціальні моделі, є їх структура та конфігурація. Спроби типологізації моделей соціальної держави відбиваються у порівняльних дослідженнях, але будь-яка типологія – лише спрощена схема, яка не відображає повністю весь різновид соціальних державних програм. Існує безліч критеріїв, за якими класифікують соціальні держави: місце публічної соціальної політики серед інших національних пріоритетів; розподіл соціальних функцій між державою, громадянським суспільством та підприємницьким сектором; особливості публічної соціальної політики щодо цілей та інструментів здійснення

останньої; рівень доходів працездатних громадян суспільства. Залежно від усіх цих критеріїв науковці пропонують свої типи моделей.

Слід зазначити, що на даний час існує досить значний масив поглядів на ключові характеристики нової моделі публічної соціальної політики для нашої держави, однак всі вони місять між собою спільні характерні риси. Відповідно, майже всі дослідники наполягають на необхідності:

- 1) скорочення бідності;
- 2) зміцнення позицій, а також ролі середнього класу;
- 3) зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної економіки на основах інноваційної моделі розвитку;
- 4) втілення ефективної державної антикорупційної політики;
- 5) випереджального рівня зростання доходів людей в порівнянні із рівнем інфляції;
- 6) модернізації системи освіти;
- 7) скорочення кількості пільг;
- 8) підвищення рівня зайнятості населення;
- 9) запобігання міграційних процесів за кордон кваліфікованих кадрів;
- 10) забезпечення ключових соціальних стандартів, а також соціальної захищеності відносно вразливих верств населення (громадян);
- 11) поширення волонтерського руху та інше [111, с.19].

Базові складники соціальної сфери нашої держави (системи соціального забезпечення та соціального захисту населення, культура, освіта, охорона здоров'я) підкреслюють те, що сучасна Українська держава рухається в напрямку за соціал-демократичною моделлю, де приватний сектор функціонує із високим рівнем регулювання соціальної сфери. Діє певна система, яка забезпечує рівень життя не нижче за межі бідності. При цьому завдання, які можуть вирішити самі громадяни, держава на себе не бере.

Однак, аналіз сучасного етапу розвитку публічної соціальної політики в Україні вказує на те, що частка державних витрат у соціальній сфері в ВВП не тільки не забезпечує підвищення рівня життя населення країни, покращення

його економічного становища та соціальної підтримки, але й викликає серйозні соціальні проблеми. Це є вагомою причиною віднести нашу державу до «ринкової соціальної моделі», яка відрізняється найбільшою соціальною жорсткістю, роздержавленням соціальної сфери, зведенням до мінімуму соціальних трансфертів (допомог, пенсій).

Таким чином, на сьогодні для сучасного українського суспільства, що стоїть завдання побудови соціально сильної та економічно спроможної держави, потрібна активна публічна соціальна політика. Україна перебуває на етапі розвитку, де проблемні аспекти формування науково обґрунтованої публічної соціальної політики набуває особливої актуальності. Досвід держав «загального добробуту» (соціал-демократичних) надзвичайно важливий для нашої країни під час вибору стратегічного планування соціальних пріоритетів та здійснення конкретних соціальних програм. Отже, на порядку денному розвитку та розбудови української державності стоїть вибір нової соціальної моделі та формування якісно нових соціальних інституцій.

Національна модель соціальної політики базується на реальному рівні економічного розвитку країни та спрямована на його підвищення, облік ментальних характеристик, стані інституційного середовища. Аналіз внутрішніх чинників розвитку свідчить про накопичені протиріччя, вирішення яких у межах старих підходи до формування соціальної політики неможливі. Потрібні нові, рушійні концептуальні підходи до становлення ефективної, активної публічної соціальної політики високих стандартів рівня та якості життя всіх членів суспільства [102, с.24].

В першу чергу, потрібно обрати соціальну модель держави як систему взаємопов'язаних соціальних інститутів (доходів населення, соціального страхування та забезпечення), охорони здоров'я та освіти, що включають:

– інститут гідної заробітної плати. Заробітна плата повинна бути не менше п'ятикратної величини прожиткового мінімуму; а частка зарплати у ВВП – не менше 35%;

– інститут пенсійного страхування, який би забезпечував для найманих працівників можливість заробити (за 35-40 років страхового стажу) пенсію не менше ніж 50-60% їх заробітної плати;

– гарантоване (безкоштовне) надання медичної допомоги у рамках базової програми державної охорони здоров'я;

– гарантоване (безкоштовне) надання можливостей для отримання середньої та вищої професійної освіти.

По-друге, державні витрати на соціальні цілі слід було б законодавчо встановити на рівні не нижче мінімальних стандартів, рекомендованих конвенціями та рекомендаціями МОП, Європейською соціальною хартією, що ратифікована Україною 14 вересня 2006 року.

По-третє, розробити загальнонаціональну (структуровану за основними напрямками) програму розвитку систем освіти, охорони здоров'я, культури, що включала б узгоджену з регіонами державну програму. Це б забезпечило публічній соціальній політиці нашої країни системний, структурний характер.

Як зазначають у своїй науковій праці О.Г.Гупало та О.Б.Жук [20, с.216-217] головними характеристиками новоствореної моделі соціальної політики України повинні стати:

1) підвищення добробуту населення, гарантування високих життєвих стандартів та високого рівня якості життя;

2) скорочення рівня безробіття, гарантування ефективної зайнятості населення, запобігання втраті кваліфікованих кадрів;

3) вдосконалення системи пенсійного забезпечення, а також соціального захисту;

4) створення цілісної, комплексної системи надання компенсацій, пільг, та державної допомоги малозабезпеченим групам населення;

5) здійснення вартісної оцінки існуючих соціальних пільг, здійснення скорочення їхнього фінансово незабезпеченої частини;

6) гарантування адресності надання пільг шляхом різкого спрощення механізмів отримання цих пільг категоріям осіб/населення, що їх потребують;

7) вдосконалення системи надання пільг за професійною характеристикою та їх персоніфікація, а також встановлення зв'язку із фінансовим та майновим станом пільговиків;

8) підвищення рівня конкурентоспроможної вітчизняної економіки на основах інноваційної моделі розвитку й впровадження ефективної державної антикорупційної політики;

9) забезпечення зростання рівня доходів населення випереджаючими темпами порівняно із інфляцією, що надало б можливість підвищити платоспроможний попит громадян;

10) підвищення рівня соціальної мобільності населення;

11) сприяння поширенню волонтерського руху, а також заохочення волонтерів щодо реалізації соціальних програм.

Публічна соціальна політика держави у сфері зайнятості має передбачати збалансований комплекс заходів, спрямованих на регулювання ринку праці, тобто забезпечити ефективну зайнятість населення, розробити соціальну підтримку для безробітних, усунути диспропорції на ринку праці, підтримати малий та середній бізнес, регулювати міграційні потоки.

Як наслідок незбалансованого ринку праці знижується продуктивність праці, в Україні вона в рази нижча, ніж мають економічно розвинені країни, що тягне за собою й зниження оплати праці.

Підвищити динамічність ринку праці можна шляхом створення нових робочих місць, стимулювання зайнятості у тих галузях економіки, які є пріоритетними, суворого дотримання законів про працю, сформувавши систему соціального захисту працюючих, яка повинна включати різні види допомоги, програми перепідготовки кадрів тощо.

В цьому аспекті вважається важливим, щоб державне втручання здійснювалося в основному за допомогою економічних та правових важелів впливу з максимальним підключенням підприємницьких структур, а не адміністративних заходів.

Система соціального захисту потребує адаптації до ринкової економіки та суттєвої модернізації. Ці зміни можуть відбутися лише на засадах соціально-орієнтованої ринкової економіки, що реалізується спільно з публічною соціальною політикою.

Досвід будь-якої розвиненої країни показує, що без ефективної публічної соціальної політики неможливе зростання продуктивності праці та зростання економіки в цілому.

Реалізувати нову публічну соціальну політику можна за допомогою впровадження принципів спільного та індивідуального соціального страхування, розвитку механізмів надання адресної соціальної допомоги, переходу на механізм надання соціальної допомоги тощо, враховуючи при цьому соціальну структуру, яка склалася та регіональні особливості держави. Також потрібні інституційні реформи для зниження диференціації населення за рівнем доходів для підвищення рівня та якості життя.

Публічна соціальна політика вимагає відмови від використання мінімальної заробітної плати як відповідного нормативу, на який спрямовані соціальні допомоги, пенсії, а також інші соціальні виплати.

Нові реалії вимагають розширювати соціальне партнерство у сфері регулювання оплати праці, через використання системи договорів, враховуючи фінансово-економічні можливості підприємства, встановлюючи мінімальний поріг заробітної плати, величину доплат та інші питання оплати праці, захищаючи інтереси працівників.

Необхідно враховувати й той факт, що існує значна різниця у рівні соціально-економічного розвитку територіальних одиниць в силу географічних, демографічних, культурно-історичних та інших особливостей. І це ставить під сумнів те, наскільки реально проводити єдину публічну соціальну політику для всієї країни. Отже, мають бути створені такі механізми, які зможуть реалізувати однакову відповідальність держави по всій її території.

Реалізація публічної соціальної політики в сучасних умовах Української держави, за її нерівномірного регіонального розвитку вимагає великих політичних та організаційних зусиль, спрямованих на створення різних економічних та правових механізмів для її забезпечення, а це у свою чергу створить сприятливі умови для розвитку людського капіталу та забезпечить економічне розвиток України.

Українська держава пережила досить тривалий період економічних реформ, і весь цей час її публічна соціальна політика реалізовувалася із перемінним успіхом, але встигла виробити відносно нові контури.

По-перше, змінюється роль держави в реалізації публічної соціальної політики, ступінь державного втручання у соціально-економічну сферу помітно скорочується. Разом з тим стало очевидним, що соціальна позиція особистості, громадянина щодо держави поступово змінюється, підвищується усвідомлення соціальної відповідальності особистості та її участі у житті суспільства, недержавні інститути все більше беруть участь у реалізації нової публічної соціальної політики. Далі, нова модель публічної соціальної політики демонструє свою децентралізацію, оскільки відбувається перерозподіл повноважень в управлінні соціальною сферою, їх набувають регіональні та місцеві органи влади, змінюється структура та функції соціальних відомств. Важливо, що це відбувається спільно з процесом перерозподілу та зміни системи джерел фінансування соціальної сфери, збільшуються позабюджетні потоки виконання соціальних програм.

Дуже важливим позитивним зрушенням можна вважати те, що поступово набуває чітких рис правовий простір соціальної сфери. Все це означає, що соціальний режим нашої держави рухається до більш прогресивних форм.

Проте, перебуваючи на сучасному складному кризовому етапі розвитку, всі рішення щодо реалізації нової публічної соціальної політики повинні бути ретельно зважені, мають бути враховані довгострокові наслідки, оскільки

витрати ще одного соціального експерименту населення може й не витримати, і в такому випадку Україна може заплатити досить високу ціну.

Для того, щоб держава успішно розвивалася, важливо визначити пріоритети та ступінь узгодженості інтересів особистості, суспільства та держави. Це викликає необхідність сучасної публічної влади постійно знаходити розумний, який би влаштовує всі соціальні групи компроміс. Взагалі у історичній світовій практиці не відомо жодної країни, яка виключала б підтримку у соціальному секторі і не втілювала у життя жодної публічної соціальної політики.

Поряд із державними, треба відзначити наявність національних інтересів. Вони об'єднують життєво важливі спільні інтереси та потреби всього населення, всіх соціальних верств, й стосуються найрізноманітніших сфер (економіка, міжнародна сфера, соціальна сфера тощо). Саме національні інтереси держави визначатимуть, яку зовнішню політику воно буде проводити, й яка буде її внутрішня політика, якими будуть її головні цілі й завдання.

Найвищий прояв національного інтересу держави – це розвиток соціальної сфери, внаслідок чого добробут населення повинен зростати, має бути досягнутий високий рівень та якість життя. Все це можна реалізувати за допомогою виваженої, продуманої публічної соціальної політики. Втілюючи національні інтереси через реалізацію публічної соціальної політики, можна об'єднати та гармонізувати інтереси окремої людини (громадянина), суспільства та держави в цілому.

Один із найважливіших показників ефективної нової моделі публічної соціальної політики – наскільки успішно з її допомогою можна втілити у життя принципи соціальної справедливості, щоб скоротити рівень розшарування серед різних соціальних груп за рівнем доходів та запровадити таку систему соціальних гарантій держави, де б усі групи (верстви) населення мали б рівні стартові умови, й так само не допустити виникнення соціальних конфліктів, які б могли виникнути на економічних засадах.

Для досягнення цих цілей потрібна національна економіка, що непохитно розвивається та яка підтримує національну безпеку.

З економічного погляду публічна соціальна політика одночасно виконує дві ролі. З однієї сторони, з підвищенням ступеня розвитку суспільства та зростанням національного багатства, мета публічної соціальної політики – створити сприятливі соціальні умови для населення, що відповідають інтересам та економічній діяльності, та, відповідно, інтересам національної безпеки. А з другої сторони – публічна соціальна політика стає сама важливим стимулом та фактором економічного зростання, оскільки якщо немає зростання добробуту громадян, то знижується ефективність економіки та, відповідно, підвищується загроза національної безпеки.

Публічна соціальна політика, будучи, безсумнівно, одним із провідних векторів внутрішньої політики держави, спрямована в першу чергу на формування стабільного розвитку суспільної системи. Одним із найважливіших обов'язків держави є створення таких умов для життя людей, щоб підвищувати економічне зростання суспільства, соціальну стійкість суспільства, зростання безпека та благополуччя (благоустрій) людей.

Безумовно, саме держава відповідальна за надання та здійснення соціальних гарантій членам всього суспільства. Однак і соціальна активність бізнесу також відіграє значну роль у цьому процесі.

Активна бізнес-діяльність прямо впливає на ступінь та стан соціальних проблем, тому що отриманий під час діяльності підприємства прибуток – це база оподаткування, з якої оплачуються до бюджету податки та соціальні внески. Водночас, від діяльності підприємств залежить зайнятість населення у конкретному регіоні, рівень заробітної плати та те, яким буде рівень соціального забезпечення зайнятих на підприємстві працівників.

Оскільки ресурси та доступні можливості для здійснення державою публічної соціальної політики часто обмежені в кількості, необхідно серед великого кола національних інтересів виділити такі, що були б забезпечені всіма ресурсами в першу чергу. З огляду на зазначене, у такій ситуації на

перший план виходить національна специфіка, адже різний рівень розвитку держав визначає, що в одній державі необхідно здійснювати соціальні програми, а в іншій ще необхідно й створити сучасне конкурентне середовище та надавати допомагати у становленні ринку.

На сьогоднішньому етапі є очевидним той факт, що навіть найкраща реформаторська стратегія повинна враховувати невідкладне покращення умов для населення, збереження людського потенціалу. Цьому може сприяти лише активно продумана та ефективна публічна соціальна політика.

На даний час в Україні не розроблена та відсутня така державна соціальна програма, яка відповідала б загальнонаціональним інтересам й звела до мінімуму найскладніші кризові явища для населення. Працівники, влада та бізнес ще не досягли консенсусу.

Розглядаючи детермінанти, через які Українська держава не досягла економічного лідерства у минулому й ризикує теж не досягнути на сьогодні економічного успіху, багато фахівців називають наступну причину, що держава досить часто йшла на поступки деяким бізнес-групам, які, переслідуючи свої приватні (власні) інтереси, намагалися зберегти та збільшити свої доходи, навіть на шкоду інтересам держави.

Економічна реформа лише тоді буде ефективною, коли вона буде вигідна всім соціальним верствам суспільства та відповідатиме загальним інтересам. Адже весь сенс реформ і полягає в тому, щоб враховувати інтереси всіх сторін.

Таким чином, сьогодні вже окреслились характерні риси нової публічної соціальної політики України, що формується, зокрема:

- скорочення ступеня участі держави у реалізації публічної соціальної політики;

- посилення ролі недержавних інститутів;

- відбувається процес децентралізації публічної соціальної політики через перерозподіл повноважень на користь регіонів;

назріла потреба у зміні системи фінансування публічної соціальної сфери, держава та бізнес почали взаємодію у соціальній сфері.

Українській державі на сьогодні потрібно чітко визначити модель, відповідно до якої буде побудована її публічна соціальна політика. За таких умов, як зазначає О.О.Бутник [10] означена соціальна модель повинна бути сталою, зокрема керівництво держави повинно її розвивати та реалізовувати в незалежності від інтересів політичних сил, що перебувають при владі чи ж прийдуть до влади після чергових виборів. Для цього, на думку зазначеного дослідника, головними характеристиками нової моделі соціальної політики України повинні стати:

- скорочення бідності, зміцнення позицій й ролі середнього класу;
- посилення конкурентоспроможності національної економіки на основах інноваційної моделі розвитку та впровадження ефективної й результативної державної антикорупційної політики;
- випереджальне зростання рівня доходів громадян (населення) порівняно із інфляцією;
- скорочення фінансово незабезпечених пілг;
- збільшення рівня зайнятості населення, а також запобігання втраті кваліфікованих кадрів;
- поліпшення соціальної мобільності;
- поширення волонтерського руху.

Стійкий соціально-економічний розвиток держави неможливий без ефективної публічної соціальної політики держави, адже ключова мета функціонування будь-якої системи – це створення сприятливих умов для підвищення рівня життя населення, зниження рівня бідності населення, зниження соціальної диференціації, вдосконалення умов роботи працівників. Отже, виконуючи соціальну функцію, держава повинна прагнути до послідовного підвищення рівня життя, згладжування соціальної нерівності,

забезпечення якісної освіти, медичного обслуговування та загальної доступності основних соціальних благ.

Провівши аналіз ситуації у всіх сегментах публічної соціальної політики країни, можна запропонувати модель публічної соціальної політики з урахуванням нових реалій. Сучасна модель публічної соціальної політики представлена на рисунку 3.3.

Дана модель не претендує на винятковість і схильна до необхідних коректив і критики, однак еволюційний підхід, що використовується в процесі формування складових елементів соціальної політики, орієнтований на ефективність секторів публічної соціальної політики та сталий розвиток, коли умови життя не призводять до деградації людського капіталу й масштабів, що загрожують соціальній безпеці країни.

Уряд у процесі забезпечення публічної соціальної політики держави спирається на такі напрямки як: державне стратегічне управління, формування інституційного середовища, соціальне партнерство, можливість коригування процесу соціального розвитку. Вибір стратегії обґрунтовується вибором пріоритетів соціального розвитку та економічної стійкості.

Формування інституційного середовища здійснюється на основі відпрацювання процедур узгодження інтересів та спільних цілей суспільства, а також прийняття організаційно-правових, політичних та економічних норм. Механізми соціального партнерства, що формуються в Україні виступають як відповідні допоміжники для уникнення соціальної напруженості й запобігають конфронтації влади та бізнесу. Корекція процесу соціального розвитку базується на підтримці, формуванні та розподілі державних соціальних інвестицій.

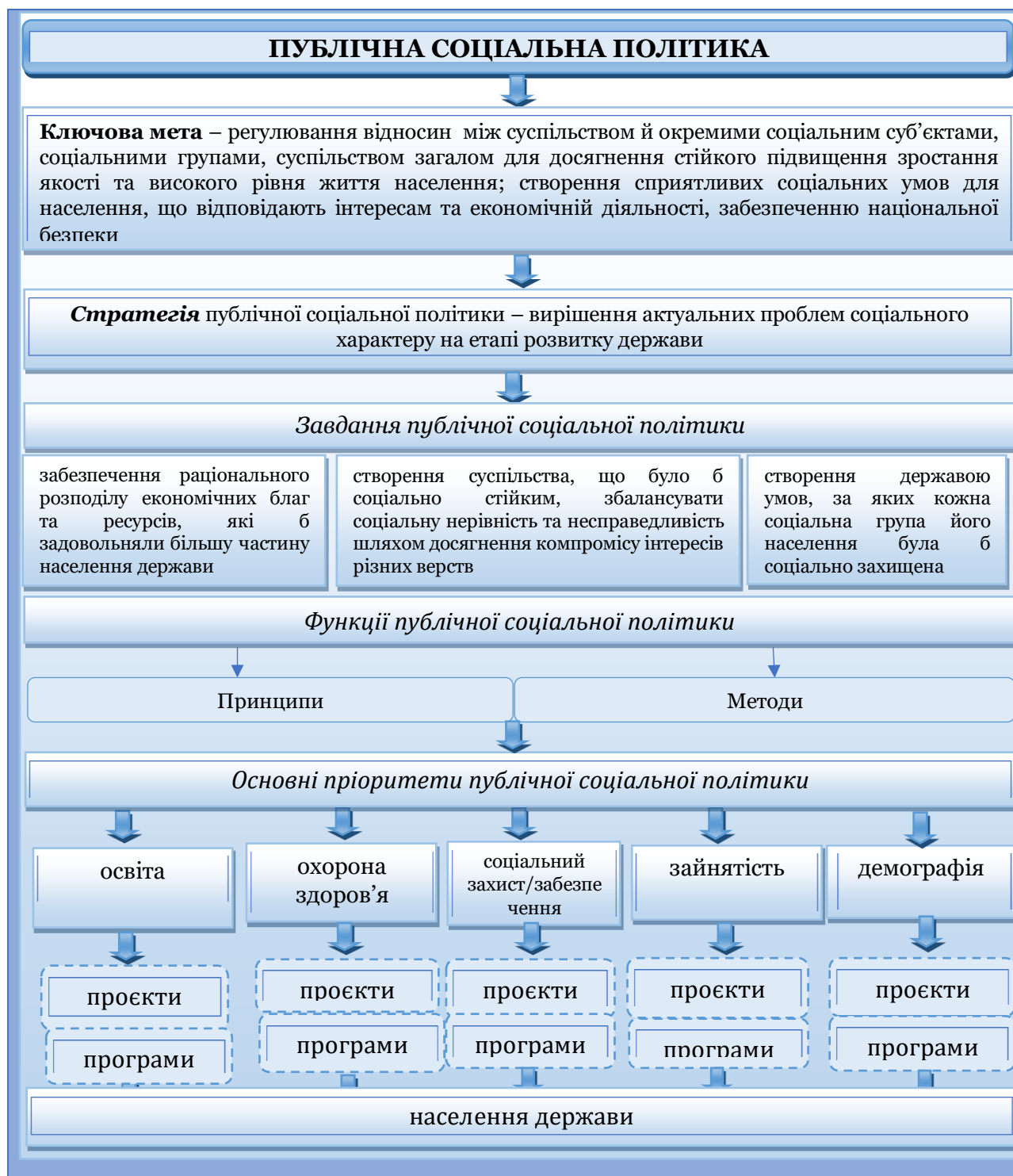

Рис. 3.3. Сучасна модель функціонування публічної соціальної політики в Україні [складено автором]

При реалізації публічної соціальної політики уряд має посилити моніторинг соціального розвитку за всіма пріоритетними напрямками, оскільки її ефективність є найважливішою метою задля забезпечення сталого соціального розвитку.

Цілком доречною вважаємо позицію В.Є.Валенкова про те, що українська модель соціальної політики має вибудовуватися на таких базисних положеннях:

⇒ Запорука розвитку держави – це зростання економіки й соціального благополуччя населення/громадян, що передбачає забезпечення функціонування дієвих ринкових інструментів. Саме вони є гарантією ефективності усієї економічної системи, і зокрема, джерелом соціальних благ. Відповідні заходи держави, які націлені на підтримку та розвиток ринку одночасно вважаються найважливішим складником її соціальних функцій;

⇒ Ефективність соціальної політики країни не визначається розмірами її соціальної благодійності й масштабами щодо державного перерозподілу. Вбачається важливим те, що значна (велика) частина доходів має залишитися у руках отримувачів, а не вилучатися в вигляді податків, внесків соціальних потреб;

⇒ Соціальна політика має бути направлена на посилення позицій людини (індивіда). Вона не має його перетворювати в утриманця, а має надати кожному стартові/рівні можливості, щоб кінцевий результат особистості залежав лише від його особистих зусиль (бажань);

⇒ Зростання суспільного багатства, добробуту громадян повинно призводити до масштабів скорочення сфери соціального забезпечення. Так, це є зумовлено тим, що соціальна благодійність зі сторони держави є явище тимчасове, пов'язане із бідністю частини людей (населення), що нездатні підтримувати свій власний добробут та змушені використовувати державну допомогу й безкоштовні послуги. Із підвищенням (життєвого) рівня громадян ця необхідність зникає. Відповідно, чим більш заможніше суспільство, тим менший відсоток у ньому населення (людей), які підпадає під критерії щодо одержання соціальних благ від держави;

⇒ Соціальна держава повинна захищати не лише малозабезпечені верстви населення, але і особи з значними доходами. Вони мають бути

забезпечені відповідними гарантіями стосовно стабільного перебування й забезпечення трудової діяльності на території даної країни;

⇒ Економічна свобода має бути поєднання зі соціальним вирівнюванням. Так, збільшення диференціації щодо заможної частини населення й, відповідно, біднішою пророкує складні соціально-економічні й навіть політичні проблеми [11, с.205-206].

Нова модель публічної соціальної політики України має бути орієнтована на розширення та вирівнювання можливостей розвитку та реалізації людського потенціалу різних верств та груп населення. Це диктує необхідність широкого погляду на публічну соціальну політику та іншого вибудовування її пріоритетів в порівнянні з сучасною ситуацією.

Як уже зазначалося, сьогодні найбільшим пріоритетним напрямом публічної соціальної політики вважається соціальна підтримка вразливих верств населення.

Найважливішою функцією соціальної політики стає функція розвитку. Вона реалізується як у сфері праці, де саме механізми публічної соціальної політики мають забезпечувати гідну якість трудового життя, можливості професійного розвитку, справедливу оплату праці та інституційний захист інтересів працівників, і у процесі споживання соціально значимих благ, що створюються у соціальній сфері.

Пропонується виділити два головні блоки сучасної публічної соціальної політики в Україні, які відображають її рівноправні ключові пріоритети, а саме:

- розширення можливостей розвитку людини, досягнення певного рівня та способу життя через регулювання соціально-трудових відносин, забезпечення гідної зайнятості населення та захищеності у сфері праці;
- задоволення соціальних потреб населення «за потребою» шляхом державної підтримки соціальних галузей, що забезпечує їх максимальне виведення із сфери ринкових відносин.

Поряд із ними важливу, але додаткову роль відіграє третій системний блок – соціальна підтримка соціально вразливих груп населення, громадян, які зіткнулися з соціальними ризиками, пов'язаними як із життєвим циклом людини, так і з виникненням іншої важкої ситуації.

Розуміння публічної соціальної політики як політики, орієнтованої не лише на задоволення основних потреб соціально незахищених груп населення, але насамперед на регулювання соціальних аспектів трудових відносин (доступність та якість робочих місць, заробітна плата, умови праці, соціальне, зокрема пенсійне, страхування) та підтримку ключових сфер, відповідальних за розвиток людського потенціалу, розширення можливостей доступу до освіти, охорони здоров'я та інших благ, що задовольняють соціальні потреби, для представників різних верств та груп населення, безперечно, стане кроком уперед в порівнянні з пасивною політикою допомоги найслабшим. Саме успішна реалізація двох зазначених вище ключових напрямів сприятиме підвищенню індивідуальної здібності кожного члена суспільства, у тому числі й тих, хто належить до традиційно вразливих груп і має несприятливі стартові можливості, наростити та успішно реалізувати свій людський капітал і тим самим самостійно забезпечити особистий добробут.

Слід зазначити, що на даний час існує досить значна кількість пропозицій стосовно складових елементів нової моделі соціальної політики, відповідно деякі складові є тотожними. Так, переважна більшість науковців звертають увагу на актуальності наступних складників розвитку соціальної політики держава у новому форматі:

- зниження рівня бідності;
- посилення позицій щодо формування середнього класу;
- зростання національної безпеки держави;
- продовження впровадження загальнодержавної антикорупційної політики;
- збільшення рівня добробуту громадян(населення) в порівнянні із рівнем інфляції;

- адресність пільг;
- розширення ринку зайнятості;
- створення комфортних умов життя для молодих сімей;
- підтримка людей із особливими потребами;
- сприяння розвитку на добровільних основах волонтерських організацій.

Ці визначені підходи необхідно впроваджувати у довгостроковому плані, при цьому враховуючи сучасне соціальне й фінансове становище країни, що надасть можливість подолати бідність в країні без зайвого навантаження на економіку [86, с.132-133].

Ще однією досить важливою умовою забезпечення нової моделі публічної соціальної політики та економічного зростання країни – це є фактори, що забезпечують безпеку життя особистості, якість роботи публічних органів, ефективність судової системи, якість та результативність державного управління. На якість роботи цих інститутів влади та суспільства необхідно звертати особливу увагу.

На закінчення зазначимо, що забезпечення соціального добробуту громадян є найважливішим завданням публічної державної політики. При тому що участь бізнесу, благодійних та інших некомерційних організацій, соціальних підприємців і просто приватних осіб у суспільстві, зокрема й в Українській державі, вже сьогодні є невід'ємним елементом публічної соціальної політики, яку слід заохочувати та підтримувати, її загальний настрій, безумовно, має формуватися в рамках політичного процесу та виражатися на державному рівні.

Таким чином, запропоновані рекомендаційні напрямки мають обґрунтування стосовно головних механізмів публічного управління щодо діяльності різних інституційних складових для забезпечення національної безпеки суспільства. Вважаємо, що запропоновані напрямки будуть сприяти, із однієї сторони, подальшому розвитку публічної соціальної політики в Україні, а з іншої – наддадуть можливість більш ефективніше подолати

виклики й загрози, що постають в сфері забезпечення національної безпеки українського суспільства.

Висновки до третього розділу

Публічна соціальна політика держави здійснюється у межах системи соціально-економічних відносин, що й визначає її ключові напрями. Подібна діяльність властива всім розвиненим державам, кожна з яких має свої особливості та відмінності, що викликано багатьма чинниками, одним із яких є історичні процеси розвитку публічної соціальної політики.

На сьогодні відсутня єдина уніфікована модель соціальної політики. У кожній окремій державі наявні характерні риси як ліберальної та корпоративної, так й солідарної (соціал-демократичної) моделі. Зважаючи на історичні, економічні, культурні й політичні відмінності, конкретний тип суспільно-політичного устрою держави, кожна соціальна модель є унікальною й неповторною, де переважає змішаний тим моделей, в яких виокремлюються характерні риси для однієї або іншої моделі, кожна з яких має свої недоліки та переваги. Показовим напрямком на сьогодні вважається формування загальноєвропейської нової системи публічної соціальної політики, де взято за фундаментальну засаду принцип поєднання соціальної солідарності та економічної ефективності.

Для українського суспільства практичний інтерес становить досвід європейських держав як щодо плану збалансованого соціального розвитку, так й механізмів та можливостей, що надаються меншою мірою економічно розвиненим державам, окремим її регіонам.

Впровадження гуманістичного принципу в сучасних демократичних країнах та країнах перехідного типу, до яких входить й Україна, вважається гарантією розв'язання існуючих проблемних питань в соціальній сфері. Ключовим прагненням реформування повинна стати зміна політики щодо

доходів, яка пророкує соціальний захист працюючої частини громадян. Означений підхід надасть змогу підвищити не лише загальний рівень життя, але буде спрямований на стимулювання економічної активності й зайнятості, формування потрібних надходжень до фондів соціального страхування і бюджетів на всіх рівнях. Розвиток системи соціального захисту країни повинен сприяти подальшому підвищенню якості й адресності соціальної допомоги.

Зважаючи на те, що бюджетне фінансування вважається ключовим джерелом економічної стабільності в соціальній сфері, нагальним є пришвидшення темпів реформаційних процесів системи податків та впроваджувати додаткові дії для наповнення дохідної частини державного бюджету, а також бюджетів на всіх рівнях. Для розв'язання зазначеної проблеми вбачається раціональним застосувати досвід розвинених європейських держав, передусім Німеччини й Швеції. У цих державах стягнення окремих видів податків закріплюється за фінансуванням певних видатків соціального спрямування та надає змогу державі бути гарантом того, що кошти будуть повернуті суспільству у форматі соціальних послуг/пільг. Головне завдання держави полягає в гарантуванні цієї політики, що спроможна надавати гідну відповідь на сучасні економічні виклики та спонукати до самостійної відповідальності населення за своє благополуччя.

Спроможність підняти за короткий термін якість та рівень життя населення може бути вирішено шляхом створення гнучких та здатних до пристосування у сучасних економічних умовах програм соціального забезпечення, що вибудовуються на досвіді кращих світових досягненнях, враховуючи при цьому специфіку національного розвитку.

Виходячи з необхідності зміцнення національної безпеки, внутрішньополітичної стійкості Української держави в умовах військової агресії, розвитку людини та захисту її від загроз, можна виділити низку пріоритетів публічної соціальної політики України:

- створення ефективної системи для соціального захисту громадян;

- підвищення якості життя населення шляхом гарантування особистої безпеки, а також високих стандартів життєзабезпечення;
- економічне зростання, що досягається шляхом розвитку національної інноваційної системи й інвестицій у людський капітал;
- наука, освіта, охорона здоров'я, технології й культура, що розвиваються шляхом зміцнення та утвердження ролі держави, а також удосконалення державно-приватного партнерства;
- сприяння створенню робочих місць та покращення умов роботи;
- створення сприятливих умов щодо повернення громадян із за кордону, припинення подальших еміграційних процесів шляхом утвердження верховенства права, усуненню бар'єрів стосовно економічної активності;
- усунення найбільш відчутних корупційних практик;
- екологія живих систем і раціональне природокористування, підтримка яких досягається шляхом збалансованого споживання, розвитку прогресивних технологій, практичного відтворення природно-ресурсного потенціалу країни;
- залучення громадян до формування політики відновлення.

Виявлені загрози національної безпеки України надають змогу надати загальні способи щодо протидії ним, зокрема необхідно здійснити адаптування мінімальних необхідних стандартів, нормативів та гарантій рівня життєдіяльності населення у відповідності до економічної ситуації, що існує на даний час, а також здійснення модернізації інститутів соціального захисту. Втілення пропонованих заходів вбачається неможливо без модернізації механізму впровадження публічної соціальної політики держави в цілому та розробки методів її нормативно-правового, фінансового, інвестиційного, науково-інформаційного забезпечення.

Для забезпечення нормального функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки та успішного створення ефективного соціального захисного механізму в Україні необхідно негайне прийняття й впровадження нормативно-правових актів, які будуть спрямовані на підвищення зайнятості й забезпечення державою соціальної підтримки населення.

Запропоновано прийняти загальний законодавчий акт про засади публічної соціальної політики, де мають бути чітко зафіксовані основні поняття, суб'єкт та об'єкт публічної соціальної політики, визначено мету, ключові принципи на яких має будуватися публічна соціальна політика, зафіксувати завдання, функції, механізми й засоби впровадження означеної публічної політики. Впровадження цього законодавчого акту має сприяти: а) підвищенню ефективності публічного управління; б) зростанню якості та умов надання адміністративних/соціальних послуг; в) створенню умов й стимулюванню розвитку людського капіталу; г) вдосконалення інфраструктури; д) забезпечення конкурентоспроможності економічних показників.

Необхідно, щоб вся структура економіки була соціально-орієнтованою, а інститути громадянського суспільства мали реальну силу впливу на прийняття державою управлінських рішень. На конституційному рівні мають бути закріплені не лише його цілі у соціальній сфері, соціальна відповідальність перед громадянами, а також чітко зафіксовані основні механізми їх реалізації, що спрямовані на забезпечення кожному громадянину гідних умов життя, соціальну захищеність та рівні стартові умови для самореалізації особистості.

Обґрунтовано необхідність в підвищенні гнучкості національного трудового законодавства та впровадження нових форм зайнятості у зв'язку особливостями виробництва, які викликані стрімким рухом інформаційних технологій. Актуальним вбачається необхідність залучення кваліфікаційних кадрів туди, де економіка та виробництво їх гостро потребують. Для цього необхідно зробити доступними соціальні послуги.

Публічна соціальна політика держави у сфері зайнятості має передбачати збалансований комплекс заходів, що спрямований на регулювання ринку праці – забезпечити ефективну зайнятість громадян, усунути диспропорції на ринку праці, розробити соціальну підтримку щодо

безробітних, здійснити підтримку малого й середнього бізнесу, регулювати питання міграційних процесів.

Підвищити динамічність ринку праці можливо шляхом створення нових робочих місць, сприяти стимулюванню зайнятості в тих галузях економіки, що є пріоритетними, чітко дотримуватися законів про працю, створивши систему соціального захисту працюючих, що повинна включати різноманітні види допомоги, а також програми перепідготовки кадрів та інше.

Державне втручання повинно здійснюватися за допомогою економічних й нормативно-правових інструментів впливу із максимальним підключенням підприємницьких структур, а не адміністративних заходів.

Нові реалії зобов'язують розширювати соціальне партнерство в сфері регулювання оплати праці, шляхом застосування системи договорів, зважаючи на фінансово-економічні спроможності підприємства, установлюючи мінімальний поріг заробітної плати й величину доплат та інші питання щодо оплати праці, захищаючи інтереси працівників.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання в галузі знань Публічне управління та адміністрування, що полягає в обґрунтуванні теоретичних та методологічних засад публічної соціальної політики та розроблення науково-практичних пропозицій щодо вдосконалення її змісту в контексті забезпечення національної безпеки.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі основні висновки.

1. Виокремлено три основні підходи до поняття соціальної політики, у межах яких означене поняття розуміється як: 1) сукупність заходів, що спрямовані на задоволення державою соціальних потреб населення, підтримку прийняттого рівня життя, надання населенню соціальних послуг та забезпечення соціальних гарантій; 2) складова частина внутрішньої політики держави, що втілюється у державних соціальних програмах, практиці та регульованих відносинах у суспільстві задля інтересів й за допомогою інтересів основних соціальних груп населення; 3) одна з ключових сфер діяльності будь-якої держави, що розглядається як інструмент управління соціально-економічним розвитком суспільства.

Запропоновано авторське визначення поняття «публічна соціальна політика» як складна система цілеспрямованої діяльності суб'єктів публічного управління, що вибудовується у сукупності цілей, завдань, принципів, норм, взаємозв'язків й взаємообумовленостей, які спрямовані на забезпечення ефективного функціонування й підвищення якості життя населення (формування/реалізацію потреб людини та суспільства), а також гарантування їх соціальної безпеки. У вузькому розумінні публічну соціальну політику запропоновано розуміти як систему цінностей та цілей, дій, рішень, програм й механізмів їх реалізації, які спрямовані на досягнення поставлених цілей соціального розвитку.

Інституційну систему публічної соціальної політики складає чотири групи суб'єктів управління: а) держава через органи публічної влади різних рівнів; б) суспільно-правові інститути (організації; рухи; об'єднання; партії), недержавні організації з надання соціальної підтримки, у тому числі профспілки, благодійні організації, приватні страхові компанії та пенсійні фонди тощо; в) роботодавці; г) громадяни.

2. Публічну соціальну політику можна розглядати як: соціально-економічне, політико-ідеологічне явище; елемент внутрішньої політики держави та системи публічного управління; вид управлінського рішення; соціальний розвиток і соціальний захист. Результативна публічна соціальна політика закладає основи внутрішньої безпеки держави. Основними засадами публічної соціальної політики, що мають безпекове значення є: соціальний захист людей; соціальна справедливість; соціальна відповідальність; соціальні гарантії; спадковість; соціальна рівноправність; соціальне партнерство.

Змістовне наповнення публічної соціальної політики, цілі та завдання розкриваються через систему її функцій відносно самостійних, але тісно взаємопов'язаних видів політичної діяльності. До найважливіших із них слід віднести: виявлення, захист й узгодження інтересів соціальних груп суспільства, окремих його членів; оптимальне вирішення суспільних протиріч у соціальній сфері, здійснення діалогу між громадянами та державою; зближення різних верств населення, гармонізація їх інтересів, підтримка цілісної суспільної системи, стабільності та порядку; прогностична функція; соціальний захист населення; управління соціальними процесами.

Публічна соціальна політика ґрунтується на економічних засадах та на державному регулюванні соціальних благ суспільства (наприклад, соціальна допомога та соціальний захист, соціальна справедливість і соціальна безпека).

Ситуації надзвичайного характеру стимулюють до пошуку нових шляхів забезпечення людей від природних та антропогенних катастроф. Питання формування національної резильєнтності набуває дедалі більшого значення для всіх країн, підвищується важливість забезпечення сталого розвитку.

Складна передбачуваність і гібридність надзвичайних ситуацій, комплексність і неоднозначність їхніх наслідків актуалізують питання підвищення готовності до їх настання зі збереженням можливостей продуктивної життєдіяльності суспільства за будь-яких умов та обставин. Для цього потрібна сприятлива публічна політика як умова забезпечення соціогуманітарної й економічної стабільності.

Основні пріоритети публічної соціальної політики зумовлені своєрідним показником розвитку суспільства для зниження соціальної напруги і досягнення стабільності та рівноваги, зростання добробуту громадян; потребою забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян; постають невід'ємною частиною макроекономічного планування та регулювання, оскільки реалізація заходів публічної соціальної політики впливає на низку економічних параметрів. Суттєвою перешкодою для ефективної реалізації соціальної політики в нашій державі є недостатній рівень її фінансового забезпечення у поєднанні з нераціональним плануванням, розподілом та неефективним використанням наявних фінансових ресурсів. Ефективно вирішувати соціальні завдання можна лише тоді, коли держава має сильну та ефективну економічну систему, оскільки соціальна політика й економічна політика держави тісно взаємозв'язані між собою, тому розвиток соціальної політики неможливий без успішної економічної політики.

3. Ключовою метою публічної соціальної політики є врегулювання відносин між суспільством й окремими соціальним суб'єктами, соціальними групами, суспільством загалом для досягнення сталого зростання якості та високого рівня життя населення, що можна охарактеризувати такими категоріями як освіта, здоров'я, зайнятість, екологія, житло, культура; створення сприятливих соціальних умов для населення, що відповідають інтересам та економічній діяльності, забезпеченню національної безпеки. Досягнення цих цілей сприятиме підвищенню стійкості держави та її економічної системи. Ключові завдання публічної соціальної політики

полягають у: забезпеченні раціонального розподілу економічних благ та ресурсів, що задовольняють більшу частину населення країни; розбудова суспільства, що було б соціально стійким, тобто зменшення соціальної нерівності та несправедливості шляхом досягнення компромісу інтересів різних класів/верств; створення державою умов, за яких кожна соціальна група була б соціально захищеною на належному рівні.

Відповідно, до ключових принципів публічної соціальної політики віднесено: а) принцип соціальної справедливості; б) принцип соціальних гарантій; в) покращення умов роботи; в) доступність охоплення для різних верств населення охорони здоров'я, соціального страхування, системи освіти тощо; г) розвиток соціальної активності усіх членів суспільства, соціалізація індивідів, соціальна реабілітація, а також захист, охорона та відновлення порушених прав та свобод; д) рівність можливостей у досягненні необхідного рівня добробуту.

Методи публічної соціальної політики, відповідно до сфери їх застосування, поділяються на: 1) загальні (універсальні): організаційно-адміністративні (директивні); економічні; соціально-психологічні методи морального стимулювання; 2) галузеві (специфічні), що застосовуються в публічній соціальній політиці, де істотну роль відіграє програмно-цільовий метод, що дозволяє об'єднати в єдиний комплекс кошти та ресурси фінансового, матеріального, організаційного й іншого напрямку для «точкового» вирішення актуальних соціальних завдань.

Встановлено, що перелічені принципи та методи виступають основними компонентами змісту публічної соціальної політики в суспільстві. Публічну соціальну політику слід розглядати в її цілісній єдності сутності, змісту основних цілей, напрямів, принципів та методів впровадження.

4. Закріплений у Конституції України постулат соціальної держави обумовив спрямування діяльності органів державної влади та органів місцевої влади щодо його реалізації, та реалізації прав громадян у соціальній сфері, закріплених у Конституції України. На початку 00-х років XXI століття було

сформовано нормативно-правову основу, яка визначає діючу наразі систему соціального забезпечення та соціального захисту, закладено основи наближення соціальної політики держави до європейських соціальних стандартів та тенденцію переходу держави від соціального забезпечення до соціальних послуг. Впродовж 2004–2008 рр. було сформовано засади загальної соціальної політики для гальмування негативних тенденцій у соціальній сфері. До 2014 рр. було скореговано заходи державної соціальної політики з метою забезпечення мінімального гідного існування та недопущення соціальної кризи, а також намаганням реформувати окремі галузі соціальної сфери (пенсійне забезпечення, медична реформа, реформа освіти). З 2014 р. по теперішній час у державі впроваджуються європейські пілотні проєкти врядування у соціальній сфері, трансформуються підходи державно-управлінського регулювання суспільних відносин у соціальній сфері, здійснюється відхід від централізації державної соціальної політики до її регіоналізації.

Для забезпечення нормального функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки та успішного створення ефективного соціального захисного механізму в Україні необхідно оновити нормативно-правове забезпечення - для підвищення зайнятості й забезпечення державою належної соціальної підтримки населення.

Запропоновано прийняти рамковий законодавчий акт про засади публічної соціальної політики, де мають бути чітко зафіксовані основні поняття, суб'єкт та об'єкт публічної соціальної політики, визначено мету, ключові принципи на яких має будуватися публічна соціальна політика, зафіксувати завдання, функції, механізми й засоби впровадження означеної публічної політики. Впровадження цього законодавчого акту має сприяти: а) підвищенню ефективності публічного управління; б) зростанню якості та умов надання адміністративних/соціальних послуг; в) створенню умов й стимулюванню розвитку людського капіталу; г) вдосконалення

інфраструктури; д) забезпечення конкурентоспроможності економічних показників.

5. В Україні загальну схему системи соціального захисту складають: загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке формується за рахунок внесків роботодавців і працюючих громадян до відповідних фондів соціального страхування; системи соціальної допомоги (пільги, субсидії, соціальні послуги) фінансуються з державного бюджету та стосуються не тільки найменш забезпечених категорій громадян, але охоплюють населення загалом. Крім того, велике значення при створенні ефективної системи соціального захисту має поділ населення на соціальні групи за важливістю отримання пільг і можливістю участі в суспільно корисній діяльності. Державна соціальна допомога надається органами соціального захисту населення, підпорядкованими Міністерству соціальної політики України.

Визначено, що надавачів соціальних послуг недержавного сектору можна залучати до роботи через соціальне замовлення та державно-приватне партнерство, соціальну відповідальність бізнесу, конкурс соціальних проєктів та соціальних програм. Загалом необхідно побудувати чітку систему інформаційного та соціального капіталу, яка допоможе мінімізувати розпорошеність заходів соціального характеру, які зовсім не стосуються сталого розвитку, і водночас, максимізувати соціальний ефект від реалізації спільних проєктів та програм.

Важливим фактором у процесі реалізації публічної соціальної політики України є взаємодія із громадськістю та дотриманням принципів: максимального залучення на засадах рівності всіх зацікавлених сторін; загальної доступності усієї наявної інформації; прозорість процесу прийняття управлінських рішень; удосконалення та впровадження ефективної системи державної соціальної допомоги, що включає перегляд та упорядкування системи пільг і компенсацій, удосконалення функціонування системи контролю за ефективним і раціональним використанням бюджетних коштів, удосконалення механізму надання державної соціальної допомоги з

урахуванням оптимального поєднання національних інтересів (в умовах обмежених ресурсів) та інтересів громадян; надання (правової, фінансової, матеріальної) допомоги найбільш вразливим верствам населення створюючи соціальні гарантії для економічно активних громадян; створення ефективного правового механізму та вдосконалення правоохоронної діяльності органів державної влади, що розпоряджаються бюджетними коштами; реалізація публічної соціальної політики щодо боротьби з маргінальними настроями серед суспільства підвищуючи рівень соціальної справедливості (допомога повинна надаватися тим, хто найбільше цього потребує).

6. Події кінця 2013 року (Революція Гідності, анексія Криму Росією та утворення самопроголошених «ЛНР» і «ДНР»), повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України в лютому 2022 року не просто об'єднало суспільство та дестабілізувало економіку держави, але призвело до суттєвої зміни напрямку соціальних проєктів значної частини бізнесу. Серед популярних орієнтирів потрібно виділити інвестиції в: обороноздатність країни; гуманітарну допомогу (внутрішньо переміщеним особам, пораненим, сім'ям загиблих); відновлення інфраструктури; освітні проєкти для дітей; придбання необхідного військового спорядження, техніки та машин швидкої допомоги.

Зростання масштабів соціальних проблем та негативні тенденції в соціально-економічній сфері формують загрози національній безпеці держави та подальшому суспільному розвитку. Врахування сучасного стану розвитку країни потребує оцінки її соціальної безпеки з метою визначення заходів щодо їх запобігання та усунення. Оскільки соціальна безпека країни тісно пов'язана з національною безпекою, тому необхідно розробити та впровадити систему соціального моніторингу для її забезпечення. Для цього необхідно проводити соціологічні опитування населення, а проаналізовані результати передавати до органів влади.

Показовим напрямком на сьогодні вважається формування нової загальноєвропейської системи публічної соціальної політики, де взято за

фундаментальну засаду принцип поєднання соціальної солідарності та економічної ефективності. Для українського суспільства практичний інтерес становить досвід європейських держав як щодо плану збалансованого соціального розвитку, так й механізмів та можливостей, що надаються державам з недостатньо високим рівнем економічного розвитку, окремим її регіонам.

Впровадження гуманістичного принципу в сучасних демократичних країнах та країнах перехідного типу, до яких входить й Україна, вважається гарантією розв'язання існуючих проблемних питань в соціальній сфері. Ключовим прагненням реформування повинна стати зміна політики щодо доходів, яка визначає соціальний захист працюючої частини громадян. Означений підхід надасть змогу підвищити не лише загальний рівень життя, але буде спрямований на стимулювання економічної активності й зайнятості, формування потрібних надходжень до фондів соціального страхування і бюджетів на всіх рівнях. Розвиток системи соціального захисту країни повинен сприяти подальшому підвищенню якості й адресності соціальної допомоги.

7. Зважаючи на те, що бюджетне фінансування вважається ключовим джерелом економічної стабільності в соціальній сфері, нагальним є пришвидшення темпів реформування системи податків та впровадження додаткових дій для наповнення дохідної частини державного бюджету, а також бюджетів на всіх рівнях. Для розв'язання зазначеної проблеми вбачається раціональним застосувати досвід розвинених європейських держав, передусім Німеччини й Швеції. У цих державах стягнення окремих видів податків закріплюється за фінансуванням певних видатків соціального спрямування та надає змогу державі бути гарантом того, що кошти будуть повернуті суспільству у форматі соціальних послуг/пільг. Головне завдання держави полягає в гарантуванні цієї політики, що спроможна надавати гідну відповідь на сучасні економічні виклики та спонукати до самостійної відповідальності населення за своє благополуччя.

Спроможність підняти за короткий термін якість та рівень життя населення може бути вирішено шляхом створення гнучких та здатних до пристосування у сучасних економічних умовах програм соціального забезпечення, що вибудовуються на кращих світових практиках, враховуючи при цьому специфіку національного розвитку.

Виходячи з необхідності зміцнення національної безпеки, внутрішньополітичної стійкості Української держави в умовах військової агресії, а також потреби забезпечення розвитку людини та захисту її від загроз, можна виділити низку пріоритетів публічної соціальної політики України:

- створення ефективної системи для соціального захисту громадян;
- підвищення якості життя населення шляхом гарантування особистої безпеки, а також високих стандартів життєзабезпечення;
- економічне зростання, що досягається шляхом розвитку національної інноваційної системи й інвестицій у людський капітал;
- наука, освіта, охорона здоров'я, технології й культура, що розвиваються шляхом зміцнення та утвердження ролі держави, а також удосконалення державно-приватного партнерства;
- сприяння створенню робочих місць та покращення умов роботи;
- створення сприятливих умов щодо повернення громадян із-за кордону, припинення подальших еміграційних процесів шляхом подальшого утвердження верховенства права, усуненню бар'єрів стосовно економічної активності;
- усунення найбільш відчутних корупційних практик;
- екологія живих систем і раціональне природокористування, підтримка яких досягається шляхом збалансованого споживання, розвитку прогресивних технологій, практичного відтворення природно-ресурсного потенціалу країни;
- залучення громадян до формування політики відновлення.

Для протидії виявленим загрозам національної безпеки України необхідно здійснити адаптацію мінімальних необхідних стандартів, нормативів та гарантій рівня життєдіяльності населення у відповідності до

поточної економічної ситуації, а також здійснити модернізацію інститутів соціального захисту. Втілення пропонованих заходів потребує оновлення механізмів впровадження публічної соціальної політики як інструменту в системі публічного управління в цілому та розробки методів її нормативно-правового, фінансового, інвестиційного, науково-інформаційного забезпечення.

Необхідно, щоб вся структура економіки була соціально-орієнтованою, а інститути громадянського суспільства мали реальну силу впливу на прийняття державно-управлінських рішень. На нормативному рівні має бути закріплена соціальна відповідальність держави перед громадянами, зафіксовані основні механізми її реалізації, що спрямовані на забезпечення кожному громадянину гідних умов життя, соціальну захищеність та рівні стартові умови для самореалізації особистості.

Обґрунтовано необхідність в підвищенні гнучкості національного трудового законодавства та впровадження нових форм зайнятості у зв'язку особливостями виробництва, які викликані стрімким рухом інформаційних технологій. Публічна соціальна політика держави у сфері зайнятості має передбачати збалансований комплекс заходів, що спрямований на регулювання ринку праці – забезпечити ефективну зайнятість громадян, усунути диспропорції на ринку праці, розвинути соціальну підтримку безробітних, забезпечити різні форми підтримки малого й середнього бізнесу, здійснювати врегулювання питань міграційних процесів.

Підвищити динамічність ринку праці можливо шляхом створення нових робочих місць, сприяти стимулюванню зайнятості в тих галузях економіки, що є пріоритетними, чітко дотримуватися законів про працю, створивши систему соціального захисту працюючих, що повинна включати різноманітні види допомоги, програми перепідготовки кадрів, максимальне долучення підприємницьких структур, а не пріоритет адміністративних заходів.

Нові реалії зобов'язують розширювати соціальне партнерство в сфері регулювання оплати праці, шляхом застосування системи договорів,

зважаючи на фінансово-економічні спроможності підприємств, установлюючи мінімальний поріг заробітної плати й величину доплат та інші питання щодо оплати праці, захищаючи інтереси працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О., Новікова О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України. Журнал європейської економіки. 2005. Т. 4. № 2. С. 179-180.
2. Баланда А. Л. Соціальна складова національної безпеки України. Управління соціально-економічними процесами. Демографія та соціальна економіка. 2006. №1. С.166-172.
3. Балика Б. О. Публічне управління у сфері соціальної політики. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. №2. 2021. С.67-70. <https://doi.org/10.54929/pmtl-issue2-2021-12>.
4. Балтачєєва Н. А. Методологічні аспекти розробки структури механізму формування і реалізації соціальної політики в сучасних умовах. Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. № 2 (27), 2012. С.178-183.
5. Барановська Т. М. Децентралізація влади як основний напрям вдосконалення державної політики розвитку територіальної громади. Актуальні проблеми державного управління. - 2015. - № 2. - С. 145-153. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_2_22
6. Баюра Д. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – № 1. – 2009. – С. 22 -27
7. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. № 17. 2021. С.92-98.
8. Білоус І. І. Поняття соціальної безпеки та її роль в системі національної безпеки держави. Ефективна економіка. 2019. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6955> (дата звернення: 10.08.2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.3.41

9. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf

10. Бутник О. О. Аналіз моделей соціальної політики в країнах з розвинутими ринковими відносинами: досвід для України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 5. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1236> (дата звернення: 11.08.2023).

11. Валенков В. Є. Формування національної моделі соціальної політики України в умовах системних суспільних трансформацій. №7(17). С.197-208. URL: [https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol7\(17\)/27.pdf](https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol7(17)/27.pdf)

12. Васькович А. Реформування системи надання соціальних послуг. Позиція Карітасу України щодо реформування системи надання соціальних послуг. 30.07.2021 року URL: <https://caritas.ua/reform/>

13. Виплати всіх видів соціальних допомог в квітні профінансовані раніше графіка. Міністерство соціальної політики України <https://www.msp.gov.ua/news/21652.html>

14. Воробей В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи [Інформаційно-аналітичний матеріал] / В. Воробей, І. Журовська. К. : Проект СББ, 2012. 56 с.

15. Ганслі Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. К.: Основи, 1996. 238 с.

16. Генеральна угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019 - 2021 роки. 14 травня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-19#Text>

17. Гонтар З. Г. Перспективні напрями вдосконалення соціальної політики в Україні з урахуванням досвіду європейських країн. Збірник наукових праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України». Випуск 3 (149). 2021. С.36-41.

18. Горбатенко І. А. Соціальна політика: світовий досвід і особливості реалізації в Україні. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 26. 2019. С.80-85.

19. Грициняк О. І. До питання аналізу зарубіжного досвіду соціального забезпечення та можливості його впливу на відтворення робочої сили в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 7. Ч.1. 2016. С.96-99.

20. Гупало О. Г., Жук О. Б. Порівняльний аналіз моделей соціальної політики держави. Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 25.4. 2015. С.211-218.

21. Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17.06.2002 р. URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article %3Bjsessionid=1FDDE5452BFC118769744A9A7F1F8F83?art_id=38239&cat_id=102037

22. Європейська соціальна хартія у системі джерел права соціального забезпечення: теоретико-правовий аспект [Текст] / Оксана Мельник // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 90-95

23. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (ETS № 139): Міжнародний документ від 06.11.1990 № ETS N 139 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651 (дата звернення: 27.08.2019 року)

24. Європейські стандарти соціального страхування / О. В. Москаленко. // Право та інноваційне суспільство. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2013_1_12

25. Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. Проблеми економіки. 2020. №1. С.283–289. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-283-289>

26. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. // Законодавство України. URL: <http://www.rada.gov.ua>

27. Загальний огляд гуманітарної ситуації в Україні. Аналітична записка. О.Піщуліна Центр Разумкова К., 2022. 14 с. https://razumkov.org.ua/images/2022/07/05/2022_ANALIT_ZAPIS.pdf

28. Закон України від 01.06.2000 № 1768-III «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

29. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту» Офіційний вісник України від 15.08.2014. 2014 р., № 63, стор. 7 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

30. Закон України від 02.03.2000 № 1533-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» Офіційний вісник України офіційне 14.04.2000. 2000 р., № 13. С. 31

31. Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» Офіційний вісник України 24.10.2014 — 2014 р., № 83, С. 7

32. Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI «Про зайнятість населення» Офіційний вісник України 27.08.2012 — 2012 р., № 63. С. 17,

33. Закон України від 05.10.2000 № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

34. Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII Про пенсійне забезпечення <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

35. Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР «Про професійну (професійно-технічну) освіту» Офіційний вісник України офіційне видання 19.03.1998 — 1998 р., № 9, С. 3

36. Закон України від 14.07.2021 № 1646-IX «Про внесення зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо звільнення деяких категорій внутрішньо переміщених осіб від негативних наслідків невиконання грошових зобов'язань за кредитними

договорами та договорами позики» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1646-20#Text>

37. Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII «Про соціальні послуги» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

38. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

39. Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» Відомості Верховної Ради України від 09.11.1993 — 1993 р., № 45

40. Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

41. Закон України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» Офіційний вісник 15.06.2001 — 2001 р., № 22, С. 4

42. Закон України від 28.02.1991 № 796-XII Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>

43. Закону України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

44. Занудна А. Як вторгнення Росії обвалить бюджет України та вдарить по економіці Європи - прогнози МВФ. BBC України. 22 квітня 2022 р. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61190565>

45. Захист соціальних прав внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп: Європейська соціальна хартія, інші стандарти Ради Європи й практика адміністративних судів в Україні https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Do_povid_PalmizanoD_ukr.pdf

46. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. 2015. URL: <http://ipzn.org.ua/svitovyi-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>

47. Калмиков О. Як війна Росії проти України робить світ біднішим: 10 фактів та прогнозів. BBC Україна. 12 червня 2022. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61774750>

48. Квітка А. В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. Електронний журнал «Ефективна економіка». №10. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4401>

49. Козоріз Г. Г. Соціальне страхування як елемент державної соціальної політики. Регіональна економіка. 2016. № 1. С. 70-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_1_10.

50. Конвенція Міжнародної організації праці № 131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються. Ратифікація від 19.10.2005, підстава - 2997-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_149#Text

51. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення : ратифікована Законом ВР № 1024-VIII від 16.03.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text

52. Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117. Офіційний вісник України від 16.10.2015, 2015 р., № 80, стор. 15, стаття 2660, код акта 78829/2015

53. Коротич О. Б. Реалізація державної соціальної політики України в умовах реформування публічної влади. Актуальні проблеми державного управління. 2016. №2. С.17-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_2_4

54. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України [Текст] : монографія / Г. С. Лопушняк. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.

55. Любецька М. М. Аналіз зарубіжного досвіду надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у

складних життєвих обставинах. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 109–116. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.19.109

56. Маліков В. В., Дегтяр О. А. Світовий досвід становлення і розвитку громадянського суспільства і соціальної держави. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 25–34.

57. Малоголова Т. Публічна політика та публічна влада: концептуальні підходи до аналізу. Збірник наукових праць. Випуск 1 (22). 2019. С.203-225.

58. Медяник В. А. Поняття державної соціальної політики: адміністративно-правовий аспект. №3. 2020. Юридичний науковий електронний журнал. С.528-531. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/130.pdf

59. Мельник С. Становлення соціально орієнтованого бізнесу в Україні як складова державної соціальної політики. Україна: аспекти праці. 2008. № 5. С. 32-36.

60. Михненко А., Щур Н. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. Вип. 2. С.219-227.

61. Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування. Міністерство фінансів України https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543

62. Мотайло О. В. Ризики та загрози національній безпеці. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 31 (70). №5. 2020 С.116-121.

63. Моторнюк У. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. Економіка та держава №12. 2016. С.23-26.

64. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.02.2022 № 90Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають

за плановим (2023 - 2024 роки) <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0090739-22#Text>

65. Насібова О. В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. Економіка та держава. № 8. 2019. С.35-40

66. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.

67. Оверчук В. А. Концептуальні підходи формування соціальної політики держави. Економіка та сучасний менеджмент: теорія та практика. 2013. URL: <file:///D:/Users/User/Downloads/kontseptualnye-podhody-formirovaniya-sotsialnoy-politiki-gosudarstva.pdf>

68. Павленко І., Нагірний В., Потапенко В., Маляревський Є. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики (експертне опитування). Центр внутрішньополітичних досліджень. НІСД. 2023. 30 с.

69. Пирог І. С., Пирог С. С. Соціальні стандарти як основа соціальної політики України. Порівняльно-аналітичне право. № 2. 2020. С. 97-100

70. Писаренко С. М., Горін Н. В., Українець Л. А. та ін. Менеджмент європейської економічної інтеграції: підручник / ред. С. М. Писаренко. К.: Знання, 2012. 373 с.

71. Плотка Л. В. Закордонний досвід реалізації державної соціальної політики. Публічне управління і адміністрування в Україні. Випуск 11. 2019. С.133-136.

72. Пономаренко А. Л. Зарубіжний досвід забезпечення державою соціального розвитку та регіональної безпеки. Актуальні проблеми державного управління. №1(49). 2016. С.1-6.

73. Постанова Кабінету Міністрів України № 423 від 17.06.2015 року Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

74. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022. № 332 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

75. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії : Закон України № 2017-III від 05.10.2000 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

76. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінет Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>

77. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки : розпорядження Кабінет Міністрів України від 09 грудня 2021 р. № 1617-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-strategiyi-lyudskogo-rozvitku-na-20212023-roki-1617-091221>

78. Про основи національної безпеки : Закон України від 19.06.2003. №964-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96415#Text>

79. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року Введено в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

80. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 1057-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80/print>

81. Про схвалення Стратегії подолання бідності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 161-р. Офіційний вісник України. 2016 р. № 23. стор. 189. стаття 923. код акта 81159/2016.

82. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

83. Пухкал О. Г., Гомоляко О. В. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. Інвестиції: практика та досвід №24. 2017. С.106-112.

84. Регламент Ради про застосування схем соціального страхування щодо осіб, що працюють за наймом, та їхніх сімей під час пересування в межах

Співтовариства №1408/71 від 14.06.1971 р. [Текст] / URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>

85. Рівень бідності в Україні через війну збільшиться до 70% – Світовий банк. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/uroven-bednosti-v-ukraine-iz-za-voyny-uvelichitsya-do-70-vsemirnyy-bank>

86. Романовська Ю. А., Страпачук Л. В., Макаренко М. А. Державна соціальна політика України. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 129–133. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.2.129

87. Серватинська І. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід. Світ фінансів. №3. 2014. С.163-172.

88. Смарт-Холдинг URL: <https://smart-holding.com/uk/social-projects/humanitarian-and-charity-projects/>

89. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах сучасних викликів / В. П. Трощинський, М. В. Кравченко, О. М. Петроє, Н. П. Ярош // Державне управління: теорія та практика. 2016. № 2. С. 32-44.

90. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.

91. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. Проблеми економіки. 2020. №1. С. 283–289.

92. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: Наук.-метод. журн. № 2. – К.: «Аспект – Поліграф», 2005. 194 с.

93. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с

94. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект: монографія / М.Є. Дейч; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2014. 352 с.

95. Стратегію національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

96. Стратегія подолання бідності : Указ Президента від 15.08.2001 № 637/2001
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/2001/ed20010815/find?text=%C1%B3%E4%ED%B3%F1%F2%FC>

97. Телешун С. О., Рейтерович І. В., Ситник С. В. Сутність публічної політики: контекст політики та публічного управління. Відкриті очі. 30 травня 2016. URL: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2016/05/blog-post_30.html

98. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. К.: НІСД, 2016. 61 с.

99. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / [А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, О. Г. Карпенко та ін.] ; ред. А. Й. Капська ; Державний центр соціальних служб для молоді, Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : [б. в.], 2001. 139 с.

100. Тищенко О. В. Реалізація права на гідне життя як основа соціальної політики Бельгії. Соціальне право. 2017. № 2. С. 120-127.

101. Тулай, О. Фінансове забезпечення державних соціальних програм: концептуальні домінанти у контексті досягнення цілей сталого розвитку України / О.Тулай // Світ фінансів. –2020. –№ 4(65) –С. 8-22.

102. Тютюнникова С. В., Шпак І. А. Національна модель соціальної політики як фактор економічного розвитку. Бізнесінформ. № 10. 2018. С.20-25.

103. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

104. Філіпчук Л., Сирбу О. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня — 10 червня 2022). Моніторинг. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznaya—10-cheravnaya-2022.pdf>

105. Фур'є Ф. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Ін-т філософії ім. Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

106. Харечко І. Вітчизняний політологічний дискурс публічної політики. Політичний менеджмент. №1-2. 2013. С.27-34.

107. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. Держава і право. Випуск 56. С.618-623.

108. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.

109. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки Російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. Вип.37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1224/1179>

110. Чанишева Г. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. Підприємництво, господарство і право. №11. 2020. С.80-85.

111. Чорна Л. О., Кудлаєнко С. В. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку. Агросвіт. №18. 2018. С.16-20.

112. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів : Світ, 2003. 400 с.

113. Шлапак В. О. Соціальний захист України за умов ринкової економіки. URL: <http://intkonf.org/shlapak-vo-sotsialniy-zahist-ukrayini-za-umov-rinkovoyi-ekonomiki/> (дата звернення 19.02.2019)

114. Щодо приєднання України до низки положень Європейської соціальної хартії (переглянутої). URL: <https://vk24.ua/news/sodo-priednanna-ukraini-do-nizki-polozen-evropeiskoi-socialnoi-hartii-pereglanutoi>

115. Якимчук А. Ю., Кардаш О. Л., Постельжук О. П., Якимчук О. Ф. Оцінка показників соціальної безпеки України у контексті національної безпеки держави задля досягнення цілей сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13-14. С. 75–80. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.13-14.75
116. dobro.ua від Українська Біржі Благодійності»
https://dobro.ua/about_us/
117. Ferrera M. The «Southern Model» of Welfare State in social Europe// Journal of European Social Policy, 6 (1), 1966. P. 18-19.
118. Statement by the Secretary-General - on the 100th day of the war in Ukraine. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2022-06-03/statement-the-secretary-general-the-100th-day-of-the-war-ukraine>
119. Trattner W. I. Social Welfare or Social Control? // Some Historical Perspectives on Regulating the Poor. Knoxville : University of Tennessee Press, 1983. P. 49-54

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Список публікацій здобувача, в яких опубліковані результати дисертації:

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мацола І. В. Міжнародний та вітчизняний рівень забезпечення публічної соціальної політики: нормативна база. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2022, 6 (66), 38-45. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-5).

2. Мацола І. В. Інституційний механізм публічного управління розвитком соціальної сфери в сучасній Україні. *Публічне урядування*, 2022, 3 (31), 46-52. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3\(31\)-6](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3(31)-6).

3. Мацола І. В. Проблеми забезпечення громадської участі в контексті реалізації публічної соціальної політики в Україні. *Публічне урядування*, 2022, 4 (32), 23-30. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4\(32\)-3](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4(32)-3).

Б. Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Мацола І. В. Розвиток публічної соціальної політики в Україні, *Проблеми модернізації України: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності”* (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 25 травня 2023 р.). Вип. 16. С. 439-441. https://maup.com.ua/assets/files/science/conf/problemi-modernizacii_vipusk-16.pdf.

5. Мацола І. В. Проблеми системи соціального забезпечення в сучасній Україні, *Проблеми модернізації України: матеріали VI Всеукраїнської звітної науково-практичної конференції “Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі”* (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 8 грудня 2022 р.).

Вип. 15. С. 360-363. https://maup.com.ua/assets/files/science/conf/problemi-modernizacii_vipusk-15.pdf.

6. Мацола І. В. Міжнародний та вітчизняний досвід забезпечення публічної соціальної політики, *“Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах”*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дніпро, 20 квітня 2023 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2023. Т. 1. С. 84-86. <https://drive.google.com/file/d/1fEicFLUnFTZKLb6sei5eioxTmJldx0B0/view>.

7. Мацола І. В. Сучасні проблеми забезпечення публічної соціальної політики, *“Економіко-правові аспекти формування моделі інвестиційної привабливості територіальних громад”*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 11 квітня 2023 року). Чернігів, 2023. С. 280-283. http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2023/04/sbornik-2023-maup_3.pdf.

ДОДАТОК Б

Довідки про впровадження

040110

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

« 08 » червня 2023 № 65984

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри публічного адміністрування
Мацолі Ігоря Володимировича

Дисертаційне дослідження аспіранта Ігоря Мацолі на тему: «Публічна соціальна політика як фактор національної безпеки» виконано відповідно до наукової теми НДР Міжрегіональної Академії управління персоналом «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491).

У рамках даної наукової теми НДР здобувач виконав аналіз моделей соціальної політики, виокремив унікальні риси кожної моделі, детермінував їх недоліки та переваги, узагальнив характерні особливості нової загальноєвропейської системи публічної соціальної політики, де взято за фундаментальну засаду – принцип поєднання соціальної солідарності та економічної ефективності. Здобувач обґрунтував авторські рекомендації щодо зміни політики щодо доходів для забезпечення соціального захисту працюючої частини громадян. Означений підхід надасть змогу підвищити не лише загальний рівень життя, але буде спрямований на стимулювання економічної активності й зайнятості, формування потрібних находжень до фондів соціального страхування і бюджетів на всіх рівнях, розвитку системи соціального захисту країни для подальшого підвищення якості й адресності соціальної допомоги.

Виходячи з необхідності зміцнення національної безпеки, внутрішньополітичної стійкості Української держави в умовах військової агресії, розвитку людини та захисту її від загроз, аспірант пропонує такі пріоритети публічної соціальної політики України: економічне зростання, що досягається шляхом розвитку національної інноваційної системи й інвестицій у людський капітал; наука, освіта, охорона здоров'я, технології й культура, що розвиваються шляхом удосконалення державно-приватного партнерства; сприяння створенню робочих місць та покращення умов роботи; створення сприятливих умов щодо повернення громадян із за кордону, припинення подальших еміграційних процесів шляхом утвердження верховенства права, усуненню бар'єрів стосовно економічної активності; усунення найбільш відчутних корупційних практик; екологія живих систем і раціональне природокористування, підтримка яких досягається шляхом збалансованого споживання, розвитку прогресивних технологій, практичного відтворення природно-ресурсного потенціалу країни; залучення громадян до формування політики відновлення.

Науковий керівник теми НДР,
доктор з державного управління,
професор

І.А. Семенев-Орлова

МАУП

	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «РЕСУРС» 09107, м. Біла Церква, вул. Героїв Чорнобиля, 5/7, кв. 11 тел.: (04563)9-82-12; www.ngo.resurs e-mail: ngo.resurs@gmail.com p/p UA 703218420000026003030106256 КОД ЄДРПОУ 43410171
--	---

№ 01/2730 від 27 грудня 2022 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
Мацолі Ігоря Володимировича на тему: "Публічна соціальна політика як
фактор національної безпеки"
що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 281 - "Публічне управління та адміністрування"

Результати досліджень аспіранта Ігоря Мацолі, що отримані при виконанні ним дисертаційної роботи "Публічна соціальна політика як фактор національної безпеки", використовуються громадською організацією "ReSURS".

Зокрема, при розробці проєкту програм економічного та соціального розвитку Київської області були використані рекомендації щодо стимулювання економічної активності та зайнятості населення, подальшої розбудови державно-приватного партнерства, залучення громадян до розробки та впровадження політики відновлення.

Впровадження результатів дослідження Мацолі Ігоря Володимировича мають прикладний характер і виявились корисними для покращення соціального захисту місцевих мешканців, активізації діяльності суб'єктів господарювання на місцевому рівні, зростання якості життя громадян в регіоні.

Голова ГО

А. Ключко

ДОДАТОК В

Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів

№ п/п	Державні соціальні стандарты та нормативи у сферах	Характеристика	Найменування стандартів і нормативів	Органи влади, які відповідають за розробку та проведення моніторингу
	доходів населення	На його основі визначаються розміри мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розміри державної соціальної допомоги, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, розміри інших видів соціальних виплат. Прожитковий мінімум застосовується також для загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення державних соціальних програм. За поданням КМУ прожитковий мінімум затверджується щорічно ВРУ до початку розгляду Державного бюджету України і періодично переглядається відповідно до	– Прожитковий мінімум у розрахунку на місяць на одну особу; – Прожитковий мінімум для дітей віком до 6 років; – Прожитковий мінімум для дітей віком від 6 до 18 років; – Прожитковий мінімум для працездатних осіб; – Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність.	– Міністерство соціальної політики; – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції – Міністерство фінансів України; – Держава служба статистики України; – Міністерство юстиції України.

№ п/п	Державні соціальні стандарты та нормативи у сферах	Характеристика	Найменування стандартів і нормативів	Органи влади, які відповідають за розробку та проведення моніторингу
		зростання індексу споживчих цін разом з уточненням показників Державного бюджету України		
	соціального обслуговування	встановлюються для визначення переліку соціальних послуг, які можуть надаватися громадянам похилого віку, інвалідам, дітям- інвалідам, дітям-сиротам, дітям позбавленим батьківського піклування, безпритульним, самотнім, іншим соціально- незахищеним громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах. Для соціального захисту та якісного обслуговування у притулках,	– Соціальні послуги, які надаються закладами соціального обслуговування (житлово-комунальні та соціально-побутові послуги; соціально-економічні, юридичні та інформаційні послуги; медико-соціальні та психолого-реабілітаційні послуги); – норми харчування та забезпечення непродовольчими товарами; – нормативи організації діяльності притулку для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх (наповнюваність груп співвідношення вихованців і вихователів; санітарні норми);	– Міністерство соціальної політики; – Міністерство фінансів України; – Державний комітет України з будівництва та архітектури; – Державний комітет України у справах сім'ї та молоді.

№ п/п	Державні соціальні стандарти та нормативи у сферах	Характеристика	Найменування стандартів і нормативів	Органи влади, які відповідають за розробку та проведення моніторингу
			– нормативи матеріального забезпечення та соціальних послуг у притулку.	
	житлово- комунального обслуговування	забезпечують: – єдиний підхід до визначення норм споживання житлово-комунальних послуг для окремих верств населення та громадян, що потребують соціального захисту та державної підтримки; – визначення соціальної гарантії житлово-комунальних послуг, що забезпечують реалізацію конституційного права громадян на житло; – максимальний розмір плати за житлово-комунальні послуги та плату, за якою держава надає пільги та встановлює реалізацію конституційних прав громадян.	Максимальна норма оплати житлово-комунальних послуг та оплата послуг на які держава встановлює пільги та субсидії . Показники якості надання житлово-комунальних послуг	– Міністерство соціальної політики; – Міністерство фінансів України; – Державний комітет України з будівництва та архітектури; – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції; – НАК «Нафтогаз» України
1.	транспортне обслуговування та зв'язку	гарантують якісне надання послуг суб'єктами господарювання, які відповідно до чинного законодавства мають ліцензію на право надання цих послуг для	Норми забезпечення громадського транспорту (в тому числі залізничному) та обслуговування автомобільному транспорті.	– Міністерство інфраструктури України; – Міські держадміністрації;

№ п/п	Державні соціальні стандарты та нормативи у сферах	Характеристика	Найменування стандартів і нормативів	Органи влади, які відповідають за розробку та проведення моніторингу
		обслуговування населення на умовах загального та пільгового користування. Державне соціальне регулювання у сфері транспортного обслуговування та зв'язку базується на рівності для різних груп населення залежно від попиту.	Забезпечення громадян послугами зв'язку (телефонний та телеграфний зв'язок; голосова телефонія та передача даних; поштовий зв'язок)	– Державний комітет України з будівництва та архітектури; – Державний комітет зв'язку та інформатизації України
2.	охорона здоров'я	окреслюють обсяг гарантованого рівня медичної допомоги, що надається безоплатно всім громадянам в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Дані нормативи використовуються для забезпечення якісної та ефективної медичної допомоги громадянам України, доступні в їх отриманні, визначено обсяг та вид профілактичних, діагностичних і лікувальних заходів при наданні медичної, критерії якості результатів лікування.	Гарантований рівень медичної допомоги (безоплатно всім громадянам в закладах охорони здоров'я); показники якості надання медичної допомоги та забезпечення медикаментами закладів охорони здоров'я; санаторно-курортного забезпечення.	– Міністерство охорони здоров'я; – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції; – Міністерство соціальної політики; – Міністерство фінансів України; – міські держадміністрації.
3.	забезпечення навчальними закладами	Гарантують право на освіту та спрямовані на: – забезпечення навчальними закладами якісного надання послуг;	Надання послуги, державними і комунальними навчальними закладами дошкільної,	– Міністерство освіти і науки України;

№ п/п	Державні соціальні стандарти та нормативи у сферах	Характеристика	Найменування стандартів і нормативів	Органи влади, які відповідають за розробку та проведення моніторингу
		– доступність кожному громадянину всіх форм і типів освітніх послуг, які надає держава	загальної середньої, професійно-технічної, позашкільної та вищої освіти	– Державний комітет України з будівництва та архітектури; – Міністерство культури та інформаційної політики України
4.	обслуговування закладами фізичної культури та спорту	гарантує всім верствам населення право на фізичне виховання і розвиток, на який спрямовані державні соціальні норми і нормативи зазначеній сфері. По мірі покращання соціально-економічного розвитку країни необхідний систематичний перегляд центральними органами виконавчої влади особливостей впровадження та застосування: – проводити розрахунки видатків коштів при формуванні місцевих бюджетів; щорічно моніторити рівень галузевих нормативів у фондах, на базі яких характеризуються рівні державних гарантій в даній сфері	Перелік безоплатних послуг, які надаються населенню закладами, підприємствами, організаціями та установами культури (бібліотеки, художні колективи, дитячо-юнацькі спортивні школи)	– Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту; – Міністерство охорони здоров'я; – Державний комітет України з будівництва та архітектури

№ п/п	Державні соціальні стандарты та нормативи у сферах	Характеристика	Найменування стандартів і нормативів	Органи влади, які відповідають за розробку та проведення моніторингу
5.	побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування	забезпечують гарантовані та якісні послуги, які надаються громадянам у цій сфері	Показники якісного забезпечення громадян побутовими товарами та послугами громадського харчування.	– Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції; – міські держадміністрації.
6.	здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей	Реалізація державних соціальних стандартів і нормативів у даній сфері надає можливість підвищити ефективність діяльності центрів соціальних служб	Нормативи надання центрами соціальних служб для молоді державних соціальних послуг (соіально-педагогічні; медичних та психологічних; інформаційних та юридичних); Структурно-штатні нормативи та послуги , які надають центри соціальних служб.	– Державний комітет у справах сім'ї та молоді – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції – Міністерство охорони здоров'я; – Міністерство освіти і науки України; – Міністерство фінансів України – Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту